

#10(62), 2020 część 4

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Ukraina, Kijów)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#10(62), 2020 part 4

East European Scientific Journal
(Ukraine, Kiev)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w Ukraina, Kijów,
Pobedy Avenu, 56/1, Biuro 115**

**Sp. z o.o."Grupa Konsultingowa
"Образование и наука"**

**Ukraina, Kijów, Pobedy Avenu, 56/1,
Biuro 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,
<http://eesa-journal.com/>**

**Reprezentacja czasopisma naukowego
w krajach afrykańskich.**

Republika Angoli.

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
Nº23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Peter Clarkwood(University College
London)**

**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**

**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**

Kehan Schreiner(Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**

**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**

**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**

**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**

**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**

**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the Ukraine, Kiev, Pobedy
Avenue, 56/1, office 115**

**LLC "Consulting group
"Образование и наука"**

**Ukraine, Kiev, Pobedy Avenue, 56/1,
office 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,
<http://eesa-journal.com/>**

**Representation of a scientific journal in
African countries:**

Republic of Angola

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
Nº23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Chornyi O.V. DISCIPLINARITY OF ECONOMICS AND THE INTERDISCIPLINARY ONTOLOGY: CASE OF UKRAINE	4
Akhunova O.E., Olimova N.H., Ismoilova S.Ya. WAYS TO DEVELOP REAL SECTOR ENTERPRISES THROUGH INVESTMENT PROGRAMS	8
Syomych M. ORGANIZATIONAL AND LEGAL SECURITY MODELS FOR SUBJECTS OF AGRARIAN BUSINESS.....	12
Hamza Y.V., Kuntsevich V.P., Kurbanova M. EVALUATION OF THE SCALE OF THE SHADOW ECONOMY IN THE REPUBLIC OF BELARUS	17
Гасумов Э.Р. ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ АЗЕРБАЙДЖА	25
Зуб М.Я. СТАБІЛІЗАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ КИТАЮ	29
Кашперська А.І. МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.....	34
Kysh L.M. TRANSPORT LOGISTICS IN THE GRAIN MARKET: CURRENT REALITIES AND CHALLENGES.....	44
Lutsiv R., Bodnaruk O. SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS	50
Mulyk T., Mulyk Ya. ANALYSIS OF THE STATE OF FIXED ASSETS AT ENTERPRISES AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ITS IMPLEMENTATION: THE EXPERIENCE OF UKRAINE	58
Nalyvaiko T. STRUCTURAL-ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF EMPLOYEE MANAGEMENT OF ECONOMIC ENTITIES IN THE CONSTRUCTION BRANCH	70

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Chornyi O V.

*PhD in Philosophy of Education,
Associate Professor of the Management and Administration Department
Vinnitsia Finance and Economics University*

DISCIPLINARITY OF ECONOMICS AND THE INTERDISCIPLINARY ONTOLOGY: CASE OF UKRAINE

Oleh Chornyi

*Vinnitsia Finance and Economics University
Pirogova str. 71-A, Vinnitsia, Ukraine, 21037*

Summary. The current debate over the intersections between academic economics and the theory of interdisciplinary is a complex scientific problem. The first thing to note is that the disciplinarity of economics, like any other academic discipline, cannot be rejected. The disciplinary component of economics is the foundation around which the interdisciplinary environment of economics is built. If we take into account the holistic ontology described by the contemporary science system, then economics correlates with the economic sphere of reality. This sphere of reality consists of economic phenomena and processes, which (in reality) are closely intertwined with numerous phenomena described by other academic disciplines. Taking into account hidden "trade zones" and interdisciplinary links between academic disciplines would probably increase the economic efficiency of these processes.

Keywords: complexity, disciplinarity of economics, heterodox economics, ontology, transdisciplinarity.

Introduction. The theory of interdisciplinarity concerns mainly the scientific worldview, and therefore it will be useful to describe the limits of the science in terms of philosophy and methodology of science. The scientific worldview correlates with all, without exception, scientific knowledge created by mankind throughout history. Thus, scientific knowledge describes a holistic ontology of the real world using scientific categories.

Literature Review. Within the current work it is important to describe the main problem from two academic disciplines: philosophy and economics. The topic of ontology is quite complex in philosophy: it can relate to both metaphysical problems [1] and the science system [2]. Ontological issues are available both to general public [3] and to those who are trying to understand philosophical thinking as a basis for the real world comprehension [4, 5]. A holistic understanding of ontology in a scientific perspective concerns the consideration of all academic disciplines without exception. If we take into account the specific perspective of economics [9], we must also consider its place among other academic disciplines. It should also be remembered that economics is characterized by a strong disciplinary component [7, 8]. In the developed countries, it is learned at the school level [6]. However, within this work, it is especially important that economic theory [10] is not detached from reality. To do this, we will try to describe economics as a component of the scientific system that productively describes the economic sphere of reality and allows to manage it.

Purpose of the Article. The main purpose of the article is to describe economics as part of a scientific system, which is characterized by transdisciplinarity. The tasks related to the main purpose of the article

include the following: to analyze the relationship between scientific knowledge and the holistic ontology of the real world; to study the relationship between economic knowledge and the economic sphere of reality; describe the interdisciplinary links of economics with other academic disciplines.

Results. Ontology, as a philosophical category, is a productive tool of describing real-world phenomena. The latter is related to very specific scientific knowledge. In essence, there is a direct correlation between scientific descriptions and existing phenomena and processes of the real world. Thus, understanding the ontology of the real world allows us to distinguish the scientific worldview from the artistic, religious or mythological worldview. What is described by scientific means directly relates to the being, as well as the possibility of interaction with it. In this context, we can talk about the ontology (and existence) of medicine, education, agriculture, law and so on. This brief philosophical digression relates to the explanation of the fact that each scientific field describes a certain area of reality and the latter occupies a very specific place in reality among other areas that are described by other scientific fields.

An important part of this investigation, along with the ontology, is the principle of holism (encyclopædism). Holism makes it possible to think about reality in its entirety, so a person can be aware of the being that consists of most phenomena and processes that are real. By following this path, a researcher has the opportunity to understand the relationship between the place of each scientific field and the sphere of reality that it describes. Such work with scientific knowledge is necessary for anyone who wants to understand the peculiarities of the scientific

fields functioning, as well as their usefulness in solving specific problems humanity facing.

To master the modern system of science, two general scientific methods are useful: induction and deduction. Although the use of these methods is very common, their exploitation must be approached with care and vigilance. When the object of a study is the ontology itself, there are two ways to perceive it: from general to specific, or from specific to general. Every scientist can separate the essential from the insignificant, and the general from the specific. If the system of science can be taken into account, then everything looks quite simple. Using the method of deduction, we will go down from the whole system of science, to macro-branches of science (social, technical, natural), then to a specific field of scientific knowledge (sociology, economics, engineering, physics, geography), and then - through the use of specific scientific theories and terms (social groups and social prestige, industrial engineering, climatic zones, molecules) to real phenomena and processes. However, the use of the induction method allows the movement from the same type phenomena to their general characteristics and qualities. In any case, this cursory use of philosophical terminology is necessary for the understanding of transdisciplinarity as part of the theory of interdisciplinarity.

Transdisciplinarity can be understood as hyper- or super-interdisciplinarity. Thus, the use of transdisciplinarity as an approach allows to describe a very large part of existing ontology. For example, integration between sociology and economics has clear interdisciplinary character. At the same time, transdisciplinarity is seen as the integration between sociology, demography, civil society theory, law, politics, public administration, economic theory, finance, macroeconomics, agriculture, food industry, international trade, ecology, geography, medicine, psychology, mathematics, etc. Thus, the use of a transdisciplinary approach allows to work with a large amount of scientific knowledge, which corresponds with a large area of reality.

Realism and holism are characteristics of transdisciplinary research. Thus, to understand the possibilities of economics, the place of economic knowledge in the scientific system and the economic reality (as part of the whole reality) we need to develop holistic thinking based on proved facts and reliable knowledge. Thus, we can say that economic reality, given the ontology, exists inseparably from social, cultural, physical or chemical reality. This means that scientists (physicists, geographers, geologists, programmers, financiers, marketers, culturologists) do not just write scientific texts and conduct research, they work with a very specific area of reality, which can be described by the discipline-specific categorical and conceptual apparatus. A real problem that exists as an ontological situation can be effectively solved by joint efforts of disciplinary scientists and other stakeholders with specialized knowledge.

Having briefly considered the problems of ontology, general scientific methods, realism and

holism, we will pay attention to the problems of economics as an academic discipline and the correlation of the latter with the economic situation in the real world.

The complexity of the economic phenomena and processes interweaving with other real phenomena and processes is extra large. In a person's life, economic categories (money, expenses, goods) are intertwined with education, law, computer technology, urban planning, transportation, communications, entertainment, food and so on. Another example may relate to the activities of a trading firm, which in addition to financial knowledge, economics and trade also include the legal features of such activities, management, logistics (transport), international relations, cultural features of a country and international partners, qualitative and quantitative characteristics of goods, etc. These two examples briefly explain the fact that in the real world it is difficult to separate economics from other fields of scientific knowledge. More than this, for the most people they exist as something synthetic. Nevertheless, the conceptual apparatus of economics is quite effective, so professional scientists can effectively describe the economic sphere of reality without the use of other sciences. That is why the disciplinarity of economics is so important. The last one also have its dimensions.

It is important to understand that the complexity and peculiarities of economics in different countries (national traditions) are not the same. It is also worth noting that the complexity and size of economic reality in different countries are not the same. That is why some parallels between national (those that occur within a particular country) economic phenomena and processes and national tradition of economics must be marked. Here is an example of contrasting difference: Ukrainian economics in Soviet times and economics in independent Ukraine. These two periods in Ukrainian economics concerned the description, explanation and formation of the Ukrainian economic system in different periods. Accordingly, in these two historical periods there were two completely different economic systems (planned-centralized and capitalist-market). This means that the connection between science and sphere of realm is strong. Hence, the development of economics can change (complicate, simplify, make effective) economic reality. The last assertion is especially important.

Generally, the dialectic between the development of national economic thought and growing complexity of economic reality is quite complex. On the one hand, the conceptualization of both economic phenomena and the accumulation of economic knowledge is a response to the growing complexity of economic reality, as well as a sign of increased demand for economic knowledge in a given country. On the other hand, the assimilation of global experience in the field of economics can have a positive effect on the purposeful and conscious formation of economic reality, as well as increase the efficiency of economic activities. The results of such a dialectic development over the past 30 years in Ukraine

are contained in the development of trade, establishment of international economic relations, emergence of stock exchanges, establishment of private property, development of intellectual property and so on. Thus, economic sphere of reality is a sphere of human activity that is available for change, adjustment, modernization, improvement and conscious purposeful formation.

The phenomena related to transparency and accountability of economic processes become especially important in the era of computer and information technologies spread. On the other hand, work with economic knowledge has some crucial characteristics. These include accessibility, clarity and practicality of national economic thought and economic information. Hence, the efficiency of economic activity in various economic entities, to a large extent, depends on the efficiency of economic scientists, as well as economic government officials. These two actors are the stakeholders that can greatly improve the efficiency of economic activity. At the level of civil society (civil associations), business representatives and international organizations, the aforementioned stakeholders can influence economic phenomena and processes within a particular country. Academic staff should provide qualitative theoretical and practical recommendations for the promotion of a national economic system.

All of the above applies to the achievement of a "disciplinary maturity" by a national economics. This term is used to describe the state of Ukrainian economics (in particular), in which it will be able to influence the formation of Ukrainian economic reality with great efficiency. The latter can be manifested in the following: a high correlation between the form and content of students' education and the employers' needs or requirements; a productive interaction between academic economics and representatives of business and industry; a synchronization and harmonization of Ukrainian economic thought with modern global economic discourses; an ability to build effective economic strategy for the development of the state (5 to 25 years); a conceptual developments of national economics should have a significant impact on a material life improvement of average Ukrainian citizen. Of course, the effectiveness of national economic thought is not limited to what is stated here and the effect of scientists' work in the field of economics is much broader.

The transition from disciplinarity to transdisciplinarity through multidisciplinary and interdisciplinarity has crucial importance. This transition will harmonize the efforts of Ukrainian scientists from various fields in order to improve life of the country.

The first thing to remember is the large size of categorical and conceptual apparatus of each individual scientific field. The number of terms, concepts and categories of a particular discipline can reach tens of thousands units. Therefore, taking into account the existence of hundreds scientific disciplines, the scientific system must consists of hundreds of

thousands specific terms and concepts. It is clear that one scientist can not master all the complexities of science even in a few lives. That is why the division of responsibilities, as well as scientific cooperation are very common in the scientific world. Such a phenomena exist in order to solve complex interdisciplinary problems of reality. In fact, the scientific world has no substitute for the theory of interdisciplinarity, because research in the field of sustainable development or ecology impossible to conduct only by means of one academic discipline. Thus, the modern development of science has faced a very difficult task: finding ways to fruitful understanding of holism and transdisciplinarity.

The main task is to eliminate the "interdisciplinary vacuum" that exists in a national university system. In fact, this is another level of the theory of interdisciplinarity development in Ukraine. So, on a national scale, there is a demand for the production of interdisciplinary texts with varying complexity, but also for the interaction between disciplinary scholars. Thus, interaction between employees of one department and between representatives of different universities can be observed. It is very important that public authorities in the field of education and university management understand funding as the most important factor, when people negotiate about the theory of interdisciplinarity.

Going down to the consideration of economics in the science system we must note that the place of economics among all other scientific fields is the border of economics interdisciplinary understanding. Thus, the disciplinary characteristics of economics explain the scope of reality, which is characterized as economic activity. Whereas, the interdisciplinary connections of economics describe the connections of the economic sphere of reality with other spheres of reality, which are described by other scientific branches. It does not happen that economic reality is isolated from other spheres of reality. That is why ignoring the interdisciplinary component in the education of economic students can lead to frustration and confusion in the latter.

In general, economic research acts as a part of interdisciplinary real-world research within a transdisciplinary perspective. Thus, interdisciplinary integration can be conceptualized as an initial condition. It can be addressed after a certain study of real-world phenomena or theoretical conceptualization. The center of scientific activity in each academic discipline will manifest itself as disciplinarity (in the form of disciplinary nucleus) and multi-, inter- or transdisciplinarity will be periphery. However, scientists will have to look for effective integration with other disciplines: from their professional fields multidisciplinary and interdisciplinarity to transdisciplinarity.

There are numerous spheres of reality that, from the scientific point of view, are interdisciplinary and understudied. Such spheres of reality, in the context of philosophical phenomenology, require a usage of scientific and categorical apparatus of two or more

academic disciplines. Further, we will consider possible options for describing such complex phenomena, as well as effective solutions to problems associated with them.

In order to explain the theory of interdisciplinarity possibilities, multidisciplinary and interdisciplinary approaches will be considered in the following paragraphs. A multidisciplinary approach to is evaluation of complementary scientific perspectives without integration. For example, it is possible to assess the life of an individual country in the context of demography, economics, culture, geography without "mixing" terms, concepts and methods. The discussion of scientists from different fields, which is aimed at explaining and solving the real problem can be the basic form of cooperation. This stage of problem solving is aimed at complexity conceptualization. It should be used when different disciplinary scholars are not yet ready to integrate disciplinary areas, or when they believe that each area (taken separately) solves a part of a complex problem very effectively. Another type of multidisciplinary is the work of scientists from different departments, chairs and colleges within one university. For example, in an agricultural university, the departments of crop, livestock, chemistry, biology, agricultural machinery, management, law, economics, finance, marketing, computer science function as separate divisions and perform their part of common work aimed at development and efficiency increase in Ukrainian agriculture. In contrast, an interdisciplinary approach could be considered when the efforts of different departments representatives are integrated to solve a common problem (for example, research in the development of new fertilizers for cereals in order to minimize real costs of the product).

Interdisciplinarity refers to the integration of terms, concepts, theories or methods from at least two branches of scientific knowledge (academic disciplines). Thus, an interaction between different disciplinary perspectives occurs and the most optimal way to solve a particular scientific problem is established. For example, in the field of computer science, a startup creation related to the development of applications for smartphones often has interdisciplinary character. Creating a startup involves not only work on the product - software (programmers), but also the calculation of economic indicators - costs, income and net profit (economists, financiers). In addition, the work of lawyers on intellectual property rights and patents is important. Interdisciplinary interaction between these professionals will help to determine the optimal correlation between product quality, financial costs and time required to obtain a product patent. Of course, this example uses a simplified model. In reality, the interdisciplinary complexity of such activities is much more complex.

Mentioned above examples show that interdisciplinary cooperation is difficult to avoid in a real situation. Therefore, if an entrepreneur is unfamiliar with jurisprudence, he can turn to a professional lawyer, which can be considered as interdisciplinary cooperation. It is obvious that the

comparison of disciplinary perspectives takes the form of a dialogue between disciplinary branches (academic disciplines). To facilitate understanding of multidisciplinary, it should be noted that it is better to act without integration where it can be avoided and with integration where it brings benefits.

As we have already mentioned, Ukrainian scholars often produce interesting interdisciplinary texts, so there is a significant number of subjects that have an interdisciplinary nature (integration of at least two branches of knowledge). However, the comprehension of such complex texts and subjects by students leaves much to be desired. The main thing that is not taken into account is the considerable scientific and educational experience of university staff. It is clear that if a person studies a certain field for decades - he will be a professional and will know all the details in particular field. However, if the interdisciplinary course (sociology and economics) is studied by first- and second-year students, they will need additional knowledge to understand the complex intertwining of terminology and research methods. Thus, knowledge of the theory of interdisciplinarity brings clarity, lucid and new possibilities for reflection. Thus, the student familiar with the theory of interdisciplinarity will be able to choose where to apply a multidisciplinary or interdisciplinary approach.

Therefore, the work of scientists and educators in the field of economics is part of scientific activity as a planetary phenomenon. It is important to understand that the comparison and integration of economics with other fields of knowledge (academic disciplines) is an integral part of everyday scientific activity. In our study, the statement that the theory of interdisciplinarity can significantly optimize and improve the relationship between different scientific fields is crucial.

The transition from a theoretical understanding of the interdisciplinarity to the real productive integration and interdisciplinary cooperation between scientists is complex and multilevel. During such integration and cooperation new "trade zones between disciplines" can be identified. The last one further become productive areas of research. This was exactly the situation with sustainable development, ecology or globalization 30 years ago. Conceptualization of such new research areas that have an interdisciplinary nature will create full-fledged university subjects. Given that the relationship between science and education is a top priority for the 21st century, conducting complex interdisciplinary research can have a significant impact on the development of useful students' skills and competencies.

Yet, we believe that interdisciplinarity can not replace disciplinary. Disciplinary, as a characteristic of each independent scientific field, is the conceptual core of an academic discipline, consisting of terms, concepts, theories, methods, principles, functions, approaches and hypotheses. Therefore, the effectiveness of disciplinary in addressing the daily needs of each individual industry can not be rejected. The qualitative increase in knowledge within each

individual academic discipline will continue in the form of proliferation and there are a huge number of problems that can not be effectively solved by any other science. Therefore, there will always be problems that can be effectively solved only by physics, quantum mechanics, astronomy, biology, cytology, endocrinology, family medicine, art, demography or economics separately. However, if the focus completely shifts from disciplinarity to interdisciplinarity, then effective links between disciplines will be impossible at all. Thus, the conceptual core of each academic discipline is the basis both for specific disciplinary problems solving and for interdisciplinary integration with other disciplines.

Economics is a clear example of "strong" and effective disciplinary and interdisciplinary components. Strong correlations with dozens of different scientific fields help to solve problems related to the complex and ramified economic realm. Most of the disciplinary economic knowledge is contained in economic dictionaries, economic textbooks, monographs of world-renowned economists, as well as in scientific articles in specialized economic journals. At the same time, no enterprise, organization and even individual can do without the use of economic knowledge in the real world. Human nature, as well as the way of human society is organized, translate some economic categories into the field of ontology.

The most important thing in working with interdisciplinary issues is to set priorities correctly. The №1 priority is still the development of the disciplinary sphere of a particular discipline. Priority №2 is to clarify and strengthen interdisciplinary integration between various academic disciplines. If disciplinarity disappears, interdisciplinarity will have nothing to rely on. In addition, it is unlikely that there will be a large number of scholars who believe that interdisciplinarity is more important than their specialization. On the contrary, the self-development of the theory of interdisciplinarity is increasingly conceptualizing "interdisciplinary studies" as a disciplinary field of knowledge and a university subject.

Conclusions. Summarizing all the above, we must keep in mind the following: the main task of both

disciplinary and interdisciplinary approaches is to solve real-world problems effectively. To specify, the task of Ukrainian scientists is to solve real problems specific to Ukraine. If we take into account the Ukrainian economics, the high quality of economic research, as well as effective university economic education are the main tasks of academic economists. The interdisciplinary component of Ukrainian economics will increase the harmony of cooperation and synchronize the efforts of scientists from different fields. In other words, it increase the effectiveness of solving complex real problems that are interdisciplinary.

References:

1. Asay J. A Theory of Truthmaking: Metaphysics, Ontology, and Reality. Cambridge: Cambridge University Press; 2020. 306 p.
2. Chakravartty A. Scientific Ontology: Integrating Naturalized Metaphysics and Voluntarist Epistemology (Oxford Studies in Philos Science Series), 1st ed. Oxford: Oxford University Press; 2020. 296 p.
3. Effingham N. An Introduction to Ontology, 1st ed. Cambridge: Polity; 2013. 224 p.
4. Esfeld M., Deckert D.-A. A Minimalist Ontology of the Natural World, 1st ed. London: Routledge; 2020. 188 p.
5. Hartmann N., Peterson K. Ontology: Laying the Foundations. Berlin: De Gruyter; 2019. 375 p.
6. Krugman P., Wells R. Economics, 1st ed. New York: Worth Publishers; 2005. 1200 p.
7. Mankiw N. G. (2017). Principles of Economics, 8th ed. Boston: Cengage Learning; 2017. 888 p.
8. McConnell C., Brue S., Flynn S. Economics (Irwin Economics), 21st ed. New York: McGraw-Hill Education; 2017. 984 p.
9. Sowell T. Basic Economics 5th Edition. New York: Basic Books; 2014. 704 p.
10. Stonier A. W. A textbook of economic theory, 4th ed. Hoboken: Wiley; 1973. 680 p.

Akhunova Ogul Khan Ergashovna,
senior lecturer, Fergana State University

Olimova Nodira Hamrakulovna,

PhD in Economics, Associate Professor

Head of the Department of Economics and Service Fergana State University

Ismoilova Sanobar Yakubovna,

Lecturer, Fergana State University

WAYS TO DEVELOP REAL SECTOR ENTERPRISES THROUGH INVESTMENT PROGRAMS

Abstract. This article addresses the issues of increasing the attractiveness of the investment climate in Fergana region and the investment activity of real sector enterprises.

Key words: investment activity, investment environment, real sector enterprises, manufacturing,

Uzbekistan is a country with huge economic and investment opportunities. The share of gas condensate reserves is 74%, 31% of oil, 40% of natural gas and

55% of coal in Central Asia. It has a huge potential of hydropower resources and huge reserves of mineral resources.

Uzbekistan is one of the main producer of cotton and cotton products, fruits and vegetables. The republic also has great potential for tourism development. All this will allow for the further development of the economy, in addition to the implementation of various investment projects and programs.

The realization of these opportunities will require, firstly, a certain amount of time, and secondly, new resources, especially investment resources. In this case, the higher level of management, the wider scope and complexity of the tasks to be performed accordingly, and vice versa.

For example, if the introduction of resource and labor-saving technologies at the micro level, the competitiveness and quality of products, the macro-level investment strategy and capital investment will improve intra-sectoral and inter-sectoral ratios, eliminate mistakes in the location of productive forces. It serves for improvement of the appearance.

Therefore, investment activity, well-thought-out investment policy and properly chosen priorities are not only important components of the investment strategy, but also create a favorable environment for future economic growth and people's livelihoods.

Undoubtedly, the investment policy and investment strategy pursued in our country are based on these and similar preconditions. Based on the above considerations, In pursuance of the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 17, 2017 No F-5084 "On measures to develop the regional investment program of Fergana region for 2018", as well as to ensure the rapid comprehensive development of the region on the basis of efficient use of available raw materials Resolution No. 978 of December 12, 2017 "On approval of the regional investment program of Fergana region for 2018" the following investment program for the next three years for Fergana region has been approved, which includes the following areas: additional medium and large investment projects of strategic importance at the national level (8 worth 171.2 billion soums); additional investment projects in the Kokand Free Economic Zone and small industrial zones (7 worth 304.6 billion soums); additional investment projects implemented by family and private businesses (133 small ones totaling 706.5 billion soums); It is also planned to implement a total of 1708 projects in the region under the regional investment program for 2019-2021 (Table 1).

Table 1

Aggregate indicators of the projects of the regional investment program of Fergana region for 2019-2021 [12]

for 2019-2021 [12]							
№	Name of city and district	Number of projects	hence:			Project cost, mln. sum	Number of new jobs
			industry	service	agriculture		
Regional total:		1 708	732	629	347	9 967 288	26 980
1	Margilan city	70	58	12		398 767	2445
2	Fergana city	204	28	133	43	2 914 824	1598
3	Quvasoy city	68	28	22	18	1 358 900	876
4	Kokand city	299	122	177		2 450 288	4405
5	Baghdad district	49	28	9	12	186 000	1059
6	Besharik district	58	30	13	15	206 680	1066
7	Buvayda district	113	27	41	45	324 461	2106
8	Dangara district	42	24	5	13	43 345	323
9	Yazyovan district	97	36	34	27	89 350	584
10	Altariq district	38	18	10	10	132 348	748
11	Rishtan district	60	23	18	19	110 530	601
12	Sokh district	54	29	12	13	57 980	675
13	Toshloq district	56	36	6	14	213 750	810
14	Uchkuprik district	69	63		6	310 500	1856
15	District of Uzbekistan	62	30	14	18	656 530	1801

16	Fergana district	63	36	9	18	227 695	1782
17	Furqat district	68	29	14	25	35 940	680
18	Quva district	66	22	25	19	69 400	595
19	Qoshtepa district	172	65	75	32	180 000	2970

Of the investment projects planned for 2019-2021 in Fergana region, 732 are in industry, 629 in services, 347 in agriculture, with a total value of 9967288 million soums. soums, which will create 26,980 new jobs.

Kushtepa district, Margilan, Fergana, Quvasoy, Kokand cities account for 48% of the total projects implemented in the region (Diagram 1).

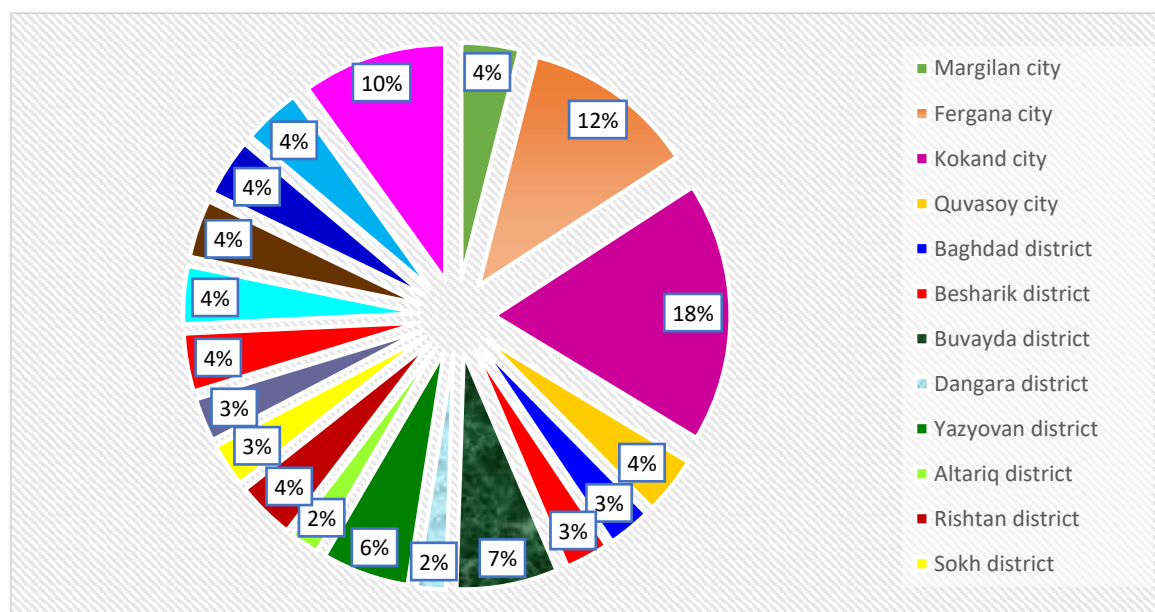

Diagram 1. The share of investment projects to be implemented in Fergana region in 2019-2021 by districts [12]

According to the analysis of projects by districts, the share of jobs created in the projects in Margilan, Fergana, Kokand and Buvayda, Uchkuprik, Uzbekistan, Fergana and Kushtepa districts, as well as the number of projects and the distribution of funds is high.

The main tasks of the working group coordinating the activities of state and economic administration bodies, local authorities and commercial banks to ensure the implementation of investment program parameters are to establish and coordinate the effective implementation of these projects.

The total number of medium and large investment projects of strategic importance for 2018-2021, initiated at the national level to develop the regional economy, is 45, with a total value of 3102.7 billion soums.

The implementation of these projects will create 4,751 new jobs in the region and produce new types of export products (Table 2).

As part of the project implemented by Uzbekistan Railways, a total of 250,000 cars and railway brake pads, 100,000 refrigerated containers and their components, and Damas cars within the projects implemented by Uzavtosanoat. It is planned to produce 7 types of fused components.

The implemented investment programs have a positive impact on the socio-economic development of the region and allow to achieve the following results, including: in the forecast period, the Gross Regional Product will grow by an average of 8.7% to 81713.5 billion soums.

Table 2

**Information on medium and large investment projects of strategic importance,
initiated at the national level [12]**

Name of city and district	Number of projects	Total cost of the project (million soums)	New jobs
Total		6 133 567,3	9 452
Uzbekistan Railways Joint Stock Company	2,00	72 000,0	50,0
Uzavtosanoat Joint Stock Company	1,00	11 340,0	16,0
Uzkiymosanoat Joint Stock Company	2,00	1 160 200,0	485,0
Uzstroyaterialy Joint Stock Company	5,00	575 930,0	530,0
Association of Textile Industry	15,00	744 154,7	2 410,0
Private Enterprise "Uzbekiston Holding"	8,00	136 233,0	410,0
Uzbekcharympoyabzali Association	6,00	75 210,0	290,0
Private Enterprise "Uzbekvinsanoatholding"	2,00	127 200,0	140,0
Uzpakhtayog Joint Stock Company	2,00	14 916,0	18,0
Uzdonmahsulot Joint Stock Company	1,00	13 600,0	2
Pharmaceutical Agency under the Ministry of Health	1,00	172000,00	400,00

Industrial production averaged 7.7 percent over the forecast years, HIT production an average of 10.1 percent, agriculture 6.5 percent, total investment 0.5 percent, foreign investment 12.5 percent, retail trade turnover 14, 9 percent, services - 17.5 percent, paid services - 12.5 percent, employment - 2.2 percent, exports - 2 percent.

The volume of investments in fixed assets is expected to increase by 3.25 times by 2025 compared to 2017, and the level of labor productivity by 2.3 times. This requires measures to ensure the targeted use of investments in sectors of the economy.

Based on the results of the research, a model of effective investment marketing policy is proposed in three main blocks: directions aimed at ensuring investment attractiveness; directions aimed at creating the infrastructure necessary to ensure investment attractiveness; areas that ensure the active participation of business entities operating in the region in investments.

The main directions of investment marketing policy in Fergana region are the formation of the region's image, enhancing the image of national brands, developing investor services, expanding tourism opportunities, organizing economic development models based on the principles of marketing elements "10P" and "10S".

Also, the main tasks of investment marketing control will be: - to assess the impact of investment projects on the formation of a competitive environment in the region; - Regular collection of market information, the formation of their database; - to determine the interest of investors in the region; - control of the justifications of investment projects and their assessment in relation to the level of economic development of the region, and a number of other marketing activities.

In general, the Fergana region has wide opportunities to further increase the efficiency of

investment projects through an active investment marketing policy.

List of used literature:

- Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On the Action Strategy for further development of the Republic of Uzbekistan". No. PF-4947, February 7, 2017. // Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan. 2017, No. 6, Article 70.
- "Dedicated to the study and promotion of the Address of the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev to the Oliy Majlis" // Scientific and popular manual, Tashkent. "Spirituality" - 2019.
- Abdulkarimov I.T. and others. Analysis of the economic potential of the enterprise. - T.: World of Economics and Law, 2010, - 256 p.
- Vahobov et al. Financial and Management Analysis: A Textbook. - T.: "Sharq", 2010. - 480 p.
- Mahmudov E.X., Isoqov M.Yu. Business planning. Study. -T.: Publishing House of the Literary Fund of the Writers' Union of Uzbekistan, 2005, - 160 p.
- Maxmudov E.X. Enterprise economics. Study guide. -T.: Publishing House of the Literary Fund of the Writers' Union of Uzbekistan, 2004, - 208 p.
- Schumpeter J.A. History of Economic Analysis. Saint Petersburg: School of Economics, 2004.
- Keynes J.M. General theory of employment, interest and money. Moscow: 1978.
- Bocharov V., Popova R. Financial and credit mechanism for regulating the investment activities of the enterprise. - SPb, 1993.
- Klimova N.I. Investment potential of the region. - Ekaterinburg: Publishing house of the Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, 1999.
- Korchagin Yu.A., Malichenko I.P. Investment: theory and practice: a tutorial. - M.: UNITY-DANA, 2008.
- Information of Fergana region khokimiyat (authority).

ORGANIZATIONAL AND LEGAL SECURITY MODELS FOR SUBJECTS OF AGRARIAN BUSINESS

Abstract. The article deals with the problem of typology of security models. An analysis of the genesis of the security models of the national economy is carried out by authors. The main types of security models are summarized and described. The necessity of the organizational and legal security model formation, based on the casual approach is proposed by authors for subjects of agrarian business. The main internal elements of the casual model security are identified for subjects of agrarian business.

Keywords: *organizational and legal security, casual approach, the business environment, the model of security threats.*

Statement of the problem. Real-world practice shows that socially oriented and socially responsible model of social development, which provides a sustainable economic development of the country, has become the dominant ideology in the XXI century. Any economic system is exposed to a number of internal and external factors that destabilize the economy and disrupt the balanced development of its basic elements, and ultimately lead to a reduction in the level of social welfare. In the study of issues of organizational and legal security of the country one of the major problems is also the well-being of inequality that generates social tension in society. In the process of studying the issues of the organizational and legal security of the country we recognize that one of the major problems is also the well-being of inequality which generates social tension in society.

In the context of global integration one of the most important vectors of the economic policy in many countries has become a struggle for sales markets, raw materials and energy resources, as well as the desire to place ecologically dirty and labor-intensive production on the territory of other states. This situation has created many problems in the field of sustainable economic development and general improvement of the living standards of the population. That is why it is very important for us to find the solution of the problem of formation of the national security. In fact, the problem of the country's security ensuring has become one of the basic conditions for sustainable development of society, which determines the need to build a model of security in today's dynamic business environment.

Analysis of the recent investigations and publications and highlighting of the unsolved before parts of the general problem, to which the article is dedicated to. The problem of the typology of security models that are now being implemented in the framework of the private and public sector organizations in the domestic and foreign literature are not studied deeply enough. In many ways, this situation is due to the difficulty in determining the criteria for classification. Most often, this or that company is forced to respond to the challenges arising "upon", and the range of security threats extremely wide [1, 2, 7, 12].

In today scientific literature there is no a uniform approach to the understanding of the optimal model of

security. However, at the present level of knowledge and research activity in this sphere, the development of a model for the security achievement is not only subjectively necessary, but is also objectively true. This is due to the fact that the favorable state of the enterprise security, organization and region is the financial basis for the country security as a whole.

Results. Nowadays many researchers consider the security problem not only as a condition of protection of interests of the individual, society and the state in the production and economic, financial, foreign trade, energy, technology, food and other fields, but also as the creation of conditions to support and improve the quality of life of citizens. Obviously, all this contributes to the sustainable and effective functioning in the enlarged reproduction of the economy mode [1-8].

Formation of the relevance of security problem goes to the period of formation of capitalist relations, when the idea of the need to ensure the welfare and safety of the state began to develop in the countries of European civilization. Jean-Jacques Rousseau, a famous Genevan philosopher and writer of the 18th century, in his treatise, called "The Social Contract", pointed out that the concern for self-preservation and security is the most important of all the concerns of the state. The concept of the security in that difficult historical time was considered as "a certain state or situation, which arises as a result of the lack of a real danger, as well as the availability of financial institutional structure that facilitates the creation and maintenance of this situation" [1].

Further understanding of the organizational and legal security issues was based on the idea of society as an integral organism, the functioning of which may be deliberately adjusted in order to improve social welfare. More intensive study of organizational and legal security issues started in the 1930-1940-ies of the last century, when the epoch of free competition capitalism finished and the next "administrative revolution" began. This period was concerned with the realization that for the public benefit the market self-regulation must be accompanied by centralized control.

In the existing economic literature the dependence of the organizational and legal security of the economic theory is usually considered at a very superficial level. Consequently, it is difficult to understand the reasons which influenced and formed the essential

understanding of the changes of organizational and legal security. Between the occurrence of the threat and the formation of a package of measures to combat it, there is always an intermediary, i.e. an economic model that is interpreted and reveals the problem.

Organizational structures that are intended to provide protection of the organizational and legal security began to take shape in the 20th century, when the main theoretical approaches to the definition of national organizational and legal security of the main threats were formed (See Table 1):

- the Mercantilism concept of protection against macroeconomic internal threats (16 – 18th centuries);
- the Cameralism concept of protection of the external economic safety (the mid 19th century period);
- the Keynesian concept of protection against domestic macroeconomic threats (the last third of the 20th century);
- the Institutional concept of protection against administrative barriers (the end of the 20th century) [2, 9].

Table 1

**Evolutionary models of national security understanding
[summarized by authors on the basis of 4, 7, 8, 11]**

Specifications of the model	Model name			
	Mercantilism concept	Cameralism concept	Keynesian concept	Institutional concept
The time of occurrence of the model, its main founders	The 16 – 18 th centuries	The 1840s, Friedrich List	The 1930s, John Maynard Keynes	The 1980s, Hernando de Soto
Formation of the maintenance of the main threat to national security	Focus on regulation of entrepreneurial activity	Competition or other actions of foreign states	The inability of the market to ensure the stability of economic growth, unemployment, inflation	The basic state failures (administrative barriers)
The purpose of safeguarding the national security	The desired economic activities	Economic independence	Economic and social stability	“Board of Rights”, the protection of property rights
Methods and forms of struggle to ensure national security	Protectionist government policies	Protectionist trade policies	State regulation of production, employment and monetary	The reduction of the registration procedures and payments, the fight against bureaucracy and corruption

Such interpretation of the essence of threats often leads to the fact that researchers avoid the development of special security models, but merely state the need for a comprehensive provision of this security. However, in practice most of the security threats are more specialized.

In addition, the process of comprehensive security is costly and time consuming, and this is particularly noticeable in the context of business restructuring processes. It is known that the total security costs should not exceed the useful effect, resulting from the implementation of appropriate measures. Therefore, in the process of determining the optimal version of “integrated security” it is very important to provide for the possibility of differentiation of security models, depending on various factors. Moreover, it should be noted that the process of security requires a flexible, often prompt response to the challenges of the current market situation.

On the basis of the results obtained on the available data, it seems possible to propose the following classification of organizational and legal security models.

First of all, depending on the degree of urgency all the organizational and legal security models of the organizations can be divided into strategic and tactical ones. Most public and private businesses are interested

in the formation of the strategic scheme, able to protect their interests and their welfare. Many large companies and businesses, whose activities are related to state secrets, generally consider the process of ensuring their own organizational and legal security in the national security context, and are oriented at the same time on all sorts of “doctrines” and “strategies”. Tactical model for enterprises is considered to be an “extraordinary” and even “forced” one. It greatly depends on the specific of business organization. For example, in the non-manufacturing sector of the national economy (finance, retail, insurance), the risks are always inevitable, and they are pre-counted by the top-management and the staff of the company, but in enterprises, economic activity of which is related to the production, the successful development is possible only due to the complete rejection of the excessively risky management decisions [3].

Secondly, the next classification of the models of organizational and legal security formation is concerned with their differentiation into simple and layered ones according to the degree of depth of building protection. Most often enterprises create simple, single-stage organizational and legal security protection systems. This is due to the rational nature (layered model of organizational and legal security of the business is much more expensive than the simple

one), and the underestimation of rival options. The layered models of organizational and legal security are often used in the “technical” level. This assumes several “levels of protection” of the enterprise. Layered protection strategy traditionally includes prevention and computer hacking within information security provision of the company [11].

Thirdly, the classification of security models can be formed on the basis of the level of protection in the case of any threats. Thus, it is necessary to distinguish between dynamic, static and mixed model. Besides, it is possible to allocate dynamic, static and mixed models. Static model involves “defensive” as in case of the normal conduct of business, and in case of the “unexpected scenario”. This approach is based on understanding of the security as a “protection”. However, it almost does not consider the dynamics of the economic situation, the emergence of new threats to the modern requirements of openness and transparency in conducting business activities, not taking into account that such a model of “defense” is inappropriate for the situation of competition, when the defense is actually a defeat, and for the situation business restructuring [2].

Fourthly, some authors identify three basic models of security (social, economic and environmental) according to the basis of their focus. Thus, it is necessary to distinguish security between these models on the regional level. For example, the social model is based on demographics, the level and quality of life (birth and death rates, life expectancy, morbidity, average and minimum wages and pensions in comparison with the cost of living, the difference in income between the individual layers of the population, consumption of most important kinds of food and provision of durable goods, crime and so on) and the dynamics of employment; the proportion in the population of citizens with incomes below the subsistence minimum; average life expectancy; the income gap between groups; crime rate, etc. Economic and financial models are based on the measure of the infrastructure (the reproduction dynamics, performance and degree of wear and tear, technical accidents, the number of infrastructure), the state of fiscal and credit systems, the provision of financial and material resources, the most important regional requirements, availability of resources, the performance of individual delegated state powers; the effectiveness of the system of state authority, legal and administrative control mechanisms; the political climate in the region. Environmental models are based on the state of the environment and ecology; the use of mineral resources, land and water resources, mineral resources; introduction of modern, environmentally friendly, resource- and energy-saving technologies [8].

And finally, depending on the ability to adapt to economic threats, the control mechanism of organizational and legal security may be regarded as a management technology based on one of the following models for the implementation of this mechanism:

- an active behavior model, which means that a certain business entity is willing to adapt to economic treats, and the pace of the adaptation is quite high. The core principles of adaptation, which are related to the nature and scale of the changes, are developed. The nature of the adaptation system is based on system approach, which covers all the possible areas;

- a conservative behavior model, which is used for the passive business entities only. There are no active steps to market and all the problems are solved on the traditional way and even at the level of the state. The pace of adaptation is low. Models and principles, necessary for efficient adaptation, are not developed. Adaptation is usually local in nature;

- a mixed behavior model is widely used in the case of adaptation, which is dependent on the intensity and the outstanding impact of environmental factors. Pace of adaptation is much lower than in the active model. There are general principles of adaptation and ways of behavior, but the model is not developed [10, p.134-135].

Based on the diversity of the above-considered models, we believe that organizational and legal security is a process of predicting and preventing extensive losses from the negative effects on their security in various aspects of financial and economic activity. Consequently, the effective result of the entity to ensure the profitability and sustainability of the business can be reached directly by forecasting and timely prevention of losses, which represent a threat to organizational and legal security.

On the basis of previously obtained results we propose a causal model to allocate the organizational and legal security of the business entity. The basis of its formation is to understand the security as a set of external conditions and factors endangering the functioning of the business entity and the implementation of organizational interests. The fundamental difference of this model from the previously discussed is that the organizational and legal security of the assessment there is a transition from the study of the internal environment to the observation of the environment. Assessment of organizational and legal security is to determine the impact of existing and potential hazards of the enterprise behavior, which is particularly important in the context of economic integration and globalization processes. The concept of the organizational and legal security of the model is shown below (See Figure 1).

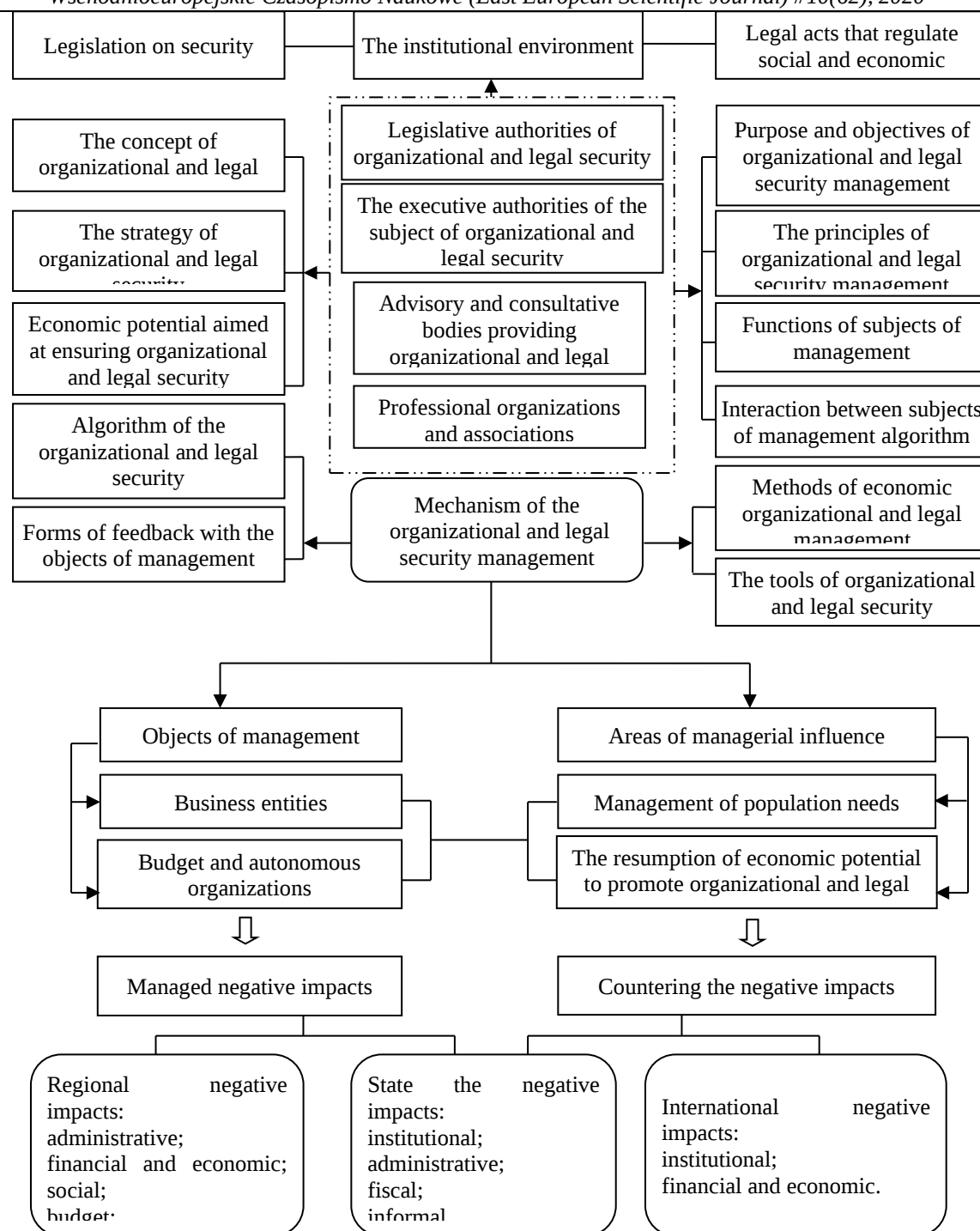

Figure 1. Causal model of information security of the business entity
[proposed by author on the basis of 2, 3, 12]

As we can observe from Figure 1, organizational and legal security model has its own internal structure, which includes the following elements:

economic independence, which is not absolute, because the international division of labor, inter-sectoral and inter-regional physical and financial flows, the relationship between the individual companies form different economic systems (from the country as a whole to individual enterprises), which are interdependent on each other;

stability, balance and sustainability of the economic system, involving at national, regional and sectoral levels, protection of property in all its forms, to

create reliable conditions and guarantees for entrepreneurial activity, deterrence factors that could destabilize the situation, providing the existing inter-sectoral and inter-regional proportions of the necessary resources; at the enterprise level it is the ability to produce competitive products, providing all kinds of resources, strengthening financial stability;

the ability to self-development and progress, which implies the presence of industrial, scientific and technological potential, creation of a favorable climate for investment and innovation, continuous improvement, organization of production, improvement of professional, educational and cultural

level of workers [3, 5].

The main objectives of the proposed organizational and legal security model should be the following ones:

- improvement of the investment climate on the basis of ensuring the effective property rights protection, improvement of the regulatory and corporate law and restrictions manifestations of monopoly;
- development of financial and capital markets;
- reforming the tax system, as well as appropriate security orientation of fiscal policy to reduce the proportion of all components material costs;
- more efficient use of resources, ensuring effective control of natural monopolies, the transparency of the use of financial resources, the efficiency of the tariff and regulatory policy;
- the direction of economic policy measures to strengthen the financial condition of the business entities to ensure their focus on increasing profitability and capitalization;
- along with implementation of the state policy of export promotion, especially high-tech, it is necessary to provide outpacing the expansion of the internal market, to avoid critical dependence of the national economy on world markets;
- improving the competitiveness of the national economy is not possible with the current level of innovation activity of enterprises, which are necessary for the formation of the national innovation system, the expansion of investment opportunities for innovative projects [6].

Conclusion. This led us to the conclusion that consideration of the model from the perspective of the casual approach allows to get a broad overview about the object of organizational and legal security, to identify the main problem areas that are most susceptible to the occurrence and effects of threats, to determine the subjects, whose actions may lead to their implementation, to focus on risk assessment methods, as well as to develop practical measures to ensure organizational and legal security. In general, the development of casual model of organizational and legal security requires a comprehensive solution of issues of organizational, legal, scientific, methodological, analytical, informational and expert support activities in this area, which is the purpose of further research and development.

References:

1. Von Peter Dortans. Sicherheit im Gespräch. – Retrieved from the web-site of the Free University: http://www.fu-berlin.de/presse/publikationen/fundiert/archiv/2005_01/05-01_dortans/index.html de (April 25, 2016).
2. Bunchuk M.A. Innovation and technology policies in the social market economy / M.A. Bunchuk // *Science and science of science: an international scientific journal*. – 2001. – № 2. – P. 98-103.
3. Haiduk V. Development of fuel and energy complex of Ukraine as the basis of its economic security / V. Haiduk // *Economics of Ukraine*. – 2001. – № 5. – P. 4-11.
4. Donets L.I. The economic security of the enterprise: a tutorial / L.I. Donets, N.V. Vashchenko. – K.: Center of educational literature, 2008. – 240 p.
5. Yermoshenko M. Determination of a threat to national interests of the state in the financial and credit sector / M. Yermoshenko // *Economics of Ukraine*. – 1999. – № 1. – P. 4-12.
6. Zhalilo Y.A. Economic strategy of the state: the theory, methodology and practice: monograph / Y.A. Zhalilo. – K.: NISS, 2003. – P. 53-87.
7. Kasperovich S.A. Diversified model of non-equilibrium dynamics for forecasting the development of the industrial complex of Belarus / S.A. Kasperovich, V.Y. Asanovich // *Belarusian Economic Journal*. – 2004. – № 4. – P. 65-78.
8. Kowalski V. On the issue of improvement of energy and environmental security of Ukraine / V. Kowalski, A. Holodnikov M. Hryhorak, O. Kosarev, V. Kuzmenko // *Economics of Ukraine*. – 2000. – № 10. – P. 34-41.
9. Livshits V. The key terms of the increasing of quality of life of the population / V. Livshits // *Statistics Issues*. – 2004. – № 11. – P. 14-19.
10. Novikov D.A. Mathematical models of the formation and functioning of teams / D.A. Novikov. – M.: Publisher of physical and mathematical literature, 2008. – 184 p.
11. Senchagov V.K. Economic security: geopolitics, globalization, self-preservation and development. – M.: Finstatinform, 2002. – 128 p.
12. Shlykov V. Economic security (what it costs to business entities to protect property and ways to minimize possible losses) / Shlykov V. // *RISK*. – 1997. – № 6. – P. 55-70.

Hamza Yana Vitalievna

student of the Faculty of Economics,
Belarusian State University,
Minsk, Republic of Belarus

Victor Pavlovich Kuntsevich

senior Lecturer at the Corporate Finance Department
of Belarusian State University,
Minsk, Republic of Belarus

Mein Kurbanova

graduate of the Faculty of Economics,
Belarusian State University,
Minsk, Republic of Belarus

EVALUATION OF THE SCALE OF THE SHADOW ECONOMY IN THE REPUBLIC OF BELARUS

ОЦЕНКА МАСШТАБОВ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Summary. The article provides an assessment of the shadow economic activity in the Republic of Belarus. The dynamics of the shadow economy by type of economic activity in recent years is considered, general trends are identified. The areas in which the share of the informal sector reaches the highest values have been identified. The article reflects the possible consequences of preserving the existing economic system, predicts the level of the shadow economy for the coming years. The estimation of shadow economic activity in the Republic of Belarus using the Gutman method is given.

Анотация. В статье приведена оценка ненаблюдаемой экономической деятельности в Республике Беларусь. Рассмотрена динамика теневой экономики по видам экономической деятельности за последние годы, выявлены общие тенденции. Установлены сферы, в которых доля неформального сектора достигает наибольших значений. В статье отражены возможные последствия сохранения существующей экономической системы, прогнозируется рост теневой экономики на ближайший период. Произведена авторская оценка ненаблюдаемой экономической деятельности в Республике Беларусь при помощи метода Гутмана.

Keyword: shadow economy, system of national accounts.

Ключевые слова: ненаблюдаемая экономика, система национальных счетов, валовой внутренний продукт, оценка масштабов теневой экономики, метод Гутмана.

Исследованию теневой экономики уделяется огромное внимание во всем мире. Фундаментальное изучение этого феномена началось сравнительно недавно. Одним из первых исследователей в этой сфере является американский учёный П. Гутман, опубликовавший в 1977 году статью "Подпольная экономика". В ней была проанализирована необходимость учёта теневой экономической деятельности, которая составляет по официальным оценкам 10-12 % валового внутреннего продукта (далее - ВВП) в экономически развитых государствах, и до 40-50% в остальных странах. [1]

Особенно актуален вопрос оценки теневой составляющей для постсоциалистических стран, где в процессе разгосударствления экономики и рыночных реформ наряду с политическими, экономическими, социокультурными и другими причинами были созданы благоприятные условия для разрастания масштабов этого явления. Очень сложно разработать единую методику оценки теневой экономики для всех стран. Проблема в том, что в каждом государстве имеются существенные различия в структуре теневой деятельности на своей территории. Это предполагает наряду с общими и специфические способы оценки для каждой страны.

Вопросы методологии и оценки масштабов теневых и неформальных секторов экономики отражены в трудах российских авторов - А.И. Пономаренко, Б.Т. Рябушкина, А.Е. Суринова, С.Ю. Барсуковой, Н. В. Черемисиной; в Узбекистане - К.К. Мамбетжанова; в Казахстане - Т.К. Бекжановой; в Беларуси наиболее авторитетным учёным-исследователем в этой сфере является Н.Ч. Бокун.

В системе национальных счетов Республики Беларусь ненаблюдаемая экономика (далее - ННЭ) учитывается в части скрытой и неформальной экономики. Расчет объемов незаконной экономической деятельности не осуществляется, так как оценка, произведенная на основе данных Министерства внутренних дел Республики Беларусь и экспертных предположений, показывает незначительный объем такой деятельности. Вместе с тем, незаконную деятельность в объеме ВВП включили большинство стран, внедривших СНС-2008.

Объем неформальной экономической деятельности рассчитывается как стоимость объема произведенной продукции (работ, услуг) индивидуальными предпринимателями и физическими лицами, осуществляющими трудовую деятельность без формальных трудовых отношений с нанимателем.

Основным источником информации о численности индивидуальных предпринимателей являются данные Министерства по налогам и сборам Республики Беларусь. Численность физических лиц, осуществляющих трудовую деятельность без формальных трудовых отношений с нанимателем, определяется на основании данных выборочного обследования домашних хозяйств.

Расчеты объемов ненаблюдаемой экономики в Республике Беларусь начинали осуществляться с 1990 года по отраслям экономики в соответствии с Общесоюзным классификатором отраслей народного хозяйства (ОКОНХ).

Начиная с 2011 года, в связи с переходом на Общегосударственный классификатор ОКРБ 005-2006 «Виды экономической деятельности», формирование ВВП и ненаблюдаемой экономики осуществляется по видам экономической деятельности.

При переходе на СНС-2008 повышается качество построения национальных счетов не только за счет более широкого охвата экономических операций, но и за счет их более детального представления.

В СНС-2008 по сравнению с СНС-1993 изменены подходы также в части классификации институциональных единиц и их группировки по

секторам экономики. Согласно определениям СНС-2008, вся экономика страны рассматривается с точки зрения институциональных единиц, поэтому их разделение на секторы позволяет проводить мониторинг их отдельных групп, что дает возможность отдельно рассматривать корпорации, находящиеся под контролем нерезидентов и идентифицировать те части экономической деятельности, на которые влияют решения, принимаемые за рубежом, а также наблюдать за ними.

Отличительной чертой всех существующих оценок ненаблюдаемой активности является их явное занижение. Это связано с намеренным искажением респондентами информации о доходах, расходах и занятости, полученной в результате опросов населения и представителей малого бизнеса, а также с психологическим нежеланием общества анализировать высокие оценки размеров теневой экономики.

Для начала рассмотрим оценку ненаблюдаемой экономики, представленную Национальным статистическим комитетом Республики Беларусь.

Показатели производственной деятельности институциональных секторов позволяют получить представление о функционировании экономики в целом.

Рисунок 1.1 – Динамика теневой экономики в сфере производства в Республике Беларусь (в процентах) за 2015-2018 гг.

Примечание – Источник: составлен по [5;6].

В Республике Беларусь теневое производство изначально базировалось на удовлетворении естественных, повседневных потребностей населения (производство товаров народного потребления, легкая промышленность, пищевая промышленность и др.). Это производство носило теневой характер из-за того, что реальные

источники сырья, оборудования, дополнительные площади и мощности производителей частично не были учтены. В отрасли и на предприятии рост производства обеспечивался экстенсивными факторами, а не повышением производительности труда. Все это в некоторой степени определялось тем, что командно-административная система стремилась демонстрировать успешность своей

политики и практики управления, но фактически скрывалось реальное положение дел в экономике.

Теневая экономика, развивающаяся в таком виде, оказалась более эффективной, чем официальная, благодаря тому, что сырье, материалы и оборудование для «теневых» работников практически были бесплатными. Их материальные ресурсы фактически оплачивались обществом, а сверхдоходы использовались для подкупа чиновников.

Теневое производство в рамках государственного сектора является наиболее прибыльным производством для производителя, поскольку оно основано на частном использовании

государственной собственности и присвоении произведенных в ней продуктов труда с использованием сырья и материалов, сэкономленных в процессе производства.

Так, в 2018 году доля ННЭ по сравнению с 2015 годом повысилась на 0,8% от валовой добавленной стоимости (далее - ВДС) и на 0,2% от ВВП. В целом, теневая экономика оставалась на стабильно низком уровне с 2016 года (3,0-3,1% от ВВП) (рисунок 1.1).

Доля теневой экономики в сфере производства в процентах от ВДС и ВВП значительно ниже, чем в сфере услуг (рисунок 1.2).

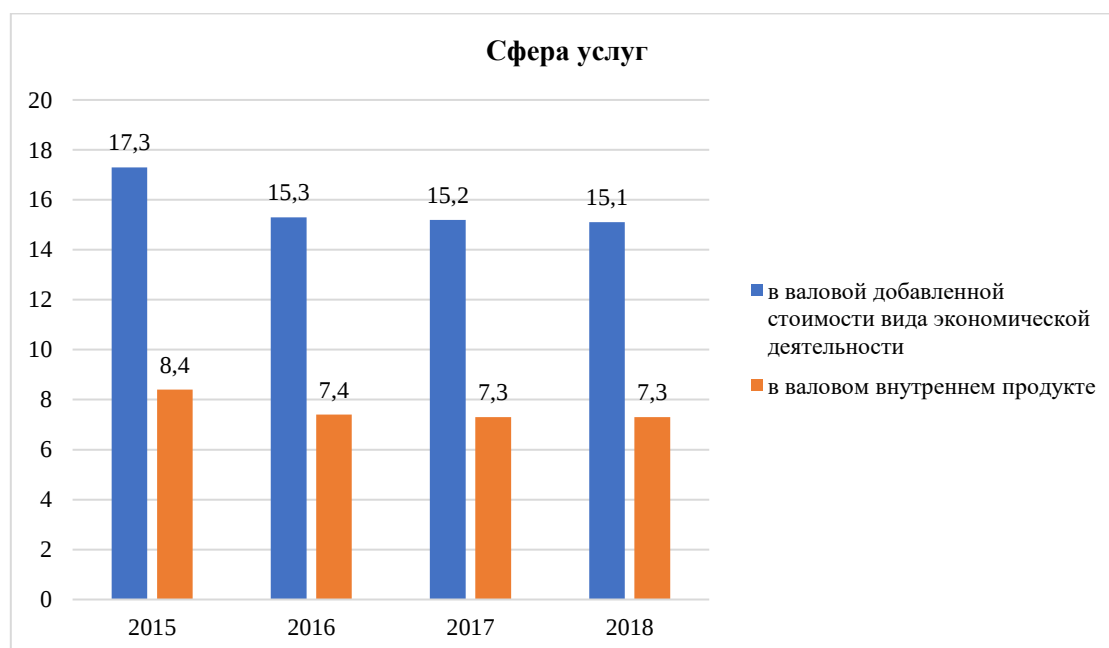

Рисунок 1.2 – Динамика теневой экономики в сфере услуг в Республике Беларусь (в процентах) за 2015-2018 гг.

Примечание – Источник: составлен по [5;6].

Рассмотрев динамику теневой экономики в сфере услуг (рисунок 2.2), можно заметить тенденцию её снижения, как в ВВП, так и в ВДС. Значительное снижение размера теневой экономики произошло сразу после 2015 года, в 2016 году доля ННЭ изменилась с 17,3% до 15,3% от ВДС и с 8,4% до 7,4% от ВВП. Так, в 2018 году по сравнению с 2015 годом, доля ННЭ снизилась на 2,2% от ВДС и на 1,1% от ВВП. В 2017 и 2018 году уровень ННЭ остается на прежнем уровне, изменившись всего на 0,1% от ВДС.

В 2020 году эксперты прогнозируют значительный рост теневой экономики в сфере услуг. Так, при введении карантина большинство компаний сферы услуг будут вынуждены приостановить свою деятельность. Для крупных компаний прекращение деятельности означает значительные убытки, но это еще не самое страшное. Для малого и среднего бизнеса прекращение их деятельности означает, что предприятие фактически обанкротилось и в

результате появляются новые безработные с минимальными шансами найти работу. Та же участь постигает и самозанятых представителей сферы услуг. Так, население начинает искать возможности для заработка. Учитывая ограничения, связанные с карантином и сохраняющимся спросом на услугу, сотрудники начинают практиковать незаконное предоставление услуг, что в свою очередь приводит к росту теневой экономики и увеличению риска заражения COVID-19 ввиду неподготовленности помещений в соответствии с санитарными требованиями.

Услуги, которые осуществлялись онлайн постепенно предоставляются удаленно, но это происходит хаотично и вне контроля государства, и как следствие – незаконно.

Таким образом, при отсутствии полноценной государственной программы по управлению кризисной ситуацией значительная часть бизнеса может перейти в теневой сектор.

Рисунок 1.3 – Динамика теневой экономики в Республике Беларусь (в процентах) за 2015-2018 гг.

Примечание – Источник: составлен по [5;6].

Так, проследив динамику теневой экономики по всем видам экономической деятельности можно заметить ее тенденцию к снижению (рисунок 1.3). Например, с 2015 года доля ННЭ начала постепенно снижаться с 12,8% от ВДС и с 11,2% от ВВП. В 2016 и 2017 годах ситуация оставалась стабильно на одинаковом уровне (12,0% от ВДС и 10,4% от ВВП). В 2018 году эти же значения составили 12,1% от ВДС и 10,3% от ВВП.

Ненаблюдаемая экономика проникает в те сферы деятельности, где по естественным причинам трудно контролировать операционную или финансовую деятельность. Рассмотрим изменения теневой экономики в сфере производства и услуг, перейдем к анализу удельного веса ННЭ по видам экономической деятельности (рисунок 1.4 и 1.5).

Рисунок 1.4 – Удельный вес ненаблюдаемой экономики в валовой добавленной стоимости в текущих ценах по видам экономической деятельности по оценке за 2011 год (в процентах)

Примечание – Источник: собственная разработка на основе данных Белстата.

Так, чтобы понять, как изменилась доля ненаблюдаемой экономики в 2018 году по видам

экономической деятельности, рассмотрим теневую экономику в 2011 году. В отличие, от 2018 года в

2011 году самая высокая доля ННЭ приходится на сельское хозяйство, охоту и лесное хозяйство. Развитие теневых экономических отношений в сельском хозяйстве определяет деформацию рыночной структуры и снижает эффективность рыночного механизма, способствует развитию недобросовестной конкуренции.

На втором месте располагается сфера операций с недвижимым имуществом, измеряемая в 21,2% от ВДС.

На третьем месте – сфера торговли, ремонта автомобилей, бытовых изделий и предметов личного пользования (17,2% от ВДС).

Рисунок 1.5 – Удельный вес ненаблюдаемой экономики в валовой добавленной стоимости в текущих ценах по видам экономической деятельности по оценке за 2018 год (в процентах)

Примечание – Источник: составлен по [6].

Согласно данным приведенным в рисунке 1.5, самая высокая доля неформального сектора – в сфере операций с недвижимым имуществом (70,1% от ВДС). В этой сфере очень распространены неформальные арендные отношения (неформальный съем жилья), когда арендодателем не платится подоходный налог, что в свою очередь и порождает огромный теневой рынок.

На втором месте – сельское, лесное и рыбное хозяйство (31,9% от ВДС). Причинами такой высокой доли теневой экономики в сельском, лесном и рыбном хозяйстве может послужить:

- ограниченный приток свободных рыночных активов, отсутствие финансового рынка для аграрного сектора и ограниченные бюджетные ресурсы для его поддержки;
- жесткая конкуренция теневых агентов рыночных отношений за право владения земельными ресурсами существующих сельскохозяйственных организаций и предприятий, обладающих слабым производственным потенциалом;
- наличие скрытого естественного оборота, через который осуществляется вторичное перераспределение материальных ресурсов посредством незаконных сделок;
- степень статистических искажений, одна часть которых носит объективный характер и

связана с принятым методом учета затрат, а другая представляет собой преднамеренную дезинформацию с целью уклонения от уплаты налогов или сокрытия хищений;

– отсутствие продуманной долгосрочной государственной политики в области налогообложения и кредитования сельского хозяйства.

На третьем месте – предоставление прочих услуг (30,4% от ВДС). В эту сферу входит производство и распространение наркотиков, оружия, проституция, контрабанда и т.д.

Так, в других сферах деятельности, таких как сфера оптовой и розничной торговли и ремонт автомобилей и мотоциклов (10,9% от ВДС) распространены незарегистрированные производства, например автомастерские и шиномонтаж, что и порождает в свою очередь неформальную занятость, а в розничной и оптовой торговле - незарегистрированная продажа товаров и нелегальный сбыт материальных ресурсов. В строительстве (8,5% от ВДС) неофициально используется труд мигрантов, что объясняет высокую долю теневых операций в этом секторе.

В 2018 году, как и семь лет назад самая низкая доля ННЭ сохраняется в таких сферах экономической деятельности как обрабатывающая промышленность (2,4% от ВДС), образование

(2,1% от ВДС), здравоохранение и социальные услуги (0,5% от ВДС).

Государство может снизить размеры теневой экономики за счет оптимизации налоговой нагрузки или повышения эффективности производства общественных благ. Последнее может быть достигнуто за счет снижения коррупционных отношений.

В таблице 1.1 отражены возможные последствия сохранения существующей экономической системы (постепенное снижение темпов роста объемных показателей, стагнация и увеличение темпов спада, наблюдаемые по отдельным видам деятельности). Так, масштабы теневой экономики останутся примерно на уровне 2000-2012 годов (30-35% ВВП).

Таблица 1.1

Варианты показателей теневой экономики в Республике Беларусь на 2010-2020г гг.

Показатель	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2020 г.
Нижняя граница теневого ВВП, в% к официальному ВВП: вариант пессимистический	15	14	17	19	33	37	41	36	37
вариант срединный	15	14	14	19	25	27	28	30	34
Совокупная оценка теневого ВВП, в % к официальному ВВП: вариант пессимистический	34,5	34	35,5	36	37	49	56	43	45
вариант срединный	34,5	34	35,5	36	36	37	38	40	41

Примечание – Источник: [2, с.23].

Среди зарубежных учёных наиболее признанным авторитетом в вопросах определения масштабов теневой экономики является Ф. Шнайдер. Заслуживает внимания его исследование по 36 странам Евросоюза, проведенное в 2017 году. В данной работе для изучения факторов и других аспектов теневой экономической деятельности

автором был применен комбинированный подход, включающий в себя эконометрический анализ обширных статистических данных и анализ результатов проведенных опросов. В работе также анализируется незадекларированное рабочее время к нормальному рабочему времени и объем агрегированной скрытой заработной платы.

Таблица 1.2

Незадекларированное рабочее время в процентах к нормальному рабочему времени

Страна	Друзья / родственники и на теневом рынке труда (в процентах)	Средняя недекларированн ая рабочая неделя респондентов с теневым опытом работы	Средняя недекларированн ая рабочая неделя для всего населения	Нормальная средняя продолжительнос ть рабочей недели	Незадекларированн ые часы как доля обычных часов (в процентах)
	1	2	1*2=3	4	3/4=5
	пропорция	часов в неделю	часов в неделю	часов в неделю	пропорция
Беларусь	29	23,5	6,82	39,8	17,1
Эстония	26	22,4	5,82	38,9	15,0
Латвия	36	20,3	7,31	39,1	18,7
Литва	29	16,8	4,87	38,1	12,8
Польша	33	25,5	8,42	40,7	20,7
Швеция	8	18,9	1,51	36,3	4,2

Примечание – Источник: составлен по [7].

Данные о работе друзей или родственников на теневом рынке труда и среднем недельном незадекларированном рабочем времени взяты из опроса, в то время как нормальное среднее недельное рабочее время взято из базы данных Евростата за 2014 год. При отсутствии таких данных по Беларуси оно было оценено как среднее значение нормального рабочего времени для стран Центральной и Восточной Европы, входящих в Европейский Союз.

Анализируя приведенную таблицу 1.2 можно заметить, что в Беларуси незадекларированное рабочее время составляет 17,1 часов, что сравнительно ниже, чем в Польше, где этот же показатель составляет 20,7. При этом, самый низкий показатель у Швеции – 4,2 часа, что можно объяснить количеством часов нормальной средней продолжительности рабочей недели – 36,3 часа, тогда как в Беларуси он относительно высок – 39,8 часа.

Таблица 1.3

Объем агрегированной теневой заработной платы в процентах к ВВП; 2015 год

Страна	Незадекларированные часы работы в год	Средняя почасовая незаявленная заработная плата	Масштабы теневого рынка	ВВП	Степень теневой занятости ВВП
	1	2	1*2=3	4	3/4=5
	миллион часов	евро	миллион евро	миллион евро	пропорция (в процентах)
Беларусь	2,50	7,51	18,816	57,300	32,8
Эстония	289	10,37	2,993	19,963	15,0
Латвия	549	5,03	2,760	23,581	11,7
Литва	540	6,62	3,570	36,444	9,8
Польша	11,95	8,24	98,554	410,845	24,0
Швеция	541	13,32	7,212	430,635	1,7

Примечание – Источник: составлен по [7].

Данные по частоте теневых операций, среднему незадекларированному недельному времени и средней незадекларированной почасовой заработной плате взяты из опроса, в то время как данные о населении в возрасте 18-74 лет и ВВП в текущих ценах взяты из базы данных Евростата за 2014 год.

Согласно приведенным данным в таблице 1.3 самая высокая занятость приходит на Беларусь - 32,8%. В Польше тоже достаточно высокий процент степени теневой занятости – 24,7%.

В обоих случаях значительный процент теневой занятости связан с большим масштабом теневого рынка. Так, в Беларуси он составляет 18,816 миллион евро, в Польше – 98,554 миллион евро. Для сравнения, этот же показатель в Швеции – 7,212 миллион евро, при этом степень теневой занятости самая низкая – 1,7%.

Результаты исследования, проведенного МВФ, показывают, что масштабы теневой экономики в Республике Беларусь и странах СНГ выше, чем в ЕС и других развитых странах.

Согласно отчету Международного валютного фонда о теневой экономике, в Беларуси уровень теневой экономики за период с 1991 по 2017 год составил в среднем 44,52% ВВП, а за последний отчетный период (2017 год) — 32,37 % [3].

Исследование, проведенное МВФ, было основано на трех методах оценки уровня теневой экономической активности. Мимическая модель (множественные индикаторы множественных причин) учитывает следующие факторы, влияющие на уровень теневой экономики страны: 1) уровень безработицы и процентная доля занятого населения; 2) законодательство и доля государственного сектора; 3) денежная масса и прозрачность торговли; 4) налоговая свобода.

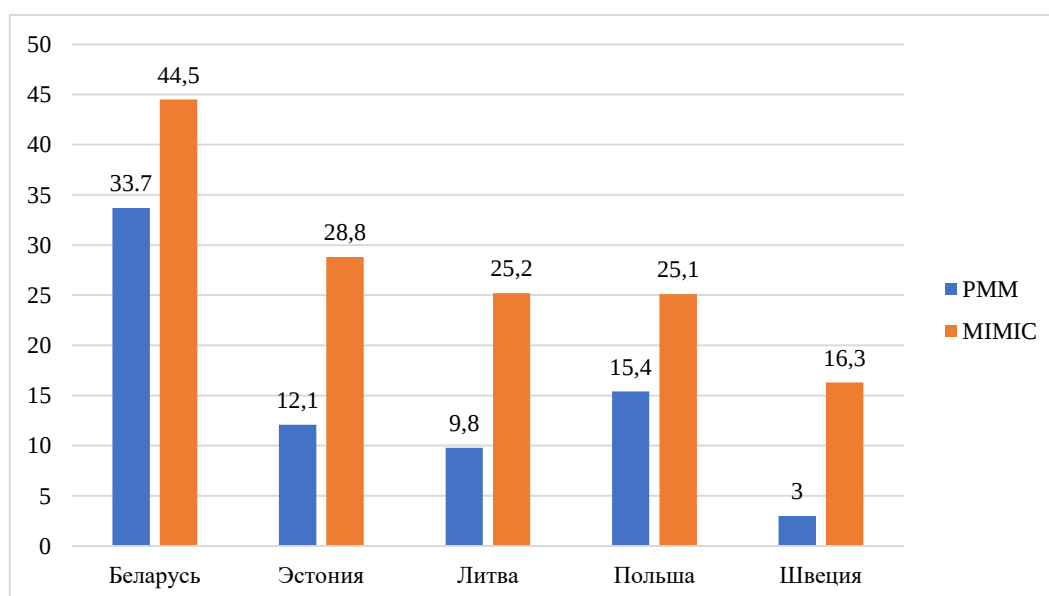

Рисунок 1.6 – Размер теневой экономики с использованием метода сопоставления прогнозных средних величин за 1991-2015 гг. (в процентах)

Примечание – Источник: составлен по [7].

Второй метод, используемый для оценки уровня теневой экономической активности в Республике Беларусь, основан на спросе денежного рынка.

Третий метод представляет модель ПММ (предсказательная означает соответствие). Доля теневой экономики в Беларуси в 2017 году достигла уровня 33,7 % ВВП.

Следует отметить, что результаты исследования, проведенного на основе имитационной модели, показывают, что доля теневой экономической деятельности составила 44,5 %. Это позволяет сделать вывод о существенной разнице данных, полученных разными методами. Для сравнения, для Литвы эти показатели составили 9,8 % и 25,2% от ВВП, для Польши – 15,4% и 25,1%, а для Швеции – 3,0% и 16,3% соответственно.

Согласно исследованию, проведенного Ф. Шнайдером и Л. Мединой в 2018 году, в Беларуси теневая экономика имеет тенденцию к снижению. Самый высокий пик теневой экономики был в 2005

году – 44,67% от ВВП, с этого года происходит постепенное уменьшение и уже в 2012 году составляет 32,29% от ВВП. В 2013-2014 годах происходит незначительное поднятие на 1,78 и 1,83 процентных пункта, составив соответственно – 34,07% и 34,12% от ВВП. В 2015 году объем теневой экономики составил 32,37% от ВВП. [7]

Итак, перейдем к собственной оценке теневой экономики при помощи метода Гутмана [3]. Рассчитаем объем теневой экономики в Беларуси за период 1995-2020 годов с помощью формулы:

$$SUB_i = GDP_i * (1 - f) / f, \quad (1)$$

где SUB – теневая экономика в изучаемый период;

GDP – официально исчисленный ВВП в рассматриваемый период;

$$f = (DD/M1)_i / (DD/M1)_{90} = (DD/M1)_{95} / (DD/M1)_{90},$$

$$DD/M1 = 1 / (1 + C/DD), \quad (2)$$

$$M1 = C + DD,$$

где DD – депозиты до востребования на счетах в банках;

C – денежные средства в налично-денежном обороте за пределами банков;

M1 – совокупный объем национальной денежной массы.

SUB1995=28068,4 млрд. р., или 23,1 в процентах к ВВП.

SUB2000=2107,8 млрд. р., или 23,1 в процентах к ВВП.

SUB2005=21823,5 млрд. р., или 33,5 в процентах к ВВП.

SUB2009=136789,8 млрд. р., или 25,0 в процентах к ВВП.

SUB2014=187015,2 млрд. р., или 20,8 в процентах к ВВП.

SUB2016=22306,7 млн. р., или 23,5 в процентах к ВВП.

SUB2019=34526,3 млн. р., или 26,2 в процентах к ВВП.

SUB2020=29984,9 млн. р., или 28,9 в процентах к ВВП.

С 2016 года показатели ВВП, DD и M1 исчисляются в миллионах рублей. Так, рассчитав объем теневой экономики монетарным методом, отмечаем с 2014 года тенденцию к её увеличению. Пик теневой экономики приходится на 2005 год – 33,5% к ВВП, самые низкие размеры теневой экономики наблюдаются в 2014 году – 20,8% к ВВП. В 2020 году объем теневой экономики составляет 28,9% к ВВП. Эксперты прогнозируют рост масштабов теневой экономики в связи с пандемией и происходящим нефтяным кризисом в мире.

Таким образом, оценка теневой экономики в Республике Беларусь достаточно сильно отличается в различных исследованиях, что связано

с намеренным искажением респондентами информации о доходах, расходах и занятости, полученной в результате опросов населения и представителей малого бизнеса. СНС не дает достаточно достоверной оценки масштабов теневой экономики и в основном они занижены. Для получения достоверных оценок необходимо совершенствовать не только статистические методы, но и проводить оценки ненаблюдаемой деятельности независимыми экспертами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бокун, Н.Ч. Проблемы измерения и ограничения нелегальной экономической деятельности / Н.Ч. Бокун, В.П. Кунцевич // Экономика. Управление. Инновации. – 2019. – №2(6). – С. 16-25.

2. Бокун, Н.Ч. Состояние и тенденции эволюции теневой экономики в Республике Беларусь / Наталья Бокун // Бухгалтерский учет и анализ. - 2015. - № 7. - С. 16-24.

3. Доклад МВФ о теневой экономике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://udf.by/news/economic/169155-doklad-mvf-o-tenevoy-ekonomike-belarus-na-tret-seraya.html>. – Дата доступа: 18.08.2020.

4. Курбанова, М.К., Драгун, Н.Е. Расчёт объема теневой экономики в Республике Беларусь с помощью монетарного метода Гутмана/ В.П. Кунцевич, М.К. Курбанова, Н.Е. Драгун // Банковский бизнес и финансовая экономика: современное состояние и перспективы. - Минск: Изд. центр БГУ. - 2017. — 210 с – С.79-81

5. Национальные счета Республики Беларусь, 2019. – Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2019. – 214 с.

6. Национальные счета Республики Беларусь, 2020. – Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2020. – 219 с.

7. Medina, L., Schneider, F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? / L. Medina, F. Schneider // the IMF working Paper. - 2018.

УДК 339.9

Гасумов Э.Р.

кандидат экономических наук, докторант,
Азербайджанский Технический Университет,
Баку, Азербайджан

ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ АЗЕРБАЙДЖА

Gasumov E.R.

candidate of economic sciences, doctoral student,
Azerbaijan Technical University,
Baku, Azerbaijan

TECHNICAL AND ECONOMIC ASPECTS OF DEVELOPMENT OF THE GAS INDUSTRY OF AZERBAIJAN

Аннотация. В статье рассмотрены подходы к технико-экономической оценке перспективности освоения газоконденсатных месторождений каспийском шельфе. Проведен анализ развития газового сектора в Азербайджане, с учетом разрабатываемых новых крупных морских месторождений, и реализуемых международных газовых проектов. Анализируются перспективы развития газовой отрасли в Азербайджане, и основные факторы положительно или отрицательно влияющий на этот рынок.

Abstract. The article discusses approaches to the technical and economic assessment of the prospects for the development of gas condensate deposits on the Caspian shelf. The analysis of the development of the gas sector in Azerbaijan, taking into account the developed new large offshore fields, and ongoing international gas projects. The prospects for the development of the gas industry in Azerbaijan have been analyzed, and the main factors positively or negatively affecting this market.

Ключевые слова: природный газ, месторождения, ГKM, газовый сектор, международные проекты, газопровод, трубопровод, инвестиция, экономика.

Key words: natural gas, fields, gas condensate field, gas sector, international projects, gas pipeline, pipeline, investment, economy.

Нефть и газ является ценнейшее богатство Азербайджана, нефтегазовая отрасль (НГО) дают более 80% валютных поступлений в государства, позволяют иметь положительное внешнеторговое сальдо, поддерживать курс национальной валюты. В сегодняшних непростых условиях надежды на рынок в экономическом развитии, на модернизацию экономики, на подъем жизненного уровня населения так или иначе связаны с успешными результатами деятельности НГК как внутри страны, так и на мировых рынках. В этой связи важно знать, как создается и развивается современная газовая промышленность Азербайджанской Республики (АР), за счет чего происходит стремительное повышение его роли в экономике и топливно-энергетическом комплексе (ТЭК) страны. НГО обеспечивают топливно-энергетических потребностей республики и являются главным источником валютных поступлений. Состояние нефтегазового сектора в значительной мере определяет рост экономики АР и локомотивом других отраслей народного хозяйство страны [1-4].

Газовый сектор (ГС) Азербайджана имеет сравнительно с нефтяной промышленности небольшую историю развития. Главными газовыми месторождениями на суше открытие еще в

советские годы. Первого явно выраженного газоконденсатное месторождение (ГKM) Гарадаг началось разрабатываться с 1935 г., с 1986 г. используется не для добычи, а в качестве подземного хранения газа (с емкостью 2,3 млрд куб. м газа, планируется довести 5 млрд куб. м). В середине XX века, ГKM Гарадаг дало 20 млрд куб. м газа. В Азербайджане существует Калмазское хранилище газа, которое также основано на вышедшем из эксплуатации месторождении Калмаз (начало разработки 1955 г.), а также разрабатывалась месторождение Гюрган-Зирия. В конце 60-х годов XX века была открыто ряд крупных ГKM в Каспийском море – Бахар (1968 г.), Булла-море (1975 г.) и др., что привело увеличения добычи газа в АР: 1980 г. - 15,1 млрд. куб. м; 1982 г. - 15 млрд. куб. м; 1997 г. – 6,0 млрд. куб. м. В эти годы добываемый в морском шельфе попутный – нефтяной газ из-за отсутствия соответствующей технологии большей частью выбрасывался в воздух [5, 6, 31, 32, 36].

С учетом роста газодобычи в Азербайджане, планируется создать для хранения еще 5-10 млрд. куб. м газа, на базе газового месторождения "Бахар" может быть построено новое ПХГ. Сегодня в два ПХГ («Гарадаг» и «Калмас») имеют общую мощность 1,3 млрд. куб. м газа [35].

За счет разработки в Южно-Каспийском нефтегазоносном новом блоке ГKM Азери-Чираг-Гюнашли (нефтегазовые месторождения Гюнешли было открыто в 1981 г, Чираг - в 1985 г. и Азери - в 1987 г.; Азери, Чираг и Гюнешли (АЧГ) - 3 месторождения были объединены в 1 блок) и Шах-Дениз (открыто в 1999 г.) Азербайджан превратился мощною газодобывающую страну, не только изменил ситуации по газоснабжению и удовлетворению растущих потребностей республики в природном газе и за короткий срок не только избавился от импорта газа (который доходил до 5 млрд. куб. м в год), но и стала экспортёром природного газа. Азербайджанский ГС превратился в важную отрасль, после нефтяной, началась новый этап нефтегазодобычи и нефтегазохимической промышленности [7, 31, 32].

В Азербайджане основная часть природного газа и газового конденсат (попутный с нефтью) добывается на месторождениях расположенных в Каспийском шельфе. Запасы природного газа (80%) и газового конденсата (93%) в республике, также находится в морских месторождениях.

Открытие новых шельфовых ГKM Шах-Дениз, Карабах, АЧГ и общей интерес европейских стран к каспийскому углеводородному сырью создал реальные перспективы развития в АР и создал в корне новую ситуацию в Каспийском регионе. Изменилась отношение к ГС и появилось возможность привлечения иностранных источников кредитования инвестиционных средств [31-34].

Годовой объем добычи природного газа в АР за последний 10 лет имел динамику роста, от 17,7 млрд. куб. м (в 2011 г.), до 35,6 млрд. куб. м (в 2019 г.), план на 2020 г. составляет 38,0 млрд. куб. м. По оценкам международных экспертов перспектив добычи в республике составить 50 млрд. куб. м к 2025 году.

Наличие выявленных и разрабатываемых собственных крупных ГKM "Шахдениз", наращивание поставок газа может обеспечить разработка месторождений "Абшерон", "Шафаг-Асиман", "Карабах" и "Умид" и др. Согласно оценкам неангажированных наблюдателей, запасы газа в Азербайджане составляет около от 1,2 до 1,4 триллиона куб. м., а прогнозные запасы природного газа оценивают в 1,5-7,0 трлн куб. м, преимущественно в западной части страны, на шельфе Каспийского моря. Наличие действующих и строящихся газотранспортных трубопроводов ЮГK, TANAP и TAP, имеет возможности стать частью газопровода «Nabucco» [8-18]. Согласно последним контрактам с международным консорциумом, образованным крупными нефтегазовыми компаниями мира, в 2017 году суммарные инвестиции в разработку блока АЧГ составили 30 млрд. долл. США. BP совместно с партнерами по разработке нефтегазовых месторождений АЧГ и Шах-Дениз инвестировал за более чем 20 лет деятельности в Азербайджане инвестировала более 58 млрд. долл. США [37, 38]. Представляется интерес изучения экономической эффективности разрабатываемых ГKM газового

сектора в ТЭК Азербайджана. Взгляды некоторых экспертов о неэффективности дальнейшего развития добычи азербайджанского газа и отсутствия достаточной запасы газа для реализации крупных проектов о поставке газа в Европу оказались ошибочными, не учитывал фактические успехи в области геологоразведочных работ и выявленных новых крупных ГKM в территории Азербайджана и его перспективы.

Развитие добычи азербайджанского газа является высокоэффективным и обладает необходимой привлекательностью для европейских инвесторов и потребителей [5, 6]. Источниками вложений реализации газовых проектов является в основном иностранные инвесторы, для привлечения которых предлагается принципиальный механизм экономических взаимоотношений между государством и инвестором связанной обеспечения энергетической безопасности Европы. Имеющейся у Государственной нефтяной компании «SOCAR Azerbaijan» опыта по разработке морских нефтегазовых месторождений, с учетом заключенных международных контрактов с крупными консорциумами (British Petroleum, Statoil, Sokar, Lukoil, NICO, TotalFinaElf, TPAO, BP Amoco, ChevronTexaco, INPEX, ExxonMobil, Devon Energy, Itochu, Delta Hess, Statoil (Норвегия) - 25,5%, Total, Korea National Oil Corporation, Shell, Bulgargas, DEPA, Uniper, Engie, Hera Trading, Edison, Enel, AXPO и др.), длительное надежное партнерство с поставщиками и потребителями, вовлечение крупномасштабных иностранных инвестиций в газовый отрасль, повышает доверие к Азербайджану. АР в 2006 году запустил «Южный газовый коридор» (ЮГK – SCP), по которому газ из каспийского шельфа будет идти в Европу, до Италии, с перспективой возможности вовлечения новых ресурсов, в т.ч. месторождений Туркмения, Иран и Ирак. Проект состоит из трех частей: ЮГK Баку-Тбилиси-Эрзурум – идущего по территории Азербайджана и Грузии до границы с Турцией; TANAP – идущего по территории Турции; TAP – проходящего по территории Греции, Албании и Италии. Существующая ветка Баку-Тбилиси-Эрзурум станет частью «Набукко», и по нему азербайджанский газ через Турцию и Грецию сможет поступать в Италию и другие европейские страны. Основным газовым ресурсом для газопровода «Набукко» может стать Туркмения, Иран и Ирак [19-21, 33].

Увеличение объема добычи природного газа способствует диверсификации рынков сбыта в связи с ростом потребности голубого топлива в мире, что является одно из основных энергетических стратегий АР. Последние годы Европейские страны каждым годом больше и больше уделяет внимание азербайджанский газовый сектор, в связи открытием крупных ГKM, в азербайджанском секторе Каспийского моря. Подтверждением этому является количество стран и крупных компаний, привлеченных в эти проекты [31, 32].

Покупателями газа ЮГК станут 9 европейских компаний: англо-голландская Shell, болгарская Bulgargas, греческая DEPA, немецкая Uniper, французская Engie, итальянская Hera Trading, Edison и Enel и швейцарская АХРО. В перспективе Азербайджан и Турция рассматривает возможности использования ЮГК для транзита газа из Ирака, Израиля и Кипра. Израиль и Турция выразили намерение, возможность построить в будущем газопровод, который свяжет израильские газовые месторождения «Левиафан» и TANAP [5, 6]. В настоящее время наблюдается тенденция возрастания роли Азербайджана в международном энергетическом пространстве. ТЭК становится важным ресурсом внешнеэкономической деятельности государства. Это проявляется в активном участии Азербайджана в энергетической дипломатии. Это требует кроме исследования оценки внешнеэкономических аспектов развития газовой отрасли АР, необходимости разработки основные элементы геоэкономической методологии анализа главных международных газовых проектов с точки зрения внешнеэкономических и геополитических интересов страны.

Развитие двухсторонних и многосторонних сотрудничество основными потребителями импортируемого природного газа, газовыми экспортёрами каспийского региона в энергетическом перекрестком – Турцией, отражает внешнеэкономической интересы Азербайджана в нефтегазовых вопросах. В современных условиях диверсификация рынков сбыта природного газа, для АР является, залогом экономической и геополитической стабильности и финансового благополучия. Развитие международных газотранспортных проектов прикаспийских стран, со связи с рядом политических и экономических, наиболее реалистичным и надежным является реализация с участием Азербайджана. В связи чем, наблюдается значительный рост спроса на азербайджанский газ на европейском газовом рынке, что привело существенному наращиванию их объемов экспорта начиная с 2017-го года [5, 6, 31-33]. Учитывая важность внешнеэкономического значения экспорта природного газа необходимо использовать комплекс многофакторный подход при оценке международных газовых проектов. Рассмотрение этих вопросов должны осуществляется, не только с финансовой-экономической, коммерческой, технико-технологической точки зрения, а также с учетом геополитических проблем и ситуаций, конкуренций (учитывая интересы других участников газового рынка в регионе), связанных с реализацией этих проектов, защищая внешнеэкономических и геостратегических интересов АР [5, 6, 21 -24, 31-30].

Выводы и предложения. Выполненный анализ показал, что как общепринятые подходы не могут быть напрямую применимы для проведения ТЭО перспективности освоения ГKM на Каспийском шельфе, в силу того, что в них достаточной степени должны учитываться

геополитическая и географическая условия. Кроме того, нет единые методические подходов к обоснованию и параметрическому наполнению, критериев, используемых в подходах к ТЭО перспективности освоения углеводородных ресурсов, с учетом различных рисков.

Поэтому, на наш взгляд, на данном этапе концептуальные подходы к проведению ТЭО перспективности освоения ГKM на морском шельфе должны базироваться на методах оценки эффективности инвестиционных проектов с учетом конкретных критериев и возможных рисков. Представляется целесообразным и возможным предложить следующие группы критериев [25 - 29].

- инженерно-геологические и технико-технологические: геологические и природно-географические условия, необходимые технологии, обеспеченность энергией, транспортной инфраструктурой, профессиональными кадрами;
- затраты и ограничения: капитальные, государственные, региональные, экологические, рыночные;
- инвестиционные: срок окупаемости, простая норма прибыли, чистая текущая стоимость, индекс прибыльности, отношение выгоды/затраты, внутренняя норма рентабельности;
- рискованные: геополитические, геологические, маркетинговые, технологические, строительные, экологические, финансовые.

Список литературы:

1. Небава М. I., Ткачук Л.М. Управління регіональним розвитком. Електронний навчальний посібник URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/01.html

Использованная литература:

1. Алиев Н. «Нефть и нефтяной фактор в экономике Азербайджана в XXI веке», -Баку: 2010.;
2. Муравердиев А. «Нефтяная промышленность Азербайджана в условиях перехода к рыночной экономике», Баку: 2000.;
3. Mir-Babayev M.F. The role of Azerbaijan in the World's oil industry. //“Oil-Industry History” (USA). 2011. v. 12, no. 1, p. 109-123.;
4. Алиев И. «Каспийская нефть Азербайджана», Баку: -2003;
5. Гасумов Э.Р. Роль и место газового сектора в топливно-энергетическом комплексе Азербайджана. //Colloquium-journal — польский международный журнал научных публикаций. Warszawa, Polska. №... (...), 2020. С...;
6. Гасумов Э.Р. Добыча природного газа в экономике Азербайджана. //Европейский журнал экономических наук и управления (The European Journal of Economics and Management Sciences). Prague, Czech Republic. №... (...). 2020. С...;
7. Central Asia and the caucasus. //CA&CC Press AB. 19.08.2017. URL: <http://www.ca-c.org/c-g>;
8. Мирбабаев М. «Краткая хронология истории Азербайджанского нефтяного дела», Баку: 2004.
9. Central Asia and the caucasus. //CA&CC Press AB. 19.08.2017. URL: <http://www.ca-c.org/c-g>.

10. Turkey connects Europe, Asia with major gas line TANAP. DailySabah. 01.12.2019. URL: <https://www.dailysabah.com/energy/2019/11/30>.
11. ШахДениз - газоконденсатное месторождение на шельфе Азербайджана. // Neftegaz. 22.09.2012. // <https://neftegaz.ru>.
12. Foundation laid for pipe to Azeri gas to EU. //Hürriyet Daily News. 06.03.2018. URL: <https://www.hurriyatdailynews.com>.
13. В Турции открыли газопровод TANAP. //Коммерсант. 20.10.2018. URL: <https://www.kommersant.ru>.
14. Нефтяные и газовые проекты – Азербайджана. 06.03.2018. URL: <https://ru.president.az/azerbaijan/contract>.
15. Нефтяное будущее Азербайджана обеспечено до 2050 года. Sputnik. 26.11.2017. URL: <https://ru.sputnik.az/economy/20170914/411857232>.
16. Нефть Азербайджана: азербайджанская нефтяная промышленность. 23.10.2019. /Oil портал о нефти. URL: <https://asunefit.ru>.
17. Перспективы развития и диверсификации газовой инфраструктуры Восточной Европы. //Neftegaz. 22.07.2019. URL: <https://neftegaz.ru>.
18. Ализаде Ф. Азербайджан в 2020 году ворвется на газовый рынок Юго-Восточной Европы. Sputnik.01.01.2020. URL: <https://az.sputniknews.ru>.
19. Гулиев И.А. Некоторые аспекты развития стратегических предприятий стран СНГ (на примере газовой отрасли) // Нефть, Газ и Бизнес – 2011. -№10;
20. Добрина Л.Р. Перспективы развития газовой отрасли Азербайджанской республики в условиях глобализации. //Интернет-журнал «Науковедение». Выпуск 5 (24), сентябрь – октябрь 2014. URL: <http://naukovedenie.ru>;
21. Жизнин С.З., Гулиев И.А. Энергетическая дипломатия в Каспийском регионе // Вестник МГИМО-Университета. – 2012. - № 1. Интернет-журнал «Науковедение». Выпуск 5 (24), сентябрь – октябрь 2014. URL: <http://naukovedenie.ru>;
22. Бутова Т.В., Добрина Л.Р., Широкова А.И. Влияние организации странэкспортеров нефти на мировой рынок// Вестник Университета (Государственный университет управления). 2013. № 21. С. 046-049.
23. Бутова У.В., Добрина Л.Р. Проблемы управления имиджем нефтегазовой компании (на примере Государственной нефтяной компании Азербайджанской Республики). //Управленческие науки в современной России. 2014. Т.1. №1. С.91-96.;
24. Домников Е.А., Добрина Л.Р., Широкова А.И. Перспективы и особенности добычи сланцевого газа// Вестник Университета (Государственный университет управления). 2013. № 19. С. 138-142;
25. Galli A., Armstrong M. Comparing three methods for evaluating oil projects: option pricing, decision trees, and Monte Carlo simulations // Society of petroleum engineers. - 1999. -20-23 March. - pp. 107-119.;
26. Grainger C.A., Costello C.J. Capitalizing property rights insecurity in natural resource assets // Journal of Environmental Economics and Management. - 2014. - Vol. 67. no 2. March. - pp. 224-240.;
27. Hodler R., Bhattacharyya S. Do Natural Resource Revenues Hinder Financial Development // The Role of Political Institutions, World Development. - 2014. - Vol. 57. May. - pp. 101-113;
28. Hotelling, H. The economics of exhaustible resources // Journal of Political Economy. -1931. - Vol. 39. - pp. 137-142; Hubbert M. K. A Report to the Committee on Natural Resources, National Academy of Sciences. Government Printing Office // Energy Resources. - 1962. - No. 1000-D. - pp. 62.;
29. Гулиев И.А. Оценка внутривидовых и внешнеэкономических преобразований стратегических предприятий в условиях финансово-экономической нестабильности // Вестник Московского университета. Сер. 21, Управление (государство и общество). - 2012. - № 1.
30. Жизнин С.З., Гулиев И.А. Энергетическая дипломатия в Каспийском регионе // Вестник МГИМО-Университета. - 2012. - № 1.
31. Топливо-энергетический баланс Азербайджана и мероприятия по совершенствованию этой отрасли. // https://vuzlit.ru/1056526/neftegazovaya_promyshlennost_azerbaydzhana;
32. Куда ведет газопровод из Баку. /Л.Подобедова, А.Басисини. //Газета РБК. № 094 (2818) (3005). Бизнес, 29.05.2018. URL: <https://www.rbc.ru/newspaper>;
33. Мурадвердиев А.Ш. Экономическая оценка освоения морских месторождений нефти. V Международная конференция "Новые идеи в науках о земле", т.4, М., 2001;
34. Мурадвердиев А.Ш. Экономическая стратегия и участие иностранных компаний в развитии нефтяного дела в Азербайджане. Баку, изд-во "Азербайджан". 1992;
35. Азербайджан задумался о ПГХ. 06.06.2008. Neftegaz.RU. URL: <https://neftegaz.ru>;
36. SOCAR расширяет Гарадагское хранилище газа. 21.09.2015. Neftegaz.RU. URL: <https://neftegaz.ru>;
37. Иностранные компании инвестировали в разработку блока месторождений АЧГ порядка 30 млрд долл США. 25.04.2017. //Neftegaz.RU. URL: <https://neftegaz.ru>;
38. BP совместно с партнерами инвестировала 58 млрд долл США в месторождения АЧГ и Шах Дениз в Азербайджане.14.04.2016. Neftegaz.RU. URL: <https://neftegaz.ru>;

Zub M.Y.

*candidate of economic sciences,
scientist at the Khmelnytskyi National University*

STABILIZATION OF EMPLOYMENT IN THE CHINA LABOR MARKET

Зуб М.Я.

*кандидат економічних наук,
науковий співробітник*

Хмельницького національного університету

СТАБІЛІЗАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ КИТАЮ

Summary. The article analyzes the dynamics of the employed population and the unemployment rate in the Chinese labor market. Peculiarities and actual problems of functioning of the modern labor market of China are revealed. The most vulnerable segment of China's labor market has been identified as low-skilled and low-paid workers, numbering about 600 million. One of the key priorities of the Chinese Government in 2020 is the policy of stabilizing employment in the labor market. The main tasks of the functioning of the Chinese labor market and its infrastructure during the coronavirus crisis are: protection of workers, preservation of existing jobs and creation of quality jobs for new members of the workforce. The author identifies new and existing measures to improve employment stabilization policies in China's labor market in response to the crisis provoked by Covid-19. Measures have been proposed to mitigate the impact on employment for families and individuals, which will contribute to China's socio-economic development and the rapid recovery of employment.

Анотація. В статті проаналізовано динаміку чисельності зайнятого населення та рівня безробіття на ринку праці Китаю. Виявлено особливості та актуальні проблеми функціонування сучасного ринку праці Китаю. Встановлено, що найбільш вразливим сегментом ринку праці Китаю є низькокваліфіковані і низькооплачувані робітники, яких близько 600 млн осіб. Одним із ключових пріоритетів діяльності Уряду Китаю у 2020 році є політика стабілізації зайнятості на ринку праці. Головними завданнями функціонування ринку праці Китаю та його інфраструктури під час коронавірусної кризи є: захист працівників, збереження існуючих робочих місць та створення якісних робочих місць для нових учасників робочої сили. Автором визначено нові та існуючі заходи удосконалення політики стабілізації зайнятості на ринку праці Китаю у відповідь на кризу, спровоковану Covid-19. Запропоновано заходи пом'якшення впливу на зайнятість для сім'ї та конкретних осіб, які сприятимуть соціально-економічному розвитку Китаю та швидкому відновленню зайнятості.

Keywords: *coronavirus crisis, employment, unemployment, stabilization policy employment, the State Employment Service.*

Ключові слова: *коронавірусна криза, зайнятість населення, безробіття, політика стабілізації зайнятості, державна служба зайнятості.*

Постановка проблеми. Китайська Народна Республіка (КНР) є потужною світовою державою, яка стрімко розвивається. КНР, згідно світових статистичних даних, є найбільш густонаселеною країною світу. У Китаї проживає понад 1,4 мільярда людей. Китай вирізняється також наявністю значної чисельності робочої сили у світі, яка є суттєвим фактором економічного зростання. Уряд КНР докладає значних зусиль побудові сучасної китайської моделі ринку праці та створенні системи державної служби зайнятості, яка безкоштовно забезпечує працевлаштування безробітних у містах та у сільських провінціях. Однак, КНР, у першій половині 2020 року, зіткнулася із серйозними проблемами, пов'язаними зі спалахом «COVID-19», складною і швидко мінливою обстановкою в країні та за кордоном. Виходячи з цього, одним із актуальних питань сьогодення залишається розробка заходів стабілізації зайнятості в Китаї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів китайської моделі

ринку праці знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як К. Батлер, І. Бондар, О. Грішнєвої, С. Калініної, Е. Лібанової, Л. Лісого, Г. Лук'яненко, Я. Лян, В. Онікієнко, Ч. Сінлі, В. Федоренко, Б. Флейшер, К. Чан, В. Швеця та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Окремі наукові праці присвячені дослідженню підвищення рівня зайнятості населення та державному регулюванню процесів, що стосуються функціонування ринків праці в різних країнах. У той же час питання стабілізації зайнятості на ринку праці Китаю в умовах глобальної фінансової кризи та впливу гострої респіраторної хвороби «COVID-19» розглянуті недостатньо.

Мета статті полягає в аналізі ситуації на ринку праці Китаю та обґрунтуванні заходів стабілізації зайнятості на ринку праці в умовах коронавірусної кризи.

Викладення основного матеріалу.

Важливою метою Китайської Народної Республіки до 2021 року є побудова «суспільства з помірним рівнем життя» та зменшення бідності. До 2049 року уряд Китаю обрав амбітну ціль – «побудувати сучасну соціалістичну країну, яка буде процвітаючою, сильною, демократичною, культурно розвиненою та гармонійною». А до 2050 року Китай планує стати нацією з «новаторським глобальним впливом» [1].

Президент Китаю в новорічній промові (2020 р.) зазначив, що «валовий внутрішній продукт (ВВП) Китаю очікується наблизити до 100 трлн юанів (14,36 трлн дол. США), а показник на душу населення наблизиться до – 10000 доларів США» [2]. Для порівняння, згідно даних Національного бюро статистики Китаю, у 2019 році ВВП у Китаї досяг 18,2321 трлн юанів (2,23 трлн дол. США), що на 9,9 % більше, ніж у 2004 р.

2020 рік мав стати стрижневою частиною грандіозного плану «китайської мрії», коли Китай ліквідує абсолютну бідність, підвищивши якість і рівень життя мільйонів людей. Однак, поширення території Китаю та інших держав світу гострої

респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом «SARS-CoV-2», є небезпечним не тільки для фізичного здоров'я людей, але й функціонування економіки, соціальної стабільності в регіонах, існування робочих місць і підприємств, які забезпечують зайнятість населення та їх добробут.

В економічному перетворенні Китаю – зайнятість населення відіграє важливу роль. Згідно статистичних даних КНР, на кінець 2019 р. чисельність зайнятих в Китаї сягнула – 774,71 млн осіб (рис. 1), а в міських районах – 442,47 мільйона, що становить 57,1% зайнятих в країні (це на 1,1% вище, ніж в кінці 2018 р.). Водночас, населення міських районів в 2019 р. склало – 13,52 млн осіб, що на 90 тисяч менше, ніж у 2018 році. Рівень безробіття в містах на кінець року сягнув 5,2%, а зареєстрований рівень безробіття в містах склав 3,6%. Рівень зайнятості за методологією МОП в Китаї у 2019 році становив – 75,61 % [3].

Для того, щоб в повній мірі продемонструвати розлагодженість процесів зайнятості на ринку праці Китаю доречно надати графічне зображення (рис. 1).

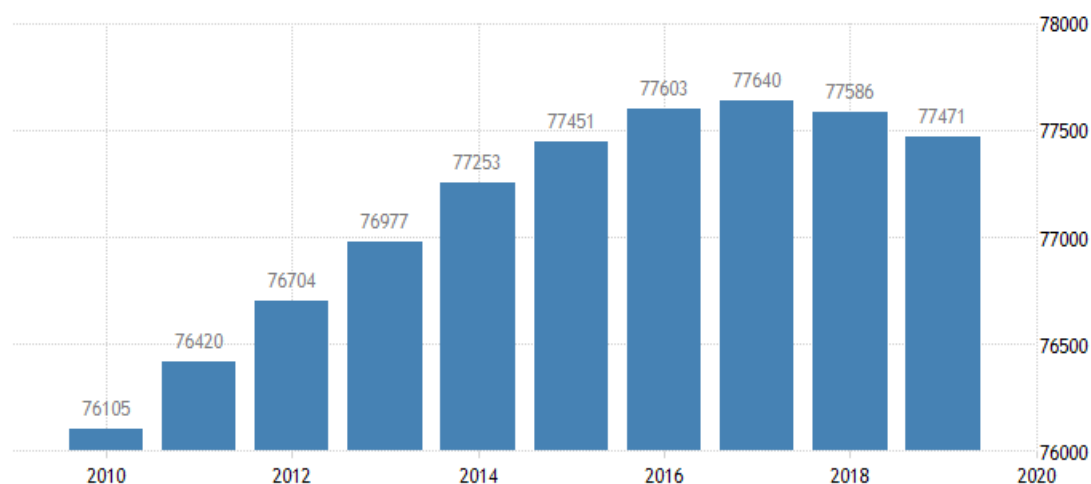

Рис. 1. Зайнятість населення Китаю за 2010-2019 роки, млн осіб

Джерело: сформовано на основі [4]

Як видно з рисунку 1, чисельність зайнятого населення в Китаї у 2019 році скоротилася на 115 тисяч осіб в порівнянні з 2018 роком. Впродовж 2018-2019 рр. можна підмітити негативну тенденцію зменшення чисельності зайнятого населення в Китаї, що свідчить про зародження кризи зайнятості.

Згідно даних, опублікованих Національним статистичним бюро Китаю, ВВП в першому кварталі 2020 року скоротився майже на 7% в порівнянні з першими трьома місяцями 2019 року. Зайнятість населення за відповідний період в містах Піднебесної також знизилася на 5,9%, але була вищою лютневого падіння на 6,2%. Встановлено, що найбільш вразливим сегментом ринку праці Китаю в 2020 р. є низькокваліфіковані і низькооплачувані робітники, яких близько 600 млн

осіб. Тому, стабілізація зайнятості на ринку праці є головним пріоритетом у діяльності Уряду Китаю впродовж 2020 року [5].

Особливістю сучасного ринку праці Китаю, з однієї сторони, є стрімке старіння населення і одночасне зниження пропозиції якісної робочої сили. З іншої точки зору, на ринку праці Китаю спостерігається наявність попиту на висококваліфікованих працівників в ІТ-сфері, машинобудуванні та електроніці та надлишок пропозиції низькокваліфікованої робочої сили, яка раніше працювала на виробництві або в будівельній галузі. Натомість, кількість незаповнених вакансій в сфері штучного інтелекту (ШІ) в Китаї у 2018 році сягала близько п'яти мільйонів. У звіті, опублікованому у 2019 році в Тайвані компанією «DigiTimes», наводяться прогнозні дані, що у 2020

році Китай може зіткнутися з нестачею талантів в розмірі 400000 осіб [6].

Слід звернути увагу на те, що сфера послуг у Китаї розвивається швидкими темпами, перетворюючись на ключове джерело

працевлаштування населення. Так, зайнятість у сфері послуг Китаю, згідно оцінки Світового банку, у 2019 році становила – 46,44% від загальної чисельності зайнятих, і має тенденцію до зростання [7], (рис. 2).

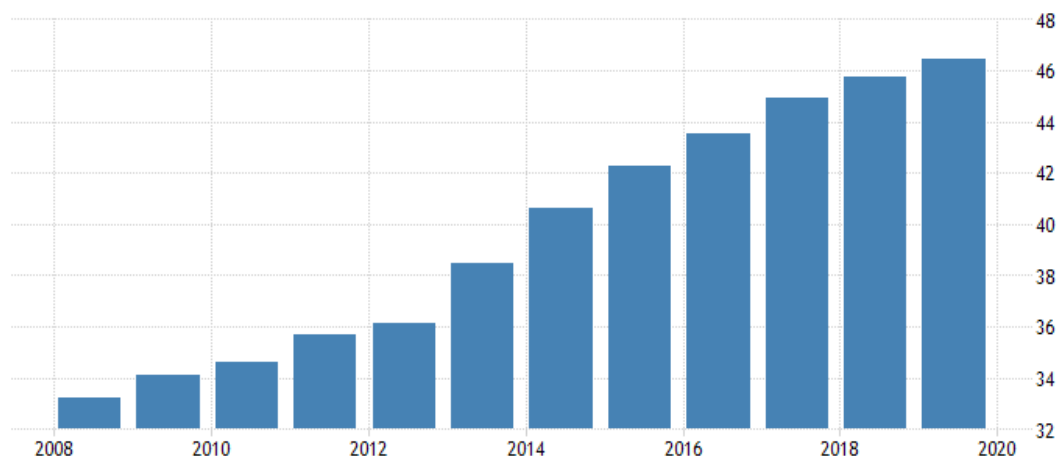

Рис. 2. Зайнятість у сфері послуг (% від загальної зайнятості) в Китаї за 2008-2019 роки
Джерело: сформовано на основі [7]

Згідно офіційних даних, в 2020 році на ринок праці Китаю вийде рекордна кількість випускників – 8,74 млн осіб. Якщо врахувати ще близько 300000 студентів з-за кордону і безробітних випускників минулого року, то загальна цифра може досягти 9 мільйонів осіб, що приблизно дорівнює всьому населенню Ізраїлю. Нові випускники складають близько 60% від загальної чисельності нової робочої сили Китаю, яка щорічно складає 15 млн осіб. Наведені дані підкреслюють серйозність проблеми працевлаштування нових випускників не

тільки через пандемію коронавірусу, але й необхідність промислового оновлення китайської економіки [8].

Рівень безробіття в травні 2020 року в обстежених міських районах Китаю знизився до 5,9% в порівнянні з попереднім місяцем – 6,0%. Для порівняння, рівень безробіття всього населення в Китаї, згідно національної оцінки, у 2019 році становив – 3,8%, а рівень безробіття загальної чисельності молоді у віці 15-24 роки – 10,33% [9], рис. 3.

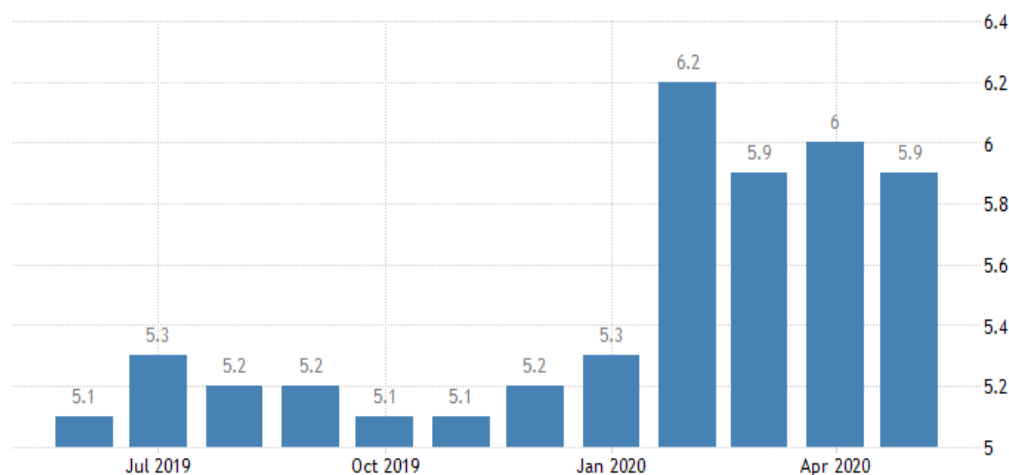

Рис. 3. Рівень безробіття в міських районах Китаю за період з червня 2019 р. по травень 2020 р.
Джерело: сформовано на основі [9]

Однак, на думку окремих економістів, реальна картина зайнятості та ситуація з рівнем безробіття є набагато гіршими. «Істинний рівень безробіття, ймовірно, є вдвічі більшим», враховуючи, що близько п'ятої частини робітників-мігрантів не

повернулися в міста, зазначають експерти аналітичного центру «Capital Economics». На думку фахівців «Global Times», в 2020 році «китайським співробітникам в приватному секторі буде практично неможливо отримувати таку ж зарплату,

як в 2019 році», оскільки малі підприємства були змушені звільняти співробітників або скорочувати персонал. Вчені Пекінського університету зазначають, що близько 85% приватних підприємств будуть боротися за виживання протягом наступних трьох місяців. А банкрутство підприємств, безумовно, призведе до зростання безробіття [10].

Враховуючи критичний характер наслідків спалаху COVID-19, перед центральними та

місцевими органами влади КНР постало питання активізації створення нових і збереження існуючих робочих місць, а також розробки політики стабілізації зайнятості. Враховуючи взаємозалежність між економічним зростанням і станом ринку праці, багато країн світу, в тому числі і Китай, запроваджують нові заходи або розширюють існуючі у відповідь на кризу, спровоковану Covid-19, таблиця 1.

Таблиця 1

Частина країн G20, які запровадили нові заходи або розширили існуючі у відповідь на кризу Ковід-19*

G20, що не входять до ОЕСР та країн-членів	Останнє оновлення	Заходи щодо позбавлення волі	Зменшення впливу у працівників на COVID-19 на робочому місці	Підтримка доходу хворим працівникам та їх сім'ям	Допомога в доході для карантинних працівників, які не можуть працювати вдома	Допомога у вирішенні непередбачених потреб у догляді	Підтримка доходу особам, які втрачають роботу або доходи від самостійної роботи	Допомога фірмам у наладженні робочого часу та збереженні робочих місць	Фінансова підтримка фірм, постраждалих від падіння попиту	Зміни до регулювання	Допомога економічно незахищеним працівникам залишатися у своїх будинках
Аргентина	26.06.2020 р.	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
Бразилія (національний рівень)	8.04.2020 р.	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		
Китай (національний рівень)	24.04.2020 р.	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	
Коста-Ріка	4.06.2020 р.	✓					✓		✓		
Індія (національний рівень)	26.06.2020 р.	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓
Індонезія	21.05.2020 р.	✓	✓				✓		✓		✓
Російська Федерація	3.07.2020 р.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Саудівська Аравія	3.07.2020 р.	✓	✓	✓	✓			✓	✓		

Південна Африка	3.06. 2020 р.	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓
% країн G20		100 %	100%	95%	70%	60%	90%	90%	100%	30 %	85%

Джерело: сформовано на основі [11]

Як можна спостерігати з даних таблиці 1, у Китаї координувались певні зусилля, спрямовані на запобігання епідемії й боротьбу з нею, а також на стабілізацію зайнятості населення, економічний і соціальний розвиток.

Центральні і місцеві органи влади Китаю для стимулювання економіки запроваджували спеціальні регулюючі заходи. Так, Міністерство людських ресурсів і соціального забезпечення (MHRSS) спільно з Всекитайською федерацією профспілок (ACFTU) розробили політику, спрямовану на стабілізацію трудових відносин, відновлення підтримки підприємств та виробництва в умовах епідемії COVID-19. Основними керівними принципами даної політики є: роботодавцям та працівникам рекомендується вирішувати питання зайнятості, шляхом переговорів, до того, як співробітники повернуться на роботу; щоб уникнути скупчення натовпу працівників, роботодавцям рекомендується консультуватися з співробітниками для прийняття гнучких методів роботи, таких як ротація змін і гнучкого часу у дорозі; роботодавці повинні забезпечувати регулярне прибирання всіх використовуваних поверхонь на робочому місці і, якщо можливо, вживати заходів захисту співробітників [12].

В результаті проведеного дослідження встановлено, що основними заходами в умовах коронавірусної кризи, які роботодавці в Китаю можуть застосовувати щодо зниження витрат на робочу силу і збереження підприємств на законних підставах, є: використання щорічної, соціальної та компенсаційної відпустки, виплата заробітної плати за ефективний робочий час, регулювання робочого часу і робочих змін, зниження зарплати, призупинення трудового договору, призупинення виробництва, відстрочка виплати заробітної плати тощо.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що вплив епідемії коронавірусу на китайську економіку і ринок праці призводить до серйозних соціально-економічних наслідків: збільшення безробіття, звуження зайнятості, погіршення умов праці, зменшення заробітної плати, зростання соціальної нерівності, зниження рівня життя населення, дестабілізації економічної діяльності, загострення соціальних заворушень тощо. Найбільша проблема для КНР на даний момент – це повернути мільйони людей до роботи та стабілізувати зайнятість в регіонах країни. Проведені дослідження підтверджують, що головними завданнями функціонування ринку праці Китаю та його інфраструктури під час коронавірусної кризи є: захист працівників,

збереження існуючих робочих місць та створення якісних робочих місць для нових учасників робочої сили.

Безперечно, що краще регулювати ринок праці методами ведення переговорів роботодавців з профспілками або представниками працівників за допомогою демократичних процедур для стабілізації робочих місць, шляхом ротації посад і відпусток, коригування заробітної плати співробітників, скорочення робочого часу, а не через звільнення працівників. Будемо сподіватися, що заходи боротьби з економічними наслідками впливу COVID-19 в КНР є тимчасовими, вимушеними і сприятимуть регулюванню, як економіки в цілому, так і стабілізації зайнятості зокрема.

Список літератури:

1. Global China 2049 Initiative. URL: https://www.odi.org/projects/china-2049-initiative?gclid=Cj0KCQjwyJn5BRDrARIsADZ9ykGOAesgvEXWOQyqu2LJPThWnTUTDzrg0TciOVpnRaxc801K9assU-AaAs_CEA_Lw_wcB.
2. Xi Jinping: 2020 a «year of milestone significance» for China. URL: <https://news.cgtn.com/news/2019-12-31/Xi-Jinping-2020-a-year-of-milestone-significance-for-China-MSmqjGgQpy/index.html>.
3. Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2019 National Economic and Social Development. URL: http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202002/t20200228_1728917.html.
4. China Economic Indicators. EMPLOYED PERSONS. URL: <http://www.stockexshadow.com/china-economic-indicators>.
5. China fails to ease global 'depression' fears. URL: <https://asiatimes.com/2020/04/china-fails-to-ease-global-depression-fears/>.
6. China Labor Market: Hiring Costs, Job Preferences, Talent Acquisition. URL: <https://www.china-briefing.com/news/china-labor-market-hiring-costs-job-preferences-talent-acquisition/>.
7. China – Employment in Services (% of Total Employment). URL: <https://tradingeconomics.com/china/employment-in-services-percent-of-total-employment-wb-data.html>.
8. GT investigation: Is China's job market facing risk of social instability? URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1186821.shtml>.
9. National Bureau of Statistics of China. URL: <http://www.stats.gov.cn/english/>.

10. How bad are China's economic woes? URL: <https://www.bbc.com/news/business-52754782>.
11. Policy responses to the COVID-19 crisis. URL: <http://oe.cd/covid19tablesocial>.
12. Puckett B., Hao S. China Provides Return-to-Work Guidance for Employers Dealing With End of Spring Festival Holidays and Ongoing Coronavirus Epidemic. URL: <https://ogletree.com/insights/china-provides-return-to-work-guidance-for-employers-dealing-with-end-of-spring-festival-holidays-and-ongoing-coronavirus-epidemic/>.

УДК 657.6

ГРНТИ 06.35.31

Kashperska A.I.

*PhD in Economics, Associate Professor
of the Department Finance and Accounting,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade*

METHODICAL BASIS OF MODELING OF INTERNAL CONTROL SYSTEM OF RESTAURANT ENTERPRISES

Кашперська Анастасія Іванівна

*кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів та обліку,*

Харківський державний університет харчування та торгівлі

МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Кашперская Анастасия Ивановна

*кандидат экономических наук, доцент
кафедры финансов и учета,*

Харьковский государственный университет питания и торговли

МЕТОДИЧЕСКИЙ БАЗИС МОДЕЛИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ ПРЕДПРИЯТИЙ РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА

Summary. The article developed the organizational and methodological provisions of the internal control of restaurant enterprises in order to optimize the information base and support the work of the relevant service. The methodological bases of internal control were optimized in view of the industry-specific features, which made it possible to bring the system of internal control to a new organizational level using the developed methodological tools as a key element of qualitative changes. The reorientation of the internal control system to innovative technological tools and methodological basis is substantiated, which allowed modernizing the model of the internal control system of restaurant business enterprises. The model of internal control of the basic processes of the restaurant business enterprises is offered, which includes: delivery, manufacture, realization and service that will promote simplification of process of control of execution and will increase its economic efficiency. It is emphasized that the organization of internal control requires special attention to the documentation of both the current control process and the preparation of a report on its results. A package of working documents of the internal controller has been developed, the use of which will help to improve the information and analytical support of the subjects of internal control and the main initiator of its implementation - the owner of the enterprise.

Анотація. В статті здійснено розвиток організаційно-методичних положень внутрішнього контролю підприємств ресторанного господарства з метою оптимізації інформаційної бази та підтримки роботи відповідної служби. Здійснено оптимізацію методичних засад внутрішнього контролю з огляду на галузеві особливості, що дозволило вивести на новий організаційний рівень систему внутрішнього контролю з використанням розвинутого методологічного інструментарію як ключового елементу якісних змін. Обґрунтовано переорієнтацію системи внутрішнього контролю на методичний базис, що дозволили модернізувати модель внутрішнього контролю підприємств ресторанного господарства. Розроблено модель внутрішнього контролю основних процесів підприємств ресторанного господарства, до складу яких входить: постачання, виробництва, реалізації та обслуговування, що сприятиме спрощенню процесу контролю виконання та підвищить його економічну ефективність. Наголошено, що при організації внутрішнього контролю особливої уваги потребує документальне забезпечення як поточного контрольного процесу, так і складання звіту за його підсумками. Розроблено пакет робочих документів внутрішнього контролера, використання яких сприятиме покращенню інформаційно-аналітичного забезпечення суб'єктів внутрішнього контролю та основного ініціатора його здійснення – власника підприємства.

Аннотация. В статье осуществлено развитие организационно-методических положений внутреннего контроля предприятий ресторанного хозяйства с целью оптимизации информационной базы и поддержки работы соответствующей службы. Осуществлена оптимизация методических основ внутреннего контроля с учетом отраслевых особенностей, что позволило вывести на новый организационный уровень систему внутреннего контроля с использованием развитого методологического инструментария как ключевого элемента качественных изменений. Обоснована переориентация системы внутреннего контроля на методический базис, что дало возможность модернизировать модель внутреннего контроля предприятий ресторанного хозяйства. Разработана модель внутреннего контроля основных процессов предприятий ресторанного хозяйства, в состав которых входит: поставка, производство, реализация и обслуживание, что будет способствовать упрощению процесса контроля выполнения, и повысит его экономическую эффективность. Отмечено, что при организации внутреннего контроля особенного внимания требует документальное обеспечение как текущего контрольного процесса, так и составления отчета по его итогам. Разработан пакет рабочих документов внутреннего контролера, использование которых будет способствовать улучшению информационно-аналитического обеспечения субъектов внутреннего контроля и основного инициатора его осуществления – владельца предприятия.

Key words: internal control, restaurant enterprises, control methods, internal control model, working documents, internal control report, inventory.

Ключові слова: внутрішній контроль, підприємства ресторанного господарства, методика контролю, модель внутрішнього контролю, робочі документи, звіт внутрішнього контролю, інвентаризація.

Ключевые слова: внутренний контроль, предприятия ресторанного хозяйства, методика контроля, модель внутреннего контроля, рабочие документы, отчет внутреннего контроля, инвентаризация.

Постановка проблеми. Трансформаційні зрушення в економіці та збільшення обсягів виробництва викликають необхідність удосконалення методичних засад контролю, застосування нових способів його здійснення. Стрімкий розвиток технологічного забезпечення, підвищення професійної компетентності контролерів потребують розробки конкретних заходів щодо удосконалення методики контролю, спрямованої на підвищення ефективності виробництва та якості реалізованої продукції і наданих послуг, досягнення конкурентоспроможності на українському ринку.

При розробці методичних засад внутрішнього контролю підприємств сфери ресторанного господарства потрібно врахувати організаційну структуру, розмір підприємства та галузеві особливості діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку методичних засад внутрішнього контролю діяльності підприємств та визначенню шляхів їх удосконалення присвячені праці провідних вчених-науковців, зокрема, В. Д. Белік, І. А. Белобжецький, М. І. Бондар, Б. І. Валуєв, Н. Г. Виговська, М. Д. Корінько, Р. О. Костирко, П. О. Куцик, Ю. П. Майданевич, В. Ф. Максимова, М. В. Мельник, К. О. Назарова, Л. В. Нападівська, Н. А. Остап'юк, В. П. Пантелєєв, А. А. Пилипенко, В. О. Шевчук та інших. В той же час, зважаючи на специфічність галузі ресторанного господарства, окремі аспекти налагодження діяльності системи внутрішнього контролю залишаються актуальними і потребують розвитку методичних засад та внесення пропозицій щодо їх подальшого удосконалення.

Мета. Наукове дослідження присвячено обґрунтуванню й розвитку методичних засад та моделюванню системи внутрішнього контролю

підприємств з урахуванням особливостей галузі ресторанного господарства.

Виклад матеріалу. Здійснення внутрішнього контролю передбачає створення ідеальної моделі та коригування поведінки підконтрольного об'єкта з метою її практичної реалізації через чітко налагоджені зворотні зв'язки. При цьому навіть ідеально побудована система контролю на підприємстві не може повністю гарантувати відсутність відхилень, помилок і неефективності у роботі, однак повинна допомагати їх своєчасно виявляти, сприяючи підвищенню результативності роботи [1].

Відсутність комплексного підходу до методичного забезпечення внутрішнього контролю процесу виробництва продукції унеможливає достовірне встановлення якості, конкурентоспроможності та рентабельності продукції. Сучасні умови господарювання вимагають створення підприємств, які здатні забезпечити належні умови конкурентного середовища та підтримувати своє виробництво. Методичне забезпечення внутрішнього контролю передбачає безпосереднє проведення перевірки правильності відображення операцій з виробництва продукції на рахунках бухгалтерського обліку, облікових регістрах та фінансовій звітності за допомогою органолептичних, розрахунково-аналітичних та документальних методичних прийомів, а також складання робочих і підсумкових документів контролера [2].

Володіння специфікою і особливостями діяльності підприємств сфери ресторанного господарства у поєднанні з методами контролю дозволить найбільш ефективно здійснювати внутрішній контроль і, відповідно, впливати на досягнення мети – найбільш повного задоволення потреб власника, а населення – в харчуванні.

Система внутрішнього контролю включає комплекс різноманітних взаємопов'язаних методик та процедур, які розробляються та затверджуються власником підприємства та здійснюються (за наявності) службою внутрішнього контролю.

Обрання методів та прийомів контролю безпосередньо пов'язане з професійною кваліфікацією та досвідом роботи внутрішніх контролерів, запланованими обсягом та терміном перевірки, процедурами контролю.

Методи контролю – це сукупність прийомів за допомогою яких оцінюється стан об'єкта, що підлягає внутрішньому контролю. У процесі проведення внутрішньогосподарського контролю використовують загальнонаукові та специфічні методи дослідження. До специфічних відносять методи фактичного, документального контролю, розрахунково-аналітичні, методи узагальнення та реалізації результатів контролю [3].

Методикою контролю називають сукупність методів контролю. Методика – це сукупність правил здійснення конкретного дослідження, набір інструментів, предметів, що використовуються за конкретних обставин [4].

Методика контролю може змінюватись залежно від впливу різноманітних внутрішніх та зовнішніх факторів на діяльність суб'єкта господарювання. Кожне підприємство самостійно визначає перелік ознак за якими буде проводитись внутрішній контроль, проте, відповідно до мети, завдання у всіх є однаковим і полягає у збереженні майна, підвищенні ефективності роботи та зміцненні фінансового стану підприємства.

Розробка методичного забезпечення системи внутрішнього контролю на підприємствах ресторанного господарства сприятиме посиленню ефективності контрольних заходів.

Контрольні заходи (заходи контролю) – це політика і процедури та допомагають власнику підприємства у виявленні та запобіганні існуючих ризиків. Вони представляють собою конкретні методи, правила, прийоми, аналітичні процедури, розроблені службою внутрішнього контролю і узгоджені власником підприємства. Застосування засобів контролю сприяє досягненню достовірності, повноти та точності господарських операцій. Склад засобів внутрішнього контролю залежить від розміру, обсягу, призначення, сфери та особливостей діяльності підприємства, стану її контрольної середи.

Згідно глосарію термінів до Міжнародних стандартів аудиту та МСА 315 «Ідентифікація та

оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища», термін «заходи контролю» стосується кожного окремого аспекту одного чи кількох компонентів системи внутрішнього контролю. При розробці та впровадженні заходів контролю управлінський персонал може здійснювати судження щодо характеру й обсягу заходів контролю, які він обирає для впровадження, а також щодо характеру й обсягу ризиків, які він приймає. Певні заходи контролю можуть залежати від існування відповідних політик вищого рівня, встановлених управлінським персоналом або тими, кого наділено найвищими повноваженнями» [5].

Розроблений комплекс заходів щодо удосконалення методичного забезпечення внутрішнього контролю сприяє відображенню достовірної інформації про процес виробництва у первинних документах, облікових регістрах та звітності, а також виготовленню якісної та безпечної продукції [2].

Володіння особливостями діяльності та застосування методів внутрішнього контролю, вибір яких обґрунтований специфікою підприємств ресторанного господарства, сприятиме підвищенню результативності внутрішнього контролю і, як наслідок, прийняттю зважених управлінських рішень.

Важливу роль в процесі здійснення внутрішнього контролю якості продукції та витрат на її забезпечення також відіграє бухгалтерський облік, оскільки він фіксує дані за попередні та звітні періоди з метою виявлення відхилень та виникнення причин таких відхилень [6].

Крім того, під час розробки методики внутрішнього контролю треба пам'ятати про необхідність забезпечення якості та безпеки харчової продукції, що виробляється підприємствами ресторанного господарства. Процес забезпечення якості продукції як єдиний об'єкт управління складається із взаємопов'язаних етапів і операцій, адже одна неякісно виконана операція в технологічному процесі може звести нанівець попередні якісно виконані прийоми, що в підсумку унеможливить одержання продукції запланованої якості. Необхідно чітко дотримуватись технологічних норм, ретельно контролювати якість виконання як основних, так і допоміжних технологічних операцій [7].

Тому підприємствам варто приділити увагу технологічному та виробничому контролю (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішній контроль якості та безпеки продукції підприємств ресторанного господарства

Так, технологічний контроль полягає у контролі якості сировини та харчових продуктів, що надходять на підприємство ресторанного господарства. Контролер спостерігає за прийманням продуктів, перевіряє всю супровідну документацію на відповідність якості даним документів та нормативів. У разі виявлення неправильного оформлення, пакування, несвоєчасного повернення запасів з неналежною якістю, недотримання санітарних норм контролер має скласти відповідні позови.

Операційний контроль здійснюється за допомогою органолептичної оцінки, перевірки технологічних карт, фізико-хімічної перевірки. Здійснення операційного контролю надасть можливість отримати точні показники, що мають значення в оцінці якості страв, сприятиме вчасному виявленню порушень, своєчасному їх усуненню та запобіганню реалізації неякісної продукції споживачу.

Приймальний контроль якості продукції залежить від типу підприємства ресторанного господарства і його можуть здійснювати: бракеражна комісія, органи державного нагляду, інспекції. Завдання внутрішніх контролерів полягає у своєчасному виявленні неякісної продукції, а також наданні інформації щодо виявлених порушень відповідним органам.

В свою чергу, при здійсненні контролю виробництва продукції доцільно передбачати послідовний постійний контроль технологій виробництва та якості напівфабрикатів і готової продукції (готових страв та напоїв), умов зберігання, реалізації та утилізації її залишків і відходів.

Крім того, неабияке значення для забезпечення якості готової продукції має контроль організації медичних оглядів, професійної гігієнічної підготовки та атестації працівників підприємства, діяльність яких пов'язана з виробництвом, зберіганням, транспортуванням і реалізацією харчових продуктів та напоїв.

Внутрішній контроль, здійснюваний на всіх етапах господарської діяльності підприємств ресторанного господарства, в різні періоди часу, умовно поділяється на попередній, поточний (повсякденний) і наступний.

В сучасних умовах господарювання з метою успішного функціонування підприємства, підвищення рівня рентабельності, збереження та збагачення його активів необхідний налагоджений механізм управління, найважливішим елементом якого є повсякденний внутрішній контроль. На підприємствах з великим оборотом запасів постає питання регулювання та внутрішнього контролю операцій для забезпечення їх раціонального та ефективного використання. Незалежно від виду внутрішнього контролю, який застосовується на підприємстві, першочерговим завданням при його формуванні є визначення процедур контролю (або засобів контролю) [8].

Застосування всіх видів контролю в сукупності сприятиме підвищенню систематичності та дієвості внутрішнього контролю.

Здійснюючи внутрішній контроль на підприємствах ресторанного господарства, в залежності від процесу життєдіяльності, доцільно застосовувати різні методи контролю, а саме:

І. В процесі постачання: документальна перевірка; нормативно-правова перевірка; арифметична перевірка; взаємна перевірка;

спостереження; зустрічна перевірка; опитування; тестування; інвентаризація; лабораторний аналіз; органолептична оцінка; огляд; аналітична оцінка здійснених господарських і фінансових операцій.

II. В процесі виробництва: документальна перевірка; нормативно-правова перевірка; арифметична перевірка; взаємна перевірка; спостереження; огляд; опитування; тестування; обстеження на місці; інвентаризація; лабораторний аналіз; експертна оцінка; отримання письмових пояснень; аналітична оцінка здійснених господарських і фінансових операцій; контрольний запуск сировини у виробництво; відновлення натурально-кількісного обліку.

III. В процесі реалізації: документальна перевірка; огляд; арифметична перевірка; взаємна перевірка; спостереження; зустрічна перевірка; опитування; тестування; органолептична оцінка; експертна оцінка; лабораторний аналіз якості готової продукції; аналітична оцінка здійснених господарських і фінансових операцій.

IV. В процесі обслуговування: спостереження; опитування; тестування; документальна перевірка; зустрічна перевірка; арифметична перевірка; аналітична оцінка здійснених господарських і фінансових операцій.

Виділені методи внутрішнього контролю для кожного процесу діяльності підприємств ресторанного господарства обумовлені їх специфікою та особливостями.

Для вивчення процесів діяльності підприємства співробітники служби внутрішнього контролю повинні не тільки розуміти мету процесу, а й виявляти причини та передбачувати можливі місця виникнення ризиків.

Деякі методи внутрішнього контролю використовуються під час перевірки всіх процесів

діяльності. В той же час, окремі методи є специфічними для певного процесу. Так, контрольний запуск сировини у виробництво притаманний лише перевірці процесу виробництва. Обстеження на місці можуть підлягати склад, кухня, виробниче обладнання, готова продукція. Лабораторний аналіз може використовуватись для перевірки якості сировини, що використовується при виробництві страв згідно рецептури.

Крім того, під час проведення внутрішнього контролю на досліджуваних підприємствах доцільно застосовувати різноманітні методи, які є сукупністю фінансових, економічних, організаційних, оперативних-технічних і фактичних способів та прийомів з перевірки доходів, витрат та фінансових результатів підприємства [9].

В системі внутрішнього контролю застосовують такі методи збору інформації як спостереження, тестування та опитування. Ці методи можуть використовуватись на всіх етапах контролю для виявлення можливих помилок та порушень як при перевірці процесу постачання, так і при перевірці процесу обслуговування споживачів. Так, наприклад, тестування дотримання умов зберігання сировини, харчових продуктів, напівфабрикатів та напоїв може представлено в табл. 1.

Розроблений робочий документ призначений для отримання необхідної інформації в частині загальних питань дотримання умов зберігання сировини, харчових продуктів та напоїв на підприємстві. За умови виявлення порушень, внутрішній контролер має скоригувати свої дії таким чином, щоб, за необхідності, провести службове розслідування та виявити винну особу, а також розробити заходи для попередження таких порушень у майбутньому.

Таблиця 1

Робочий документ «Оцінка дотримання умов зберігання сировини, харчових продуктів, напівфабрикатів та напоїв»

№ з/п	Зміст питання	Варіант відповіді			Примітки
		Так	Ні	Інформація відсутня	
1	2	3	4	5	6
1	Чи є в наявності документація, що підтверджує якість отриманої сировини та харчових продуктів?				
2	Чи виконуються вимоги інструкції з приймання сировини та харчових продуктів на склад?				
3	Чи здійснюється повернення неякісної сировини та харчових продуктів?				
4	Чи здійснюється вимірювання температури при надходженні охолоджених або заморожених продуктів?				
5	Як здійснюється контроль якості й безпеки продуктів?				
6	Чи заповнюються картки оцінки якості?				
7	Чи передбачені та здійснені заходи у разі недотримання необхідних параметрів якості сировини?				
8	Чи виконує матеріально відповідальна особа рекомендації щодо усунення порушень якості харчових продуктів?				
9	Чи заповнюється картка контролю температури в холодильних камерах?				

10	Чи було виконано корегувальні дії у разі неотримання температури зберігання продуктів та напоїв?				
11	Чи було прийнято заходи при виявленні порушень зберігання в холодильних камерах?				
12	Чи дотримуються правила товарного сусідства при зберіганні сировини, харчових продуктів, напівфабрикатів?				
13	Чи правильно розміщені харчові продукти, що не потребують зберігання у холодильних камерах?				
14	Чи дотримано режим зберігання кожного виду сировини, харчових продуктів, напівфабрикатів та напоїв?				
15	Чи є в наявності маркери часу виготовлення і закінчення терміну використання напівфабрикатів?				
16	Чи працює система вентиляції у приміщеннях, де зберігаються продукти харчування?				
17	Чи є випадки зберігання сировини, харчових продуктів, напівфабрикатів та напоїв поза межами харчового блоку?				
18	Чи є порушення щодо строків зберігання напівфабрикатів?				
19	Чи дотримано терміни зберігання швидкопсувних продуктів?				
20	Чи дотримано правила утилізації зіпсованої сировини, харчових продуктів та напівфабрикатів?				
21	Чи дотримано санітарно-гігієнічні вимоги до приміщень, де зберігаються сировина, продукти, напівфабрикати, напої?				

Для більш повного здійснення внутрішнього контролю підприємства ресторанного господарства мають використовувати методи документального контролю. Так, під час перевірки процесу постачання доцільно перевірити наявність, правильність оформлення та достовірність первинних документів, що підтверджують факт

здійснення господарських операцій, а саме: угоди, податкової, прибуткової, товарно-транспортної накладної, довіреності, платіжних документів тощо. Виявлені під час перевірки розбіжності, помилки, неточності та порушення законодавства доцільно відобразити у відповідному робочому документі (табл. 2).

Таблиця 2

Робочий документ «Перевірка документального оформлення розрахунків з постачальниками»

№ з/п	Види порушень, виявлених в документах	Найменування документа, за яким виявлено порушення	Дата складання документа	№ документа
1	2	3	4	5
1	Не вказане місце підписання угоди	Угода з постачальником		
2	Не вказаний термін дії угоди	Угода з постачальником		
3	Є необумовлені виправлення вартості послуг з транспортування	Товарно-транспортна накладна		
4	Відсутній підпис одержувача сировини	Прибуткова накладна		
5	Відсутність банківської виписки, що підтверджує погашення заборгованості	-		
6	Неправильно оформлена довіреність, виписана на експедитора	Довіреність		
7	Неправильно розраховано ПДВ	Податкова накладна		
8	Відсутні документи, що підтверджують якість отриманих харчових продуктів	-		
9	Дата вказана у прибутковій накладній не відповідає даті, вказаній у видатковій накладній постачальника	Прибуткова накладна, видаткова накладна		
10	Дата оплати вартості сировини не співпадає з датою отримання оплати постачальником	Банківська виписка з рахунку та з рахунку постачальника		
11	При придбанні харчових продуктів у населення немає підтверджуючого документа про оплату	-		
12	Неправильно визначена первісна вартість відвантаженої сировини	Угода, прибуткова й податкова накладна		

На підставі аналізу виявлених порушень та визначення слабких місць підприємства, внутрішній контролер може надати рекомендації для підвищення ефективності системи та процесів організації документального оформлення процесу постачання. Аналогічні робочі документи використовують для перевірки документального оформлення внутрішнього переміщення сировини, харчових продуктів та напоїв, реалізації страв та напоїв, а також надання додаткових платних послуг відвідувачам.

Особливе місце серед методів фактичного внутрішнього контролю належить інвентаризації. Метод інвентаризації використовується для перевірки наявності сировини на складах, у цехах та холодильних камерах, барі, а також порівняння даних бухгалтерського обліку з фактичною наявністю.

Інвентаризація на підприємствах ресторанного господарства відрізняється від інвентаризацій на підприємствах інших галузей, тому доцільно виділити певні її особливості:

- терміни проведення інвентаризації можуть відрізнятися в залежності від об'єкта перевірки (наприклад, перевірку залишків бару доцільно здійснювати щодня, залишків продуктів на складі – щотижня, перевірка посуду – щомісяця тощо);
- доцільно обрати оптимальний час для здійснення інвентаризації з метою виключення «змішування» отриманих сировини, харчових продуктів та напоїв та тих, що вже було враховано;
- існує можливість виникнення помилок при обранні одиниць вимірювання (упаковки, штуки тощо);
- у випадку, якщо на підприємстві велика кількість продукції реалізується на винос або через доставку, особливу увагу необхідно приділити калькуляції та розрахунку собівартості (з метою правильного списання упаковки);
- існує проблема обліку заготовок для страв та напівфабрикатів (особливо тих, що використовуються водночас і на кухні, і в барі);
- можливість шахрайства під час підготовки продуктів до обробки;

- нестачі або надлишки у результаті неправильної обробки сировини;

- псування сировини під час приготування страв та напоїв;

- неправильне оприбуткування сировини, харчових продуктів та напоїв (наприклад, відображення одного й того самого продукту під різними позиціями з несуттєвою зміною назви);

- відсутність калькуляційних карток на фірмові страви та інші страви та напої, яких немає в збірнику рецептур;

- частування відвідувачів за рахунок закладу;

- недотримання норм рецептури під час прикрашання страв (може призвести як до надлишків, так і до нестачі);

- за відсутності необхідної сировини на складі, порушення норм закладки інгредієнтів;

- проведення пересортиці там, де це неприпустимо.

Урахування вищезазначених особливостей сприятиме правильній організації її проведення і дозволить підвищити ефективність використання цього методу фактичного контролю.

За умови наявності на підприємстві ресторанного господарства служби внутрішнього контролю, доцільно включати внутрішнього контролера до складу інвентаризаційної комісії. В той же час, внутрішнім контролерам доцільно періодично проводити і позапланову інвентаризацію. Це сприятиме отриманню більш повної, достовірної та точної інформації щодо фактичної наявності запасів, умов їх зберігання та якості.

Під час підготовки до інвентаризації внутрішні контролери мають виконати підготовчі операції, обрати вид інвентаризації в залежності від мети перевірки, обрати членів інвентаризаційної комісії, обрати способи проведення інвентаризації.

Процес проведення інвентаризації можна поділити на декілька етапів: підготовка до перевірки, безпосередньо сам процес перевірки та підведення підсумків перевірки (рис 2).

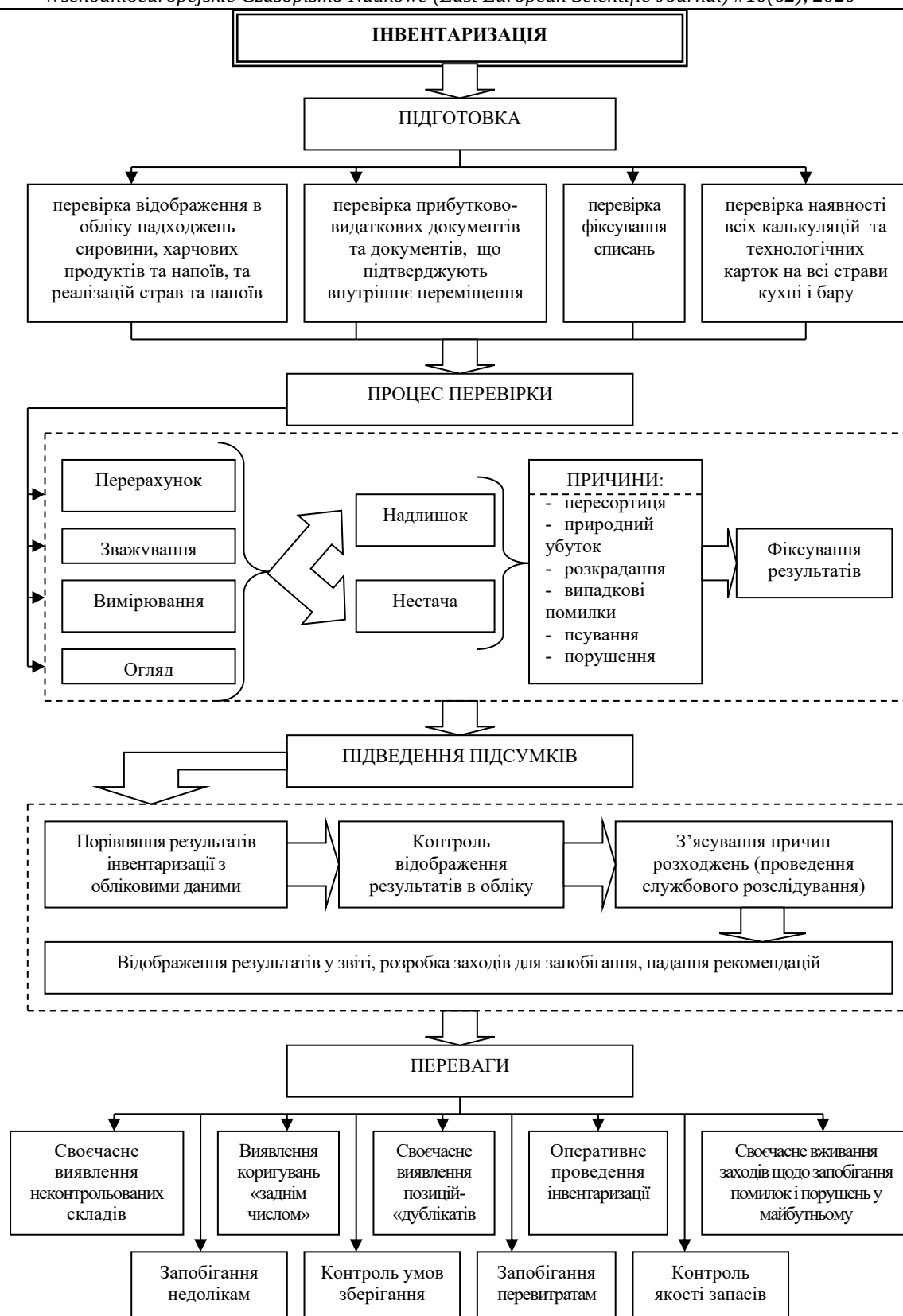

Рис. 2. Інвентаризація як метод внутрішнього контролю підприємств ресторанного господарства

Інвентаризація як метод внутрішнього контролю фактичної наявності сировини, харчових продуктів, напоїв та напівфабрикатів, а особливо позапланова, раптова та вибіркова, має ряд переваг та сприятиме вчасному виявленню попередженню

виникнення помилок, розкрадань, порушень та шахрайств.

Після закінчення проведення інвентаризації внутрішніми контролерами, її результати доцільно відобразити у спеціальному робочому документі (табл. 3).

Робочий документ «Результати проведення інвентаризації»

№ з/п	Найменування запасу	Кількість за даними обліку	Фактична кількість	Причини виявлених відхилень	Винна особа
I. Сировина					
...	...	...	...	...	...
II. Харчові продукти					
...	...	...	...	...	...
III. Напої					
...	...	...	...	...	...
IV. Напівфабрикати					
...	...	...	...	...	...

Робочий документ за підсумками інвентаризації може бути складений окремо для складу, цехів, виробництва (кухні). А також окремо для кухні та бару на розсуд внутрішніх контролерів.

У посиленні дієвості й ефективності контрольних процедур визначне місце посідає тісна співпраця з працівниками бухгалтерської служби підприємства, які, у свою чергу, повинні виконувати контрольні функції з метою виявлення та запобігання виникненню порушень, недоліків та помилок. Проте, надмірна завантаженість, недостатня компетентність в питаннях методів та форм здійснення контролю, призводить до негативних наслідків у вигляді зловживань з боку матеріально відповідальних осіб своїми посадовими обов'язками (як у власних інтересах, так і в інтересах третіх осіб, але всупереч інтересам підприємства).

Отже, з метою запобігання виникненню інформаційної асиметрії, доцільно налагодити зв'язок та взаємодію між структурними підрозділами підприємства. Вважаємо за необхідне методичку проведення внутрішнього контролю відобразити в Методичних рекомендаціях для служби внутрішнього контролю та включити окремі організаційні моделі внутрішнього контролю, тобто за кожним розділом діяльності підприємства (наприклад, процеси – постачання-виробництво-реалізація-обслуговування, фінансово-розрахункові операції, розрахунки з оплати праці, витрати-доходи-фінансові результати).

Розроблену модель внутрішнього контролю основних процесів підприємств ресторанного господарства представлено на рис. 3.

Запропонована модель внутрішнього контролю основних процесів діяльності підприємств ресторанного господарства враховує наступні моменти:

- виділення суб'єктів та об'єктів контролю і їх взаємозв'язок;
- розподіл об'єктів контролю за основними процесами;
- перелік основних видів робіт, перерахованих в плані та програмі внутрішнього контролю;
- розподіл методів контролю та їх залежність із процесами діяльності підприємства.

Застосування моделювання контролю дасть змогу наочно відтворити характеристику об'єктів контролю та поглиблено їх вивчити, визначитися з контролюючими суб'єктами, індивідуалізовано визначити перелік контрольних функцій, спростити їх виконання і тим самим підвищити економічну ефективність контролю [10].

За результатами проведеної перевірки та на підставі даних робочих документів працівниками служби внутрішнього контролю проводиться обробка отриманої інформації та, із застосуванням аналітичних методів контролю, обчислюються показники, будуються графіки та діаграми, за допомогою яких стає можливим здійснення порівняння та оцінки одержаних результатів.

Документальним підтвердженням проведеної контрольної роботи працівниками, на яких покладені функції внутрішнього контролю, є звіти про її виконання. Узагальнення таких звітів повинно покладатися на керівника служби внутрішнього контролю. Це сприятиме координації діяльності усіх ланок системи внутрішнього контролю та підвищенню відповідальності виконавців [11].

Спочатку доцільним є складання попереднього звіту. Після перевірки та обговорення з керівником складається Звіт про результати внутрішнього контролю або Звіт за результатами проведеної перевірки. Кожен керівник служби внутрішнього контролю приймає самостійне рішення про те, як структурувати звіт, які питання доцільно розкрити, які матеріали в нього включати, як оформлювати результати перевірок. На нашу думку, у Звіті доцільно висвітлити наступні питання:

- об'єкт перевірки;
- вид перевірки (планова, раптова, тематична, вибіркова тощо);
- мета та завдання перевірки;
- методи перевірки;
- перелік нормативних документів (зовнішніх та внутрішніх), якими керувались внутрішні контролери під час виконання контрольних дій;
- дата/період здійснення перевірки та період, що перевіряється;
- склад робочої групи;
- перелік перевірених документів;
- дата, перелік та можливі причини порушень з посиланням на нормативні акти, рекомендації та пропозиції (заходи) щодо їх усунення;

- висновок за результатами перевірки.

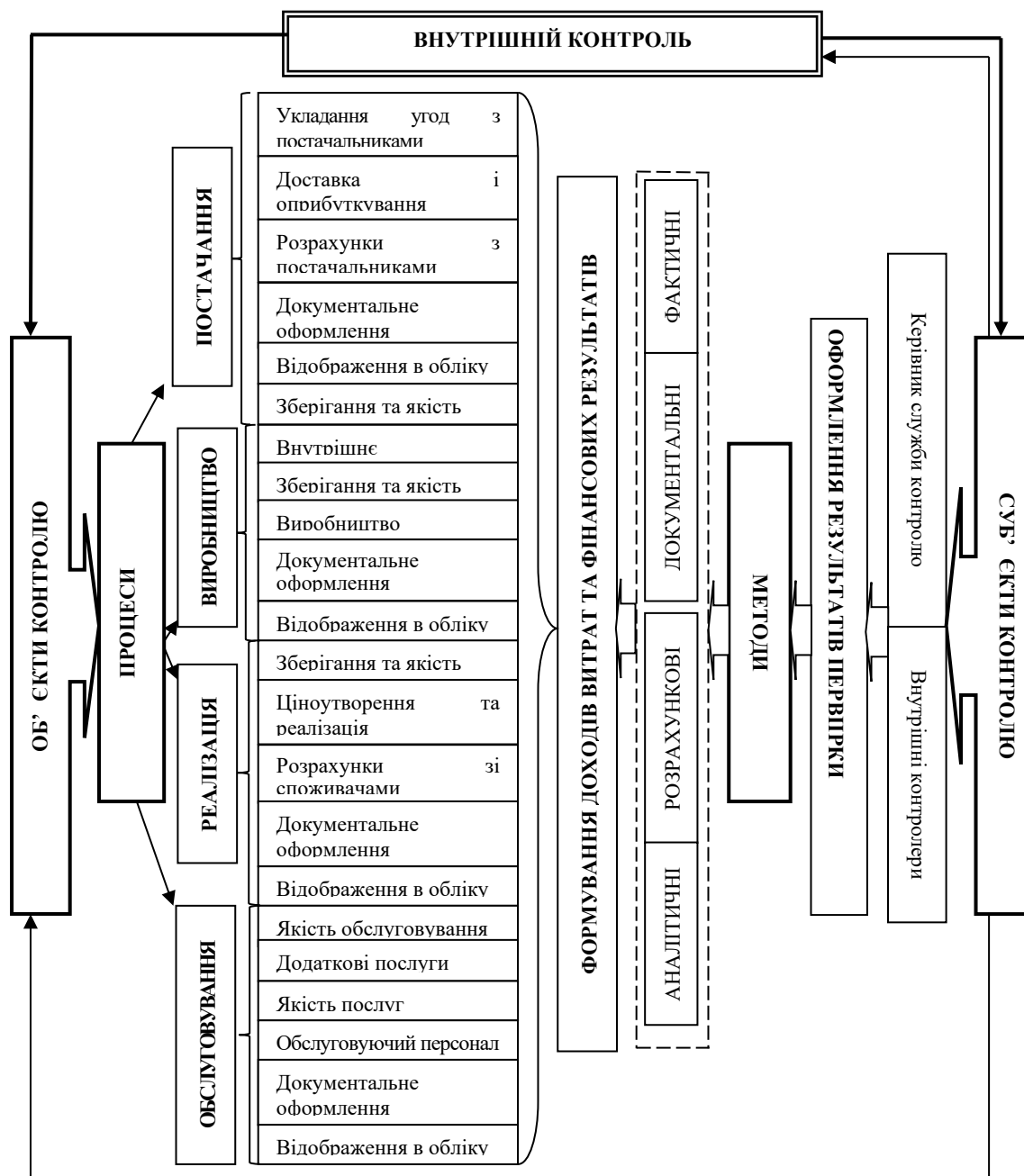

Рис. 3. Модель внутрішнього контролю основних процесів підприємств ресторанного господарства

До Звіту необхідно додати план та програму перевірки якщо перевірка планова та копії або screenshot документів, в яких були виявлені помилки та порушення.

Складений Звіт надається власнику підприємства з обговорення результатів перевірки та затвердження заходів і опрацювання рішень, які сприятимуть усуненню виявлених порушень і недоліків із застосуванням відповідних санкцій. Надзвичайно важливою є організація моніторингу за виконанням розроблених заходів і прийнятих рішень.

Звіт дозволяє розширити інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття рішень та моніторингу стану діяльності підприємства, що

сприятиме новому рівню якості даних як інструменту об'єктивного управління.

Висновки. Результативність діяльності служби внутрішнього контролю залежить від різних факторів, основним з яких є вірне обрання методів і прийомів для здійснення контролю. Для правильного здійснення внутрішнього контролю необхідно застосовувати конкретні методи контролю.

Ураховуючи сучасний стан внутрішнього контролю, наведені розробки, внесені пропозиції та рекомендації з удосконалення методики внутрішнього контролю підприємств сфери ресторанного господарства сприятимуть підвищенню ефективності як діяльності служби внутрішнього контролю, так і кожного

співробітника підприємства. Це, в свою чергу, дозволить налагодити процес надання достовірної інформації щодо стану підприємства його власнику та прийняттю своєчасних та виважених управлінських рішень.

Список літератури:

1. Романчук А. Л. Методичні прийоми внутрішньогосподарського контролю на підприємствах промисловості будівельних матеріалів. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2009. Вип. 3. С. 343–350.
2. Поліщук І. Р., Боднар О. В. Організаційно-методичний механізм здійснення внутрішнього контролю операцій з виробництва продукції відповідно до концепції стійкого розвитку. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наукових праць, 2013. № 1 (25). С. 252–269. URL : <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/30297/37753.pdf>
3. Гуцаленко Л. В., Коцупатрий М. М., Марчук У. О. Внутрішньогосподарський контроль : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2014. 496 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Бондар В. П., Виговська Н. Г. Контроль і ревізія; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. 4-те вид., доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2006. 560 с.
5. Міжнародні стандарти аудиту з надання впевненості та етики URL :

https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть1.pdf

6. Боднар О.В. Організаційні та методичні підходи до внутрішнього контролю витрат на виправлення бракованої продукції. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2011. № 3(21). С. 73–79.
7. Сусол Н. Я., Куць В. Р. Методи контролю якості технологічних операцій виготовлення кулінарної продукції. Вимірювальна техніка та метрологія. 2012. № 73. С. 113–117.
8. Михалків А. А. Методичні засади внутрішнього контролю операцій з тарою. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2014. Вип. 5(4). С. 190–194.
9. Домбик О. М. Внутрішній контроль результатів діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Торгівля, комерція, підприємництво. 2014. Вип. 17. С. 101–104.
10. Кузик Н. П. Система внутрішнього контролю в акціонерному товаристві : автореф. дис. ... канд. екон. Наук : 08.06.04; Національний аграрний ун-т. К., 2004. 19 с.
11. Воронко Р. М. Внутрішній контроль як невід’ємна складова системи управління підприємств та організацій споживчої кооперації. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2015. Вип. 1(2). С. 376–381.

UDC 629.4.02.00

Киш Л.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри комп’ютерних наук та економічної кібернетики
Вінницький національний аграрний університет*

ТРАНСПОРТНА ЛОГІСТИКА НА РИНКУ ЗЕРНА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ

Kysh L.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of computer sciences and economic cybernetics
Vinnytsia National Agrarian University*

TRANSPORT LOGISTICS IN THE GRAIN MARKET: CURRENT REALITIES AND CHALLENGES

Abstract. The research outlines the current state and trends of grain production by agricultural enterprises in Ukraine. It is substantiated that an important issue is to provide conditions for storage and transportation of grain from the producer to the final consumer. The article analyzes the total capacity of simultaneous storage of grain by elevators in the main grain regions. The volumes of grain transportation by different types of transport are analyzed. The specifics of grain cargo transportation in the context of different types of transport are outlined. It is established that the largest grain terminals of Ukraine in terms of transshipment volumes are Yuzhny, Black Sea, Mykolayiv and Odesa. The TOP 10 river terminals of Ukraine in terms of transshipment volume have been identified. The analysis showed that the railway is the main mode of grain transport. It is established that the state of the railway system of Ukraine is the most serious problem and limitation for market participants. At the same time, road transport is used for transportation over relatively short distances. However, it has limitations due to low bandwidth. At the same time, water transport can be an important reserve for increasing traffic. This will be possible only if investment increases and infrastructure is restored. This is especially true in the case of river transport. It is substantiated that the current growth trends of grain transportation and the current situation of transport infrastructure require improvement of logistics quality and the formation of new logistics routes, especially for the development of water logistics.

Key words: logistics, transport, grain, infrastructure, elevators, transportation, efficiency, export.

The problem statement . The topic of supply chain and logistics processes for agriculture and food production is really rather complex. Operators are responsible for all actions carried out throughout the chain working with the logistics of such products. The importance of logistics for the agri-food industry has become increasingly recognized around the world over the years. Wherever you are in the world, it is important that the quality of raw materials is maintained at all times and reaches its final destination in the consumer state. This is especially true of food.

Agriculture is one of the most important sectors of the economy in Ukraine. Today Ukraine is one of the world's leading producers and exporters of grain. The growth of world food needs contributes to the integration of Ukrainian agricultural products into the EU economy. This is key to making Ukrainian agricultural products part of the world economy. However, this result largely depends on the quality of logistics and the development of appropriate infrastructure.

There are prospects and opportunities for increasing food production and supply to markets in other countries considering the existing potential and current trends in the food markets in Ukraine. It is possible to increase the production of raw materials, process products and form food batches with a large share of added value. At the same time, there are reserves for further improvement of logistics because it is currently a weak link between domestic producers and foreign buyers.

Certain shortage of elevators, their obsolescence and the need for modernization is a characteristic phenomenon for the domestic agricultural sector; low quality of road infrastructure is a problem for many regions; the railway needs significant modernization.

The problems of the available logistical support became especially acute in the conditions of signing the association between Ukraine and the countries of the European Union, which significantly increased the volume of trade. In modern economic conditions, the markets of European countries are becoming more accessible to Ukraine, respectively, a significant number of producers enter into trade agreements with partners from EU countries. Ukraine increases the volume of grain exports every year. The above mentioned necessitates the further development of the domestic logistics system using progressive world experience.

Analysis of recent research and publications.

The publications of many researchers focuses on the development of agriculture and logistics. Thus, Andriichuk V.H. studied modern agricultural policy, i.e. its problematic aspects [1]. Many information sites contain information about grain production in Ukraine [2]. Holomsha N.Ye and Dziadykevych O.Ya. studied the prospects of the world grain market [3]. Delz S.V. researched transport approaches to assess the effectiveness of logistics schemes for export grain [4]. The official website of the State Statistics Service of

Ukraine contains information on foreign trade, production and storage of grain [5]. Kvasha S.M. and Ilchuk M.M. carried out the economic substantiation of the program of wheat grain production in Ukraine [6]. Kovalova O.M. assessed the development potential of the grain subcomplex of the Ukrainian economy [7]. Kozak O.A. and Gryshchenko O.Yu. studied the development of the grain industry of Ukraine at the present stage [8]. The logistics of the commodity market is studied in a monograph edited by Burkynskyi B.V. and Lisiuk V.M. [9]. Nikishyna O.V. studied the mechanisms of regulation of the integrated grain market [10]. Information about the company Nibulon developing river logistics is reflected in a number of information resources [11]. Rodionova M.R. investigated general approaches to improving the infrastructure of the grain market [12]. The TOP-15 regions of Ukraine in terms of investment needs in the construction of elevators are presented on information resources [13]. Shvydanenko O.H. studied the economics of the enterprise, i.e. approaches to the formation of logistics chains [14]. Shpykuliak O.H. and Materynska O.A. studied the efficiency of grain production by agricultural enterprises [15]. However, a significant number of issues related to current trends in the development of transport logistics need further research.

The development of grain logistics needs further research. We mean determining the actual state of grain logistics; identification of the main trends of recent years; determining the benefits of freight and the level of efficiency using different modes of transport; formation of proposals and prospects for the development of transportation of grain products, taking into account the existing needs, as well as prospects for growth of agricultural production in Ukraine.

Ukrainian grain logistics was chosen as the object of research, as trends in the agro-industrial complex and growing volumes of grain exports through seaports require finding better ways to improve freight efficiency by reducing costs and optimizing logistics chains.

The aim of the article is to research the current state and prospects of transport logistics in the grain market.

The task of this research is to assess the total capacity of simultaneous storage of grain at existing elevators, analysis of the current state of grain transportation by various modes of transport, ranking of the largest grain terminals in Ukraine by transshipment and outlining short-term and long-term prospects for transport logistics in the grain market.

The main part. Logistics plays an important role in the current conditions of rapid development of international trade. Logistics management may include such business functions as transportation management, fleet management, warehousing, materials handling, order fulfillment, inventory management, and demand planning.

The research of the grain logistics market should be started from the analysis of growing products and the availability of containers for its storage. The TOP regions in terms of total grain harvest are presented in Figure 1. It should be noted that no region has sufficient

capacity to store grown grain. The above mentioned necessitates the planning of logistics chains in order to supply products from producers to domestic and foreign consumers.

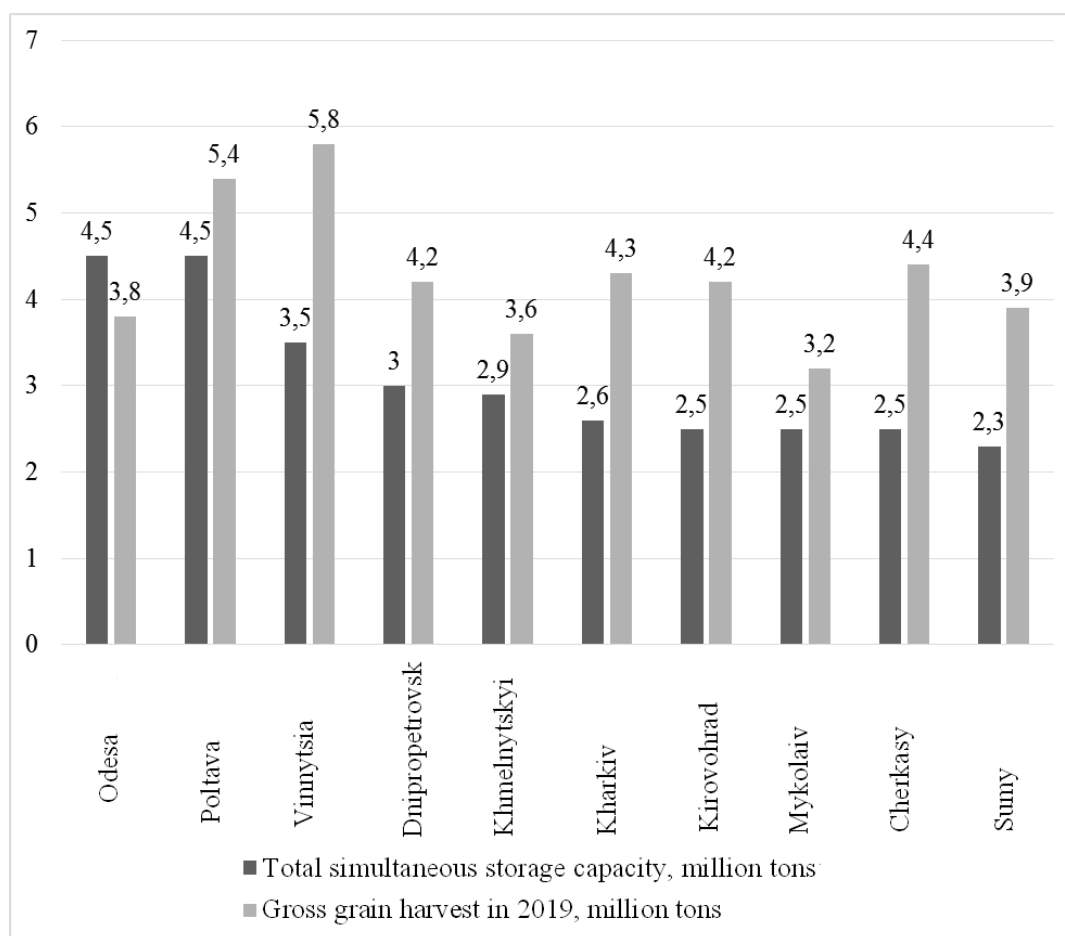

Fig. 1. Total simultaneous storage capacity of elevators

Source: based on data [5].

It should be noted that Odesa, Poltava, Vinnytsia and Dnipropetrovsk regions have the leading positions assessing the elevator capacity for storage of grain crops. In 2010-2020 these regions modernized the existing logistics systems and managed to increase significant storage capacity. This allows producers of these regions to sell their products at a time when prices are most optimal for them.

Manufacturers, packers, processors, distributors, retailers, food suppliers and consumers have a shared

responsibility to ensure the best logistics connection from the producer (from the agricultural enterprise) to the final consumers (they can be in any corner of the planet).

The need to modernize the logistics system is applied to products or goods. Transport is an important component in logistics chains. However, it should be noted that different types of transport are used. Rail transport is the most popular for domestic transportation of products (Fig. 2).

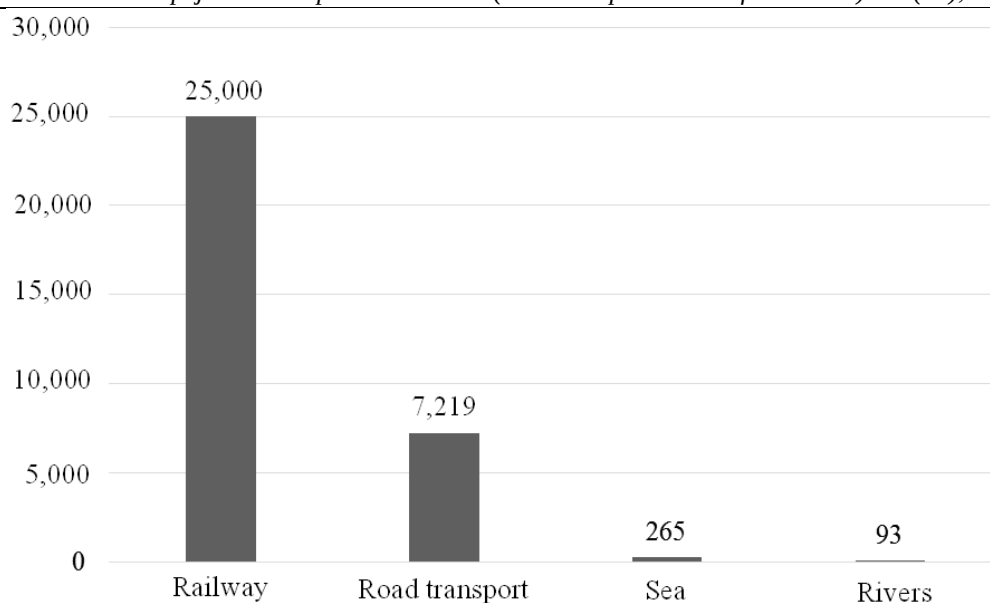

Fig. 2. Volumes of grain transportation by different types of transport, thousand tons, 2019

Source: based on data [5].

Although many small businesses focus on developing and manufacturing their products and services to best meet customer needs, long-distance product delivery is needed. In order for a business to be profitable, you need a well-coordinated logistics system. The more efficiently raw materials can be purchased, transported and stored for use, the more profitable a business can be. Accordingly, an important role is played by transportation.

Each type of transport has its own specifics and features of application, it is manifested in the logistics of

grain. Thus, rail transport has a limited capacity of linear elevators. The problem of road transport in Ukraine is a problematic issue for road transport. As far as water transport is concerned, the problem is to reduce the operational length of rivers (Fig. 3). The above problems of operation of different modes of transport are typical especially in the transportation of grain. As Ukraine is one of the world's leading grain producers, logistics is extremely important.

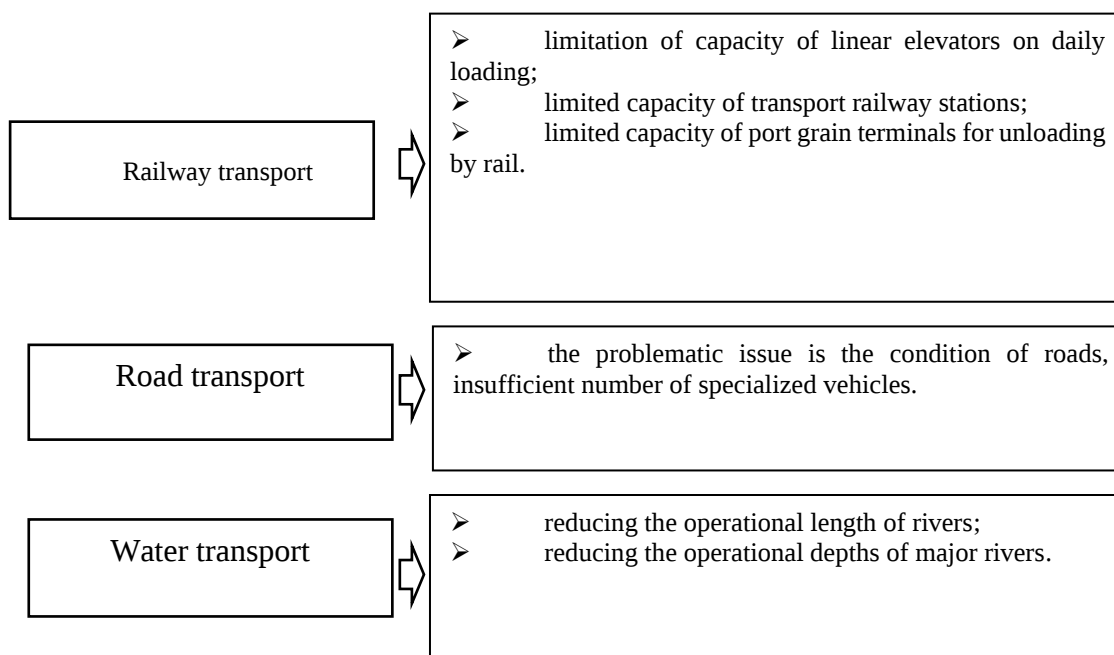

Fig. 3. Specifics of grain cargo transportation in terms of different types of transport

Source: based on data [13, 16].

The study of the specifics of grain transportation in the context of different modes of transport, allows us to argue about the existing problems in logistics.

Currently, the existing transport systems cannot fully ensure the transport of agricultural products from growing areas to ports, which are mainly concentrated

in the south of the country. Excessive load on highways is typical, resulting in significant destruction and damage to the latter.

It is important to ensure timely supply and compliance with logistics chains in the logistics of agricultural products, namely grain. If products cannot be manufactured and shipped on time, customer satisfaction may decline, which will also negatively affect the company's profitability and long-term viability.

The analysis showed that the railway is the main type of grain transport. At the same time, the state of Ukraine's railway system was recognized as the most serious problem and limitation for market participants. At the same time, road transport is used for transportation over relatively short distances. However, it has limitations due to low bandwidth. The development of water transport has significant prospects for Ukraine. Water transport can be an

important reserve for increasing traffic. However, this will only be possible if investment increases and infrastructure is restored.

Considering the specifics of the grain industry we should mention that an important role belongs to grain terminals providing grain transshipment. The largest grain terminals of Ukraine in terms of transshipment volumes are Yuzhnyi STP, Black Sea STP, Mykolayiv STP and Odessa STP (Fig. 4).

The annexation of Crimea had a significant impact on logistics in Ukraine, it necessitated the reformatting of logistics flows. Nowadays the seaport Yuzhnyi is leading in terms of grain transshipment, it is located in the town of Yuzhne on the Black Sea coast. According to open sources of information (American Association of Port Authorities), in 2015 the seaport Yuzhnyi ranked 91st in terms of total cargo turnover among the world ports [16].

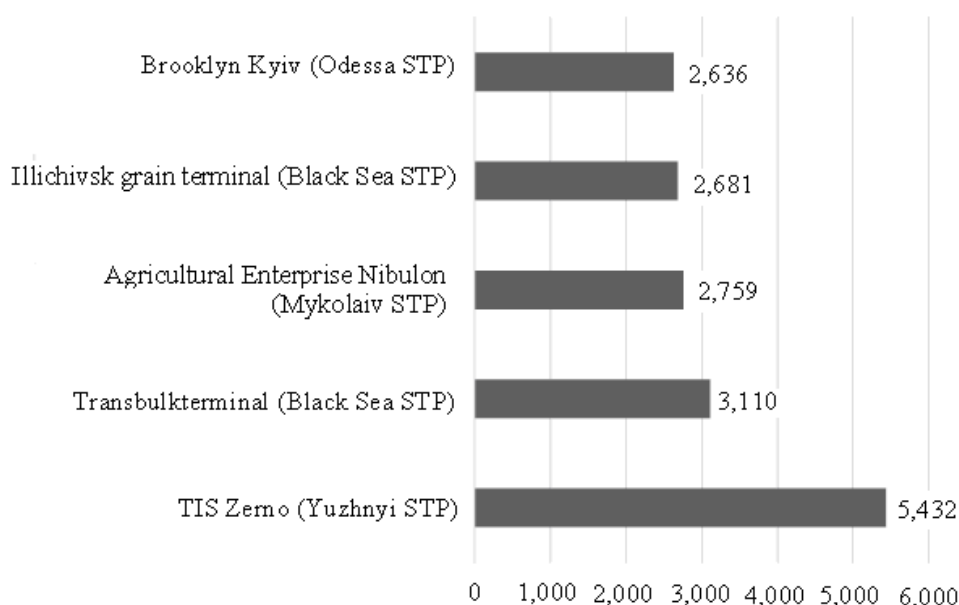

Fig. 4. Most grain-growing terminals of Ukraine after the volumes of crossing, volumes of crossing, thousand tons per year

Source: based on data [5, 13].

Considering the growth of grain production and its exports increase domestic logistics with river transport application is gaining considerable relevance.

In 2019 the top 10 river terminals of Ukraine in terms of transshipment volume are presented in Figure 5. The first place (3.284 million tons) is occupied by the transshipment terminal for transshipment of grain and oil cargo in the city of Mykolayiv, which belongs to Nibulon. The second place (2.2 million tons) is

occupied by the Kyiv river port. Third place (1.6 million tons) is occupied by Zaporizhzhia river port owned by Ukrrihflot. The arrangement of river infrastructure and its adaptation are rather problematic. It is necessary to clear riverbeds and cultivate the area. The above mentioned measures require appropriate public and private funding, creating favorable conditions for attracting domestic and foreign investment.

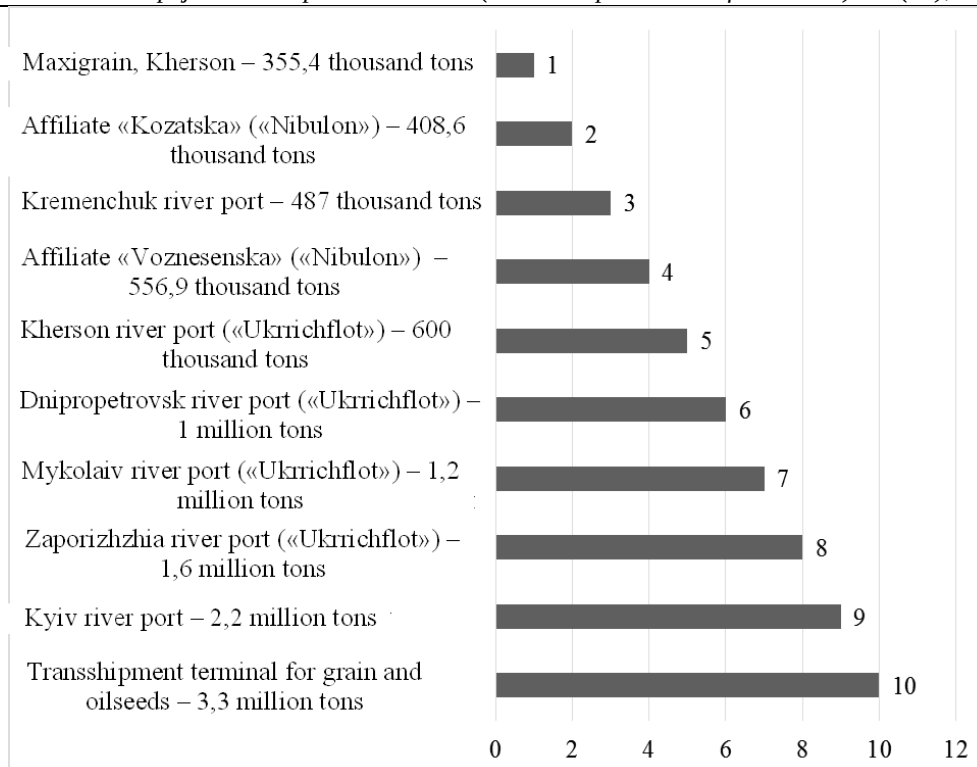

Fig. 5. TOP 10 river Ukrainian terminals by volume of transshipment in 2019

Source: based on data [5, 16].

Over the last two decades, the flow of grain has increased dramatically, mainly due to the effects of elements such as the concentration of production systems and the globalization of sales. The transport of agricultural goods plays an important role in the logistics system and should therefore be evaluated and thoroughly researched to achieve the best results.

Conclusions. Agriculture is one of the most important sectors of the economy in Ukraine. Today Ukraine is one of the world's leading producers and exporters of grain. The growth of world food needs contributes to the integration of Ukrainian agricultural products into the global logistics system. This is key to making the Ukrainian economy part of the EU economy. However, this result will depend on the available logistics.

It is important to ensure timely supply and compliance with logistics chains in the logistics of agricultural products, namely grain. It should be noted that none of the regions of Ukraine has sufficient capacity for grain storage, which necessitates investment in this industry.

Taking into account the specifics of the grain industry, an important role belongs to grain terminals providing grain transshipment. Yuzhnyi STP, Black Sea STP, Mykolayiv STP and Odessa STP are the largest grain terminals in Ukraine in terms of transshipment volumes.

Current trends in the growth of grain transportation and the current situation of transport infrastructure require improved logistics quality and the formation of new logistics routes taking into account the development of water logistics and infrastructure investment.

The study found that the annexation of Crimea had a significant impact on logistics in Ukraine, it necessitated the reformatting of logistics flows and the need to modernize other existing logistics hubs. As of 2019, the championship in terms of grain transshipment belongs to the seaport located in the city of Yuzhne. At the same time, the change in logistics routes has caused an excessive load on the roads. Currently, the existing transport systems (highways) cannot fully ensure the transportation of agricultural products from growing areas to ports mainly concentrated in the south of the country. The ongoing process of road construction and repair requires significant investment and slows down the movement of agricultural products. The above necessitates the systematic development of various modes of transport.

A promising area of further research is the study of foreign experience, namely European, on the development of the logistics system. It is important for Ukraine to study approaches to the introduction of green logistics in order to minimize the negative anthropogenic impact on the environment.

References

1. Andriichuk V.H. Modern agricultural policy: problematic aspects. K. : Agrarian science, 2015. 381 p.
2. Grain production in Ukraine. URL: <http://info-terra.com.ua/proizvodstvo-zernovyx-u.html>.
3. Holomsha N. Ye., Dziadykevych O. Ya. Prospects for the world grain market. Economics of agro-industrial complex. 2016. No. 8. P. 49.

4. Delz S.V. Transport approaches to assessing the effectiveness of logistics schemes for export grain delivery. *Logistics*. 2016. No. 11. P. 44.
5. State Statistics Service of Ukraine. Official site. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Kvasha S.M., Ilchuk M.M. Economic substantiation of the wheat grain production program in Ukraine. *Economics of agro-industrial complex*. 2013. No. 3. P. 16.
7. Kovalova O. M. Assessment of the development potential of the grain subcomplex of the Ukrainian economy. *Global and national economic problems*. 2015. Volume 7. P. 157.
8. Kozak O. A., Hryshchenko O. Yu. Development of the grain industry of Ukraine at the present stage. *Economics of agro-industrial complex*. 2016. No. 1. P. 39.
9. Commodity market logistics: a monograph / [Burkynskyi B.V. et. al.]; NAS of Ukraine, Inst. of Problems. market and econ.-ecol. research. Odessa: IPREED NASU, 2018. 244 p.
10. Nikishyna O.V. Mechanisms of regulation of the integrated grain market: monograph. Odessa: IPREED NASU, 2014. 450 c.
11. About Nibulon [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.nibulon.com/data/pro-kompaniyu/zvernennya-generalnogo-direktora.html>
12. Rodionova M.R. Improving the infrastructure of the grain market. *Bulletin of the National University of Food Technology*. 2014. No. 8, p. 15–19.
13. TOP-15 regions of Ukraine in terms of investment needs in the construction of elevators. [Electronic resource]. – Access mode: <https://landlord.ua/rejtingi/top-15-regioniv-ukrayini-za-investitsynoyu-potreboyu-v-budivnitstvi-elevatoriv/>
14. Shvydanenko O.H. Economics of the enterprise: a textbook for independent study of disciplines. K.: KNEU, 2000. 476 p.
15. Shpykuliak O. H., Materynska O. A. Efficiency of grain production by agricultural enterprises: theoretical and methodological aspect. *Economics of agro-industrial complex*. 2014. No. 12. P. 42.
16. Logistics Efficiency in the World Bank Methodology. URL: <http://www.baif.by/stati/effektivnostlogistiki-po-metodologii-vsemirnogo-banka/>
17. Skydan O. V., Dankevych V. Y., Dankevych Y. M. The Current State of Applying Space Technologies to Monitor Land Use Efficiency. *The problems of economy*. 2019. № 3 (41) p. 281–288.

УДК 339:338:711, 332.12

ГРПТИ 06.52.17

Lutsiv Ruslana

Ph student,

West Ukrainian National University

Bodnaruk Oksana

PhD in economics,

Associate Professor of Marketing and Business Administration Department,

Priazovskyi State Technical University

ORCID 0000-0001-7017-2172

SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Луців Руслана Степанівна

Аспірант,

Західноукраїнський національний університет

ORCID 0000-0002-1026-7847

Боднарук Оксана Вікторівна

Кандидат економічних наук,

Доцент кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування

ДВНЗ Приазовський державний технічний університет

ORCID 0000-0001-7017-2172

Abstract. The article examines and analyzes global and national goals of sustainable urban development. The results of the First Voluntary National Review of SDG in Ukraine have been evaluated. Positive results were noted in terms of insuring the availability of housing; increasing the number of monuments of national importance included in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine. Unsatisfactory results of the review are analyzed and ways to overcome obstacles to achievement are identified. It was found that in modern Ukrainian realities the vector of sustainable urban development is inclusion as a vector of economic development and direct participation of the population in its achievement, including decision-making on economic growth, based on full access to their rights and opportunities. In order to solve the problem of sustainable urban development on the basis of inclusion, which we have identified as fundamental, a number of measures have been proposed.

Key words: *city, region, sustainable urban development, inclusion, global goals, population, business.*

Problem statement. Large and medium-sized cities are identified as the centers of growth of the country in the modern world due to the high concentration of economic, infrastructural, intellectual, innovative, technological, and social potential for development. Modern cities are the centers of generation and implementation of new ideas, technologies and concepts of sustainable development, such as “smart city”, “e-city”, “green city” and others. They are testing the best practices of local government - e-government, Bank ID system, and a city resident card.

That is why the level of development of the whole country depends on the level of local development, its competitive advantages, its self-identification, creativity and innovation. So, issues related to sustainable urban development are of paramount importance in the global activities of international organizations and communities. Urban development is the subject of consideration in local governmental and intergovernmental programs and a lot of researches of domestic and foreign scientists and practitioners.

Analysis of recent research and publications.

The works of domestic and foreign scientists and practitioners are devoted to the study of theoretical and practical provisions of sustainable urban development in modern conditions: A. V. Demianiuk, S.V. Zelenskyi, A.A. Mozhovyi, S.V. Kapitanets, A.V. Kovalevska, O.I. Laiko, R.V. Petrova, O.B. Tsyklauri, Z. V. Chekhovych. Foreign experience of urban development is considered in the works of M.V. Voichuk, O.V. Hrihorieva, L. Polska, N.V. Khvyshchun, V. Y. Chevhanova.

Allocation of previously unsolved parts of the problem. Taking into consideration the significant contribution of the scientific community to the study of urban development in modern conditions, we note the insufficient level of research in the context of the complex role of socio-economic inclusion. Socio-economic inclusion is designed to identify common needs of the population, businesses and local authorities to group available resources and achieve common goals.

The aim of the study. The main task of this research is to identify the issue of sustainable urban development in modern conditions in order to provide proposals for its solution.

The main material. In 2015 the UN Summit on Sustainable Development was held as part of the 70th session of the UN General Assembly in New York and new vectors of development were selected. The final document of the Summit “Transforming our world: an agenda for sustainable development until 2030” approved 17 Sustainable Development Goals (SDGs). Like other UN member states, Ukraine has also joined the global process of sustainable development and is currently undergoing a large-scale process of

implementing the SDG in line with the Ukrainian context.

Therefore, solving the problem of sustainable urban development has become one of the Global Goals both at the international level and in Ukraine (Fig. 1). However, as we can see, the adaptation of SDG 11 to the Ukrainian realities is somewhat generalized, compared to the significant and purposeful content of the global goal of sustainable urban development.

The adaptation of goals does not take into account the goal of enabling the population to use safe, economically viable, accessible, environmentally friendly transport systems, as well as their adaptation for certain categories of the population - people with disabilities, the older adults and parents with children. Taking into account that the transport infrastructure is currently in poor condition and is significantly affected by destructive phenomena in the industry due to a number of problems, we consider it necessary to include this item in the goal of sustainable development.

At the same time, the goal of sustainable urban development directly and unilaterally affects the implementation of a number of other goals, as the issues of well-being, health, ecology, education, solving social problems are implemented at the local level.

In 2020 the first Voluntary National Review of SDG in Ukraine was conducted, which is devoted to studying the issues of transformational changes in society on the way to achieving SDG. The monitoring results are shown in Table 1

Therefore, the full transformation in solving the problem of sustainable urban development was the full approval and implementation by all regions of Ukraine of regional strategies developed together with the public. However, it should be noted that this is a priority condition for allocating funds from the state fund of regional development.

In accordance with the task of ensuring affordable housing, the procedure for citizen participation in the affordable housing program, the mechanism of which was approved in 2018, has been improved. The government's action resulted in a reduction in the borrower's solvency ratio from 0.36 in 2015 to 0.19 in 2019. In addition, according to the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine, there are programs that provide affordable housing for various categories of citizens. These programs cover 100% of the country's regions.

A positive aspect of solving the problem of sustainable urban development is the reduction of pollutant emissions from stationary sources of air emissions to 86.1% in 2019 from the level of 2015. Ukraine's European integration processes have led to this reduction, including the implementation of Directive 2008/50 / EU and Directive 2004/107 / EC led to approval in 2019.

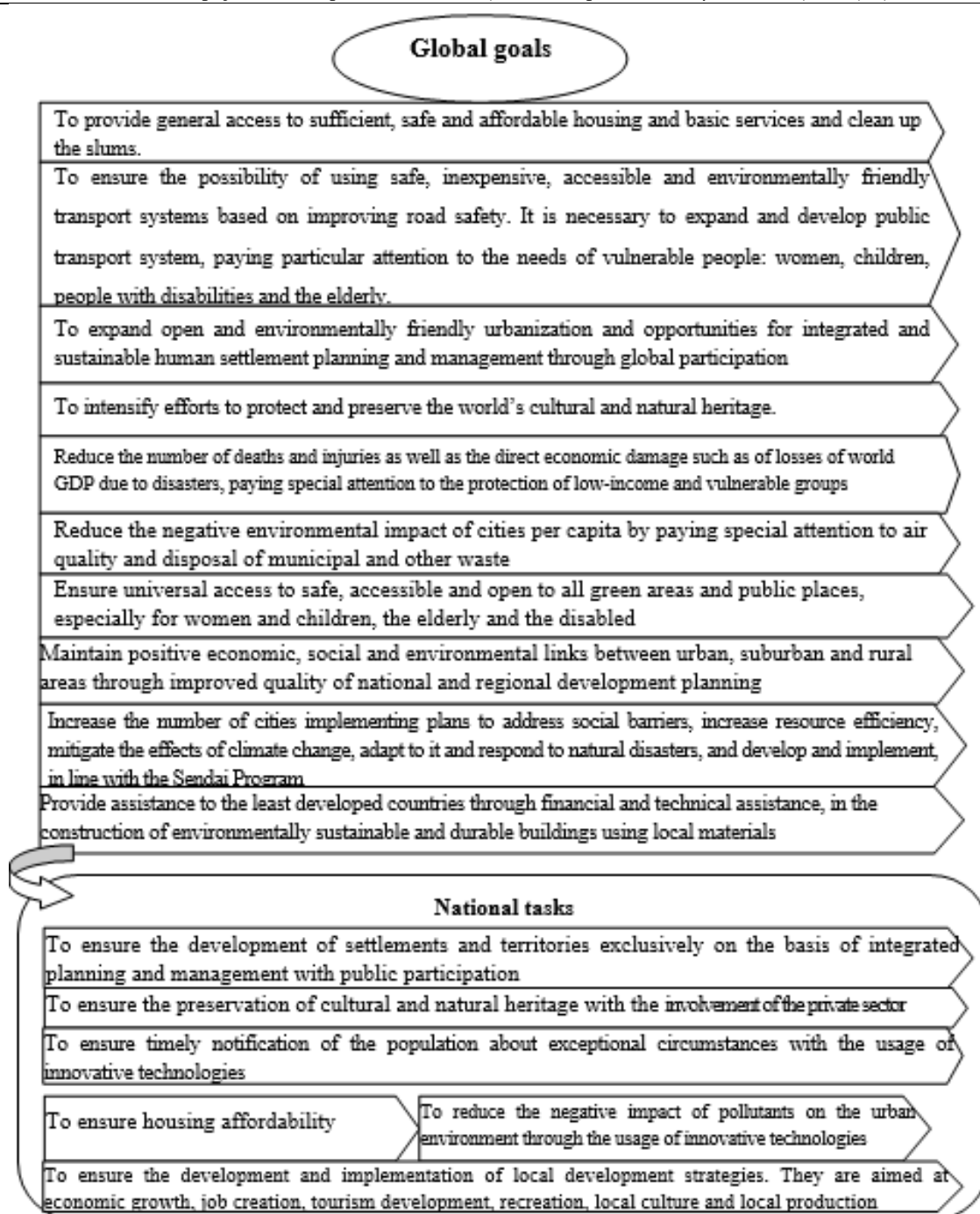

Figure. 1. Global and national goals in ensuring the implementation of sustainable development of cities and communities [1]

There is the procedure for state monitoring in the field of air protection. In addition, in accordance with the provisions of Directive 2010/75 / EU, the government has implemented the Concept for the

implementation of state policy in the field of industrial pollution for 10 years. It announces the reduction of industrial pollution as well as increased control over it.

Table 1.

**The results of monitoring the implementation of the goal
“Sustainable development of cities and communities” [2]**

Sustainable development of cities and communities [2]										
Tasks	Indicators	2015	2016	2017	2018	2019	2020 (benchmark)	State	2025 (benchmark)	2030 (benchmark)
To ensure housing affordability	Payment-to-income ratio, PTI (the ratio of monthly expenses of the borrower and his/her family members to pay the debt on a soft mortgage loan obtained from the state or local budget and their total monthly income))	0,36	0,5	0,28	0,23	0,19	to be specified	Achieved	to be specified	
	Coverage of administrative units of Ukraine, programs to provide affordable housing for different categories of citizens,%	100	100	100	100	100	100		100	100
	Proportion of regions that have approved and implemented regional development strategies and action plans for their implementation, developed with public participation,%								100	100
	Regional strategy	88	100	100	100	100	100			
	Action plan for the implementation of the regional strategy (first stage)	64	96	100	-	-	-			
	Regional strategy and action plan for the implementation of the regional strategy (second stage)	0	4	64	84	92	100			
To ensure the preservation	Number of cultural and natural	7	7	7	7	7	9	Almost unattainable	11	13

of cultural and natural heritage with the involvement of the private sector	heritage sites included in the UNESCO World Heritage List, units									
	Number of monuments of national importance included in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine, units	891	891	906	956	992	1 005	Achieved	1 155	1 305
	The area of nature reserve fund of national importance %	3,72	4,10	4,10	4,10	4,24	5,14	Low probability of achievement	7,38	8,85
To ensure timely notification of the population about exceptional circumstances with the usage of innovative technologies	Level of implementation (creation, modernization, improvement) of local automated systems of centralized notification of the population, %	0,05	0,05	0,05	0,1	0,2	to be specified	Low probability of achievement	to be specified	
To reduce the negative impact of pollutants on the environment of cities, in particular through the usage of innovative technologies	Volume of air pollutant emissions from stationary emission sources, % to the level of 2015	100,0	107,7	90,5	87,8	86,1	to be specified	Low probability of achievement	90,0	85,0
	Number of cities where the average annual concentrations of the main pollutants in the air exceed the average daily maximum concentrations, units	34	34	34	35	36	to be specified	Almost unattainable	20	15

To ensure the development and implementation of local development strategies aimed at economic growth, job creation, tourism development, recreation, local culture and local production	Number of employees in tourism entities	54 421	55 413	58 588	62 585	-	to be specified	Almost unattainable	to be specified
--	---	--------	--------	--------	--------	---	-----------------	---------------------	-----------------

Positive dynamics is also observed. An effort was being made to ensure the preservation of cultural and natural heritage with the involvement of the private sector. Thus, the number of immovable monuments of Ukraine and monuments of national importance, which are included in the State Register in 2019 compared to 2015, has increased significantly by 101 units, amounting to 11%.

Understanding and valuing the cultural heritage of the state have become a prerequisite for such result. In addition, changing approaches to accounting of immovable cultural heritage, including the introduction of electronic accounting and development of technical requirement in accordance with the information system of electronic accounting of immovable cultural heritage, has led to digitized and standardized accounting processes in the sphere of cultural heritage.

The introduction and implementation of a number of regulations concerning the creation and expansion of territories and objects of nature reserves of national importance in 2019 increased the area of nature reserves in Ukraine to 4.24% of its total territory. The situation has improved. The figure is +0.5% compared to 2015. A part of the area is UNESCO World Heritage Site.

In the organizational aspect, the preservation of cultural and natural heritage has become very important. It is significant to develop measures to improve the skills of workers in the field of cultural heritage protection and pass the mandatory certification. A significant organizational transformation is the adaptation of the provisions of the Nicosia Convention in 2017. It defines the provisions on threats to cultural heritage. Criminal liability for crimes against cultural heritage is also being introduced, as well as specialized cultural police units are being set up to protect and physically protect cultural heritage.

We see a close relationship between the tasks of ensuring the preservation of cultural and natural heritage with the involvement of the private sector and ensuring the development and implementation of local development strategies. They aimed at economic

growth, job creation, tourism development, recreation, local culture and local production. So in 2018 in the number of employees in tourism increased by 8,164 compared to 2015 due to the implementation of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period up to 2026 and active measures of the government to support entrepreneurship in the country.

However it is worth noting the emergence in 2020 of an uncontrollable factor that had a devastating effect on tourism - the COVID-19 pandemic. We consider it necessary to introduce a number of measures in the aspect and in terms of development of tourism in Ukraine for sustainable urban development: to monitor and analyze the tourist potential of the country's regions in order to create a tourist portal; to develop a system for ensuring the safety of tourists; to develop a special program to support tourism entities (tax holidays and interest-free loans), which is aimed at financial protection of enterprises from economic threats caused by force majeure (the COVID-19 pandemic is an example).

Given a number of positive developments in sustainable urban development, socio-economic issues of global and local urban development remain unresolved. So the global problems of sustainable urban development are groups related to:

1. economic sphere of society by groups of problems - natural resources; scientific and technological; geo-economic.
2. social sphere of society by groups of problems - demographic, income;
3. geopolitical sphere of society by groups of problems - changing the model of world order; centers of forces and their regrouping and aggravation of their counteraction; international terrorism;
4. cultural sphere of society by groups of problems - change of values - Western model; intensification of organized crime;
5. ecological sphere of society by groups of problems - air pollution; climate change; depletion of resources; reduction of biological species; reduction of flora and fauna.

In fact the real threats to the socio-economic, political and environmental security of sustainable development of Ukrainian cities are lack of external financing and reduced opportunities for access to international capital markets; low rates of the world economy recovery; termination of investment plans by foreign enterprises or postponement of their implementation due to macroeconomic uncertainty; escalation of the Ukrainian-Russian conflict; insufficiently fast implementation of reforms or their purposeful inhibition; maintaining a low level of lending activity of commercial banks; growing state budget deficit and cash gaps in the Pension Fund and other state social insurance funds; strengthening of devaluation tendencies in the foreign exchange market; shortage of energy resources in the country; and social confrontation.

We believe that at the local level insufficiently safe and comfortable life in cities should be included in

the cycle of current unresolved issues; imperfect municipal self-government; unhealthy lifestyle; lack of energy efficient and energy saving usage; low investment attractiveness; inefficient budget policy of municipalities; the difficulty of obtaining administrative services; and over-regulation of business.

We believe that this is a serious number of problems that require multi-vector solutions for the implementation of sustainable urban development projects. An example is the position of the EU, which considers the city a driver of intellectual, sustainable and inclusive capacity development. In the general vision of the city of the future, the EU countries combine three concepts: “smart city”, “green city”, “inclusive city”. The dominant theory is “smart city”. In our opinion, preference should be given to the concept of “inclusive development” in Ukraine, which is considered at the international level (Fig. 2).

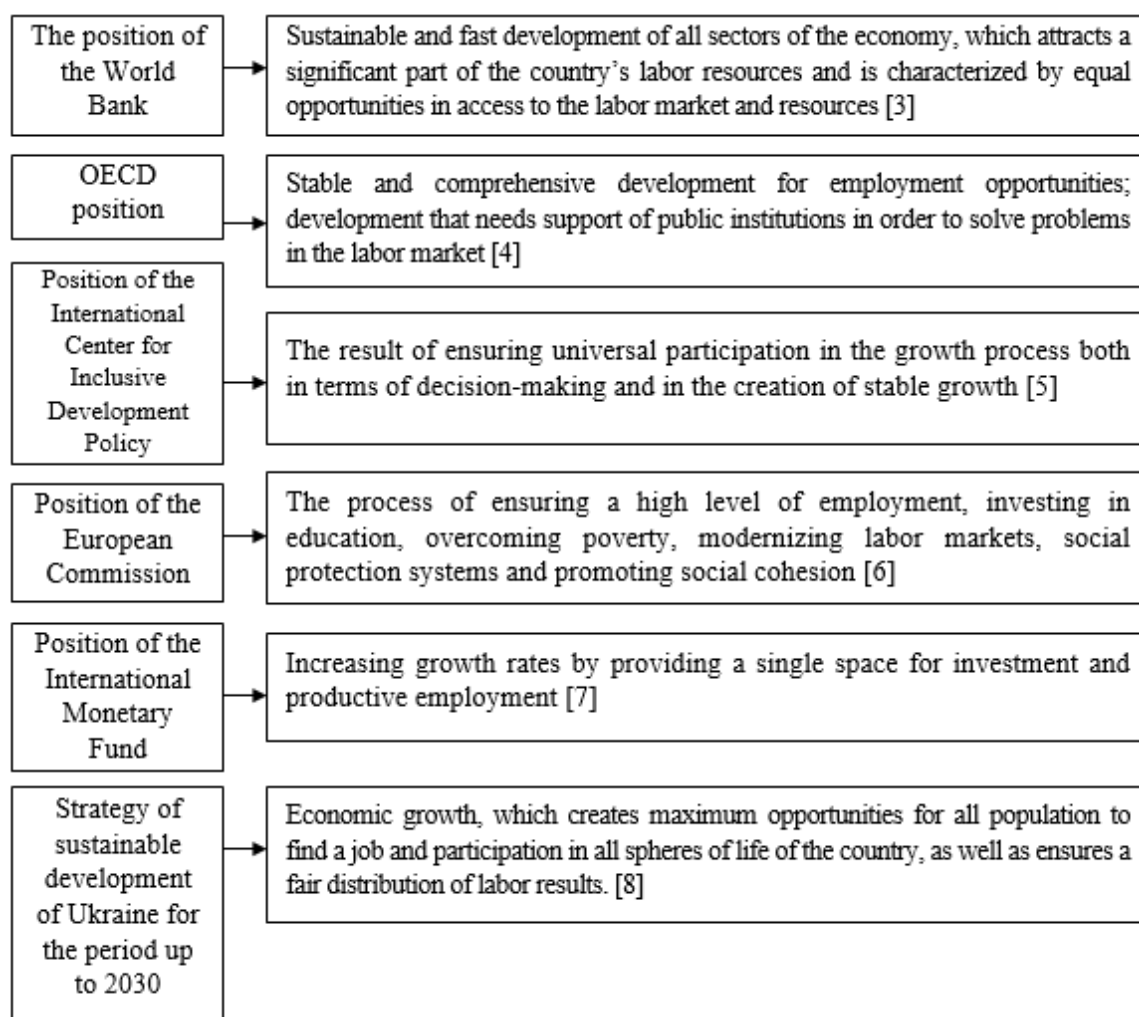

Figure 2. International definition of the category “inclusive development” in the context of sustainable urban development

Analyzing the definition of “inclusive development” in the context of sustainable urban development, provided by international organizations, we can conclude that there are two vectors: economic development and direct participation of the population in its achievement. Here it is also about including

decision-making on economic growth, on the basis of full access to the realization of their rights and opportunities.

The issue of inclusive development in the context of sustainable development of the city today is extremely important for Ukraine. It needs to be addressed as soon as

possible, because according to the Global Competitiveness Index on "Social Capital", Ukraine took a critical 118th place out of 140 which causes distrust in the society and makes sustainable development impossible.

Therefore, we consider the formation of inclusion for its inhabitants as the main vector of sustainable development of the city. Moreover, it is important to focus not only on logically defined categories - people with disabilities - physical, age or financial, who need protection, but to understand the fact that the objects and subjects of inclusion in the context of sustainable development of the city are three parties: the population of the city, business entities engaged in economic activities in the city and local governments.

We believe that sustainable development of the city is possible only with the interaction of these parties - taking into account their needs, functions and resources. Unfortunately, nowadays today the population is not involved in economic development. Business is too regulated by the state and local governments lack support and loyalty on the part of the population and entrepreneurs.

We have identified the problem of sustainable urban development as fundamental one. In order to solve the problem of sustainable urban development on the basis of inclusion we consider it necessary to provide:

- implementation of territorially oriented urban development policy, based on stimulating the development of their potential and resources;
- permanent monitoring of the implementation of approved urban development strategies based on smart specialization. This is an approach in which preference is given to regional interests in national policy through the vertical construction of priority sectors choice or areas of state support, and secondly - regional specialization is formed by pooling the resources of all actors in the region;
- support of different researches and innovative developments in the field of the creative industry and the IT field.

Conclusions and suggestions. Solving the problem of sustainable urban development is one of the Global Goals both at the international level and in Ukraine. However, its adaptation to Ukrainian realities is generalized. The problems of transport and transport infrastructure are not taken into account in the context of this task. We consider it necessary to include this item in the goal of sustainable development because the transport infrastructure is currently in poor condition and is significantly affected by destructive phenomena in the industry due to a number of problems.

According to the results of the First Voluntary National Survey concerning SDGs in Ukraine, positive results were noted in terms of: ensuring the availability of housing; increase the number of monuments of national importance included in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine. Given a number of

positive developments in sustainable urban development, socio-economic issues of global and local urban development remain unresolved. So, the global problems of sustainable urban development are groups related to the economic, social, geopolitical, cultural and environmental spheres of society.

It is determined that it is necessary to focus on the implementation of the principles of inclusion during the development of the concept of sustainable development of the city. In order to solve the problem of sustainable urban development on the basis of inclusion, we propose the implementation of territorially oriented urban development policy, based on stimulating the development of their potential and resources; conducting permanent monitoring of the implementation of approved urban development strategies based on smart specialization, an approach that is given priority to regional interests in national policy through the vertical construction of the selection of priority sectors or areas of state support. Secondly, regional specialization is formed by combining the resources of all actors in the region; support for research and innovative developments in the creative industry and the field of information technology is very significant nowadays.

References:

1. Tsili staloho rozvytku v Ukraini / Ofitsiyni sait predstavnytstva OON v Ukraini
2. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad shhodo Tsilei staloho rozvytku v Ukraini. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a0fc2a99-ada3-4a6d-b65b-cb542c3d5b77&title=DobrovilniiNatsionalniiOgliadSchodoTsileiStalogoRozvitkuVUkraini>.
3. Ending Poverty and Sharing Prosperity. Global Monitoring Report 2014/15. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2015. 240 p. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/globalmonitoring-report>
4. OECD. Inclusive Growth. URL: <http://www.oecd.org/inclusive-growth/about.htm>
5. Exploring and Strengthening the Intersections between Social Protection, Employment and Inclusive Growth. URL: <http://www.ipc-undp.org/publication/26527>
6. Inkliuzyvnyi vymir rozvytku mist – tsentriv dilovoi aktyvnosti Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy : naukova dopovid / NAN Ukrainy. DU «Instytut rehionalnyh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy»; nauk. redaktor M.I. Melnyk. Lviv, 2019. 55 (in Ukr)
7. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
8. Proekt Zakonu pro Stratchiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html

Mulyk Tetiana

*PhD in Economics, Associate Professor,
Head of the Analysis and Statistics Department,
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia.*

Mulyk Yaroslavna

*PhD in Economics, Associate Professor,
of the Audit and State Control Department,
Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia.*

ANALYSIS OF THE STATE OF FIXED ASSETS AT ENTERPRISES AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ITS IMPLEMENTATION: THE EXPERIENCE OF UKRAINE

Мулык Татьяна Алексеевна

*кандидат экономических наук, доцент,
заведующая кафедрой анализа и статистики,
Винницкий национальный аграрный университет, Винница.*

Мулык Ярославна Игоревна

*кандидат экономических наук, доцент
доцент кафедры аудита и государственного контроля,
Винницкий национальный аграрный университет, Винница.*

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ЕГО ПРОВЕДЕНИЮ: ОПЫТ УКРАИНЫ

Summary. The analysis of fixed assets at the enterprises of Ukraine is carried out. The dynamics of changes in the initial value, residual value and the degree of depreciation of fixed assets of Ukrainian enterprises in 2000-2018 is estimated. The value of fixed assets of Ukraine was assessed by type of economic activity (NACE-2010) in 2014-2018. The dynamics of changes in the value of fixed assets in the field of agriculture in 2013-2018 is estimated. It is determined, that the main means of production of enterprises are not used efficiently. It is established, that further increase in the efficiency of their use can be achieved in an intensive way, namely: by replacing some outdated technologies with new, computerized ones, that will accelerate production and increase productivity; reconstruction of those production sites and equipment, that are "bottlenecks", that is restrain the possibility of increasing production; organization of training and retraining of engineers and key production workers, who will be responsible for the implementation of new advanced equipment and work on it. The role of analysis in the management of fixed assets is determined. Emphasis is placed on the fact, that the method of analysis of fixed assets should take into account a number of fundamental positions. The tasks, stages, methods, information sources of the analysis of fixed assets are covered. The analysis of methodical approaches of authors to the decision of problems of the economic analysis of the fixed assets is carried out. The views of scientists on the areas of economic analysis of fixed assets are systematized. The views of scientists on the application of various indicators to analyze the effectiveness of fixed assets are summarized. The author's approach, which provides the realization of the analysis in the context of such areas as analysis of the dynamics of the active part of fixed assets of enterprises and development of proposals for their improvement, analysis of the intensity of the movement of the active part of fixed assets and development of proposals for the speed of their renewal, analysis of technical conditions of the active part of fixed assets and selection of proposals to improve their quality is offered.

Аннотация. Осуществлен анализ основных средств на предприятиях Украины. Оценены динамику изменений первоначальной стоимости, остаточной стоимости и степени износа основных средств предприятий Украины в 2000-2018 годах. Проведена оценка стоимости основных средств Украины по видам экономической деятельности (КВЭД-2010) в 2014-2018 годах. Оценены динамика изменений стоимости основных средств в отрасли сельского хозяйства в 2013-2018 годах. Определено, что основные производственные средства предприятий используются не эффективно. Установлено, что дальнейшего повышения эффективности их использования можно достичь интенсивным путем, а именно: проведением замены части устаревших технологий на новые, компьютеризированные технологии, которые будут способствовать ускорению производства и повышению производительности труда; проведением реконструкции тех производственных участков и оборудования, которые являются «узкими местами», то есть сдерживают возможности увеличения объемов производства; организацией обучения и переподготовки инженерно-технических работников и основных производственных рабочих, будут отвечать за внедрение нового прогрессивного оборудования и работать на нем. Определена роль анализа в управлении основными средствами. Акцентировано внимание, что методика анализа основных средств должна учесть ряд принципиальных положений. Освещены, задачи, этапы, методы, информационные источники анализа основных средств. Проведен анализ методических подходов авторов к решению проблем экономического анализа основных. Систематизированы взгляды ученых по направлениям проведения экономического анализа основных средств. Обобщены взгляды ученых по применению

различных показателей для анализа эффективности использования основных средств. Предложено авторский подход, который предполагает осуществление анализа в разрезе таких направлений, как анализ динамики активной части основных средств предприятий и выработка предложений по их улучшению, анализ интенсивности движения активной части основных средств и разработка предложений по скорости их обновления, анализ технического состояния активной части основных средств и выделение предложения по повышению их качества.

Анотація. Здійснено аналіз основних засобів на підприємствах України. Оцінено динаміку змін первісної вартості, залишкової вартості та ступеню зносу основних засобів підприємств України у 2000–2018 роках. Проведено оцінку вартості основних засобів України за видами економічної діяльності (КВЕД-2010) у 2014–2018 роках. Оцінено динаміку змін вартості основних засобів в галузі сільського господарства у 2013–2018 роках. Визначено, що основні виробничі засоби підприємств використовуються не ефективно. Встановлено, що подальшого підвищення ефективності їх використання можливо досягти інтенсивним шляхом, а саме: проведенням заміни частини застарілих технологій на нові, комп'ютеризовані технології, які будуть сприяти прискоренню виробництва та підвищенню продуктивності праці; проведенням реконструкції тих виробничих дільниць і обладнання, які є «вузькими місцями», тобто стримують можливості збільшення обсягів виробництва; організацією навчання та перепідготовки інженерно-технічних працівників та основних виробничих робітників, які будуть відповідати за впровадження нового прогресивного обладнання та працювати на ньому. Визначено роль аналізу в управлінні основними засобами. Акцентовано увагу, що методика аналізу основних засобів повинна врахувати ряд принципових положень. Висвітлено, завдання, етапи, методи, інформаційні джерела аналізу основних засобів. Проведено аналіз методичних підходів авторів до вирішення проблем економічного аналізу основних засобів. Систематизовано погляди вчених щодо напрямків проведення економічного аналізу основних засобів. Узагальнено погляди вчених щодо застосування різних показників для аналізу ефективності використання основних засобів. Запропоновано авторський підхід, який передбачає здійснення аналізу в розрізі таких напрямків, як аналіз динаміки активної частини основних засобів підприємств і вироблення пропозицій щодо їх поліпшення, аналіз інтенсивності руху активної частини основних засобів та розробка пропозицій щодо швидкості їх оновлення, аналіз технічного стану активної частини основних засобів та виділення пропозиції щодо підвищення їх якості.

Key words: *analysis of fixed assets, initial cost, residual value, degree of depreciation, methods of analysis, stages of fixed assets analysis.*

Ключевые слова: *анализ основных средств, первоначальная стоимость, остаточная стоимость, степень износа, методы анализа, этапы анализа основных средств.*

Ключові слова: *аналіз основних засобів, первісна вартість, залишкова вартість, ступінь зносу, методи аналізу, етапи аналізу основних засобів.*

Formulation of the problem. The basis for the development of any socio-economic system is a stable, stable over time, its reliable operation in the long run. One of the basic elements, without which it is impossible to ensure the activities of enterprises, are fixed assets, whose structure and parameters of the cycle are the driving force in the formation of the final product. The organization of their effective use can become both an element of success and a factor of unjustified growth of the cost of products and services provided. Considering the negative impact of environmental factors due to the crisis in the country and the destructive policy of modernization of enterprises, in the environment of fixed assets production decreases, the quality of products deteriorates, as a result - there is a decrease in profitability. That is why the method of analysis of fixed assets in the context of a systematic and expert vision of problem situations needs to be revised, which requires a reliable assessment of their condition and reserves of financial support for their renewal in conditions of limited financial resources. Thus, the inability to provide the fundamental conditions for the effective operation of the enterprise negatively affects the production potential of its development. Theoretical and applied aspects of evaluation and financing of fixed assets renewal need further development, which led to

the choice of the topic of the article.

Analysis of recent research and publications. Questions of methodological approaches to the problems of analysis of fixed assets were studied by economists: F.F. Butynets, T.A. Burova, I.Yu. Epifanova, T.G. Marenich, Ts. V. Mayakovska, O.M. Sled, S. P. Sudarkina, Yu. V. Tarasyuk, N.V. Shvets, V.K. Savchuk, I.D. Lazaryshyna, V.V. Sopko, C.I. Shkaraban, G.V. Savitska, P.Ya. Popovych, B.F. Usach, T.O. Mulyk, O.F. Tomchuk and others. However, their research results on improving the accounting and analytical management of fixed assets are insufficient and therefore need improvement and rectification.

Formulation of the goals of the article. To analyze the state of fixed assets at enterprises, to identify the problematic aspects and areas of improvement of fixed assets management and to highlight methodological approaches to its implementation.

Presentation of the main research material. The efficiency of the economy is largely determined by the state of its fixed assets, which characterize the production capacity of industries, determine the pace and scale of its development. In modern conditions of activity of the enterprises research of problems of the analysis of reproduction of fixed assets, efficiency of

their use in the conditions of realization of investment projects, and also definition of directions of activation of investment activity becomes actual. These problems are solved by a comprehensive analysis of the reproduction of fixed assets [1].

The efficiency of the use of fixed assets is one of the most important research links in enterprises. The reproduction of fixed assets is considered as a process of continuous renewal [2]. Today in Ukraine there is an unfavorable situation regarding the security and efficiency of use of fixed assets. First of all, it is due to the high degree of depreciation of assets, which causes an urgent need to modernize the existing fleet of means of production (Table 1).

Analyzing fixed assets for 2000-2018, it should be

noted, that the size of the initial value increased from 2000 to 2014, but this positive trend changed slightly during 2015-2018, where there is a significant decrease in the initial value due to the occupied territories. Despite this, in general, the initial cost increased during this study period (2000-2018) by UAH 8781178 million or almost in 12 times.

The residual value also increased by UAH 3317046 million. The rate of depreciation increased until 2014 and in this period the maximum value was 83.5%, then since 2015 it has decreased slightly due to the occupation of territories. However, the general deviation indicates an increase in depreciation from 2000 to 2018 by 16.9%.

Table 1

The cost of fixed assets in Ukraine in 2000-2018

Years	In actual prices at the end of the year, UAH mln		Degree of depreciation, in%
	initial (revalued) value	residual value	
2000	828822	466448	43,7
2001	915477	503278	45,0
2002	964814	512235	47,2
2003	1026163	538837	48,0
2004	1141069	587453	49,3
2005	1276201	661565	49,0
2006	1568890	774503	51,5
2007	2047364	993346	52,6
2008	3149627	1251178	61,2
2009	3903714	1597416	60,0
2010	6648861	1731296	74,9
2011	7396952	1780059	75,9
2012	9148017	2135987	76,7
2013	10401324	2356962	77,3
2014	13752117	2274922	83,5
2015	7641357	3047839	60,1
2016	8177408	3428908	58,1
2017	7733905	3475242	55,1
2018	9610000	3783494	60,6
Deviation 2018/2000, including			
absolute, +,-	8781178	3317046	16,9
relative, %	1059,5	711,1	38,7

Source: data from the State Statistics Service [3]

The dynamics of changes in the initial and residual value of fixed assets and their degree of depreciation

are shown in Figures 1-3.

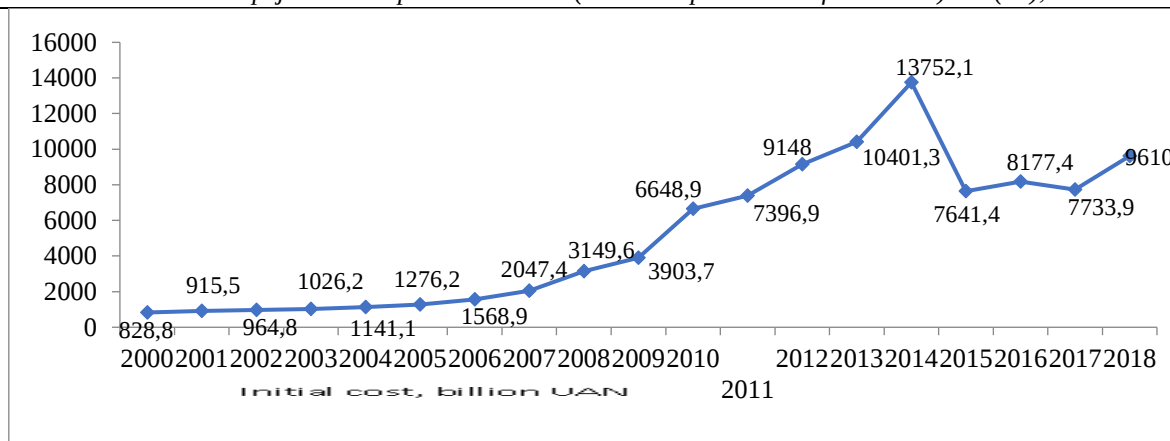

Fig. 1. Dynamics of changes in the initial cost of fixed assets of enterprises of Ukraine in 2000-2018
Source: data from the State Statistics Service [3].

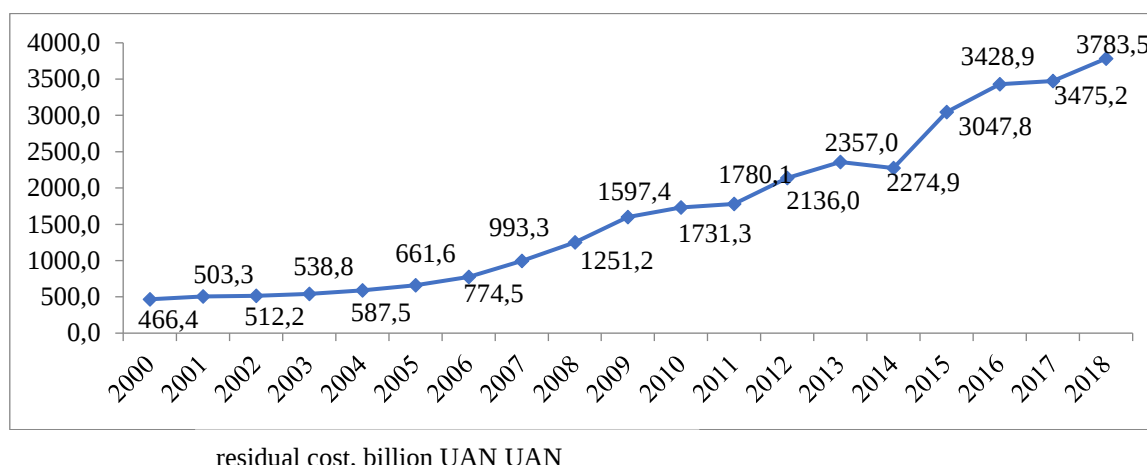

Fig. 2 Dynamics of changes in the residual value of fixed assets of Ukrainian enterprises in 2000-2018
Source: data from the State Statistics Service [3].

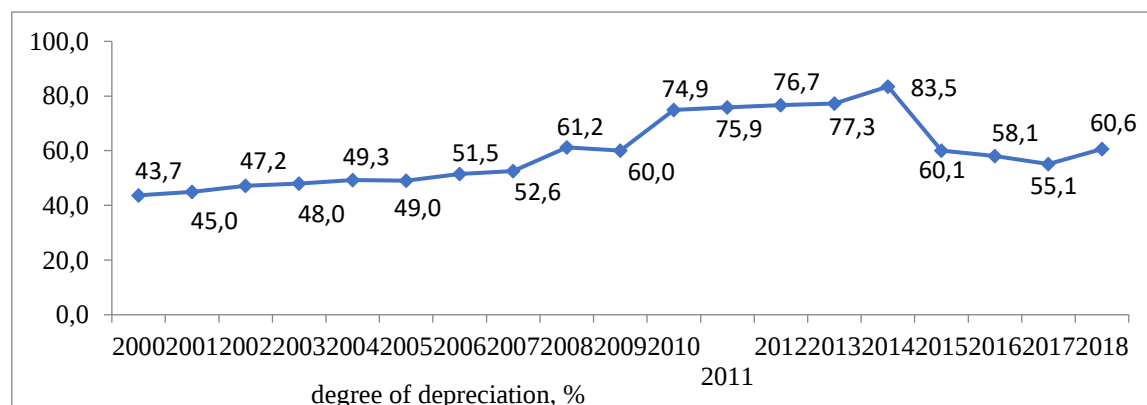

Fig. 3 Dynamics of changes in the degree of depreciation of fixed assets of Ukrainian enterprises in 2000-2018
Source: data from the State Statistics Service [3].

However, the real situation is such, that due to inflation and the fall of the national currency, the cost of new equipment is much higher than the initial cost of similar equipment.

Fixed assets play a crucial role in the production activities of enterprises. The supply of enterprises with fixed assets is an important factor that determines the quality, completeness and timeliness of work,

production volume and financial condition of the enterprise as a whole. Therefore, the study of the state of the reproduction process in enterprises becomes actual [4].

Analysis of the value of fixed assets of Ukraine by type of economic activity in 2014-2018 [3], are shown in table 2, where the total value of fixed assets in Ukraine decreased by UAH 4142117 million.

Table 2

Cost of fixed assets of Ukraine by types of economic activity (NACE-2010) in 2014-2018, (UAH million)

Branches	2014	2015	2016	2017	2018	Deviation (+, -)
Total	13752117	7641357	8177408	7733905	9610000	-4142117
Agriculture, forestry and fisheries	171392	210169	270467	341622	407146	235754
Agriculture, hunting and related services	167283	205575	264859	335303	399526	232243
Forestry and logging	3294	3793	4513	5308	6295	3001
Fisheries	815	801	1095	1011	1325	510
Industry	1937821	3842517	3072954	2454483	3271669	1333848
Mining and quarrying	362722	379055	410018	422959	411806	49084
Processing industry	756277	1656971	1792101	1168230	1257573	501296
Supply of electricity, gas, steam and air conditioning	758886	1736058	796558	781271	1423237	664351
Water supply; sewerage, waste management	59936	70433	74277	82023	179053	119117
Construction	64352	62090	72810	78704	91715	27363
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	125507	135378	175422	195377	215625	90118
Transport, warehousing, postal and courier activities	9752902	1418312	1562079	1280369	1729587	-8023315
Temporary accommodation and catering	27276	27985	29772	28786	30964	3688
Information and telecommunications	69440	76546	94243	111757	127085	57645
Financial and insurance activities	49718	51238	70977	66275	68695	18977
Real estate transactions	533328	666855	804040	928615	1064119	530791
Professional, scientific and technical activities	29626	31347	38671	35319	35681	6055
Activities in the field of administrative and ancillary services	333493	407506	1173933	1376683	1487471	1153978
Public administration and defense; compulsory social insurance	389	581	615	264	307	-82
Education	3117	3117	3596	3785	4102	985
Health care and social assistance	11124	12912	21245	17359	27717	16593
Arts, sports, entertainment and recreation	23038	23581	20901	22306	22466	-572
Provision of other types of services	1822	2110	2775	2652	3201	1379

Source: data from the State Statistics Service [3]

The decrease in the value of fixed assets is observed in such areas as: temporary accommodation and catering (-8023315 million UAH), public administration and defense; compulsory social insurance (-82 million UAH), arts, sports, entertainment and recreation (-572 million UAH).

Other industries have a tendency to increase the value of fixed assets.

The dynamics of changes in the value of fixed assets in the industry – Agriculture, forestry and fisheries, for the period from 2013 to 2018 are presented in Fig. 4.

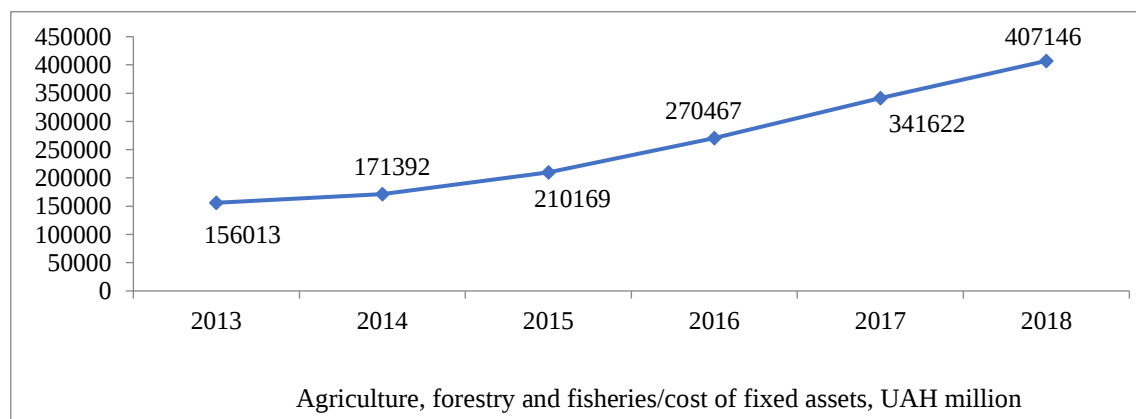

Fig. 4. Dynamics of changes in the value of fixed assets in the field of agriculture in 2013-2018

Source: data from the State Statistics Service [3]

Due to significant depreciation of fixed assets, the technical and technological backwardness of

enterprises is increasing. The reproduction of fixed assets in enterprises can take place through gross capital investment, which will be aimed at the creation, purchase, restoration and improvement of fixed assets [5].

Ways to improve the use of fixed assets can be represented in different ways [6]. One of the options for the system of paths and the corresponding reserves to improve the efficiency of use of fixed assets is the following classification:

1) reserves of improving the extensive use of fixed assets or ways to increase the operating time of equipment: acceleration the commissioning; reduction and elimination of intra-shift downtime due to modern and high-quality providing jobs with raw materials, energy, fuel, tools, equipment, working documentation, proper repair maintenance, etc; increase in maintenance periods and reduction of repair time; planning and ensuring a more complete loading of equipment; - increasing the coefficient of variability; improving the organization of production and labor [7];

2) reserves of improving the intensive use of equipment or increase the degree of its loading per unit time: the establishment of the optimal mode of operation of the equipment; increasing labor productivity in the workplace due to the use of technological equipment and special tools, improving technological processes (increasing the level of manufacturability); increasing the level of mechanization and automation of production, including ancillary and service processes; improving the quality of preparation of raw materials for the production process; professional development of workers and their development of advanced methods of work; increasing the level of specialization and concentration in the formation of technological processes; modernization of equipment [1];

3) improving the structure of fixed assets: increasing the share of the active part of fixed assets; reducing the share of uninstalled equipment; purchase of high-performance machines and equipment, their timely updating; ensuring proportionality between shops and sites; reduction of unused and redundant fixed assets due to their realization or lease [1].

In the fixed asset management system, analysis plays an important role.

Analysis - the broadest concept, which is the basis of any knowledge of the phenomena of nature and society, and methods of analysis - the basis of the study of content, essence, structure, change and development of economic, political, social, natural and other phenomena and processes. It is a part of any scientific and practical search to explain and solve existing inconsistencies and problems [8].

In the process of economic analysis of fixed assets, indicators, that characterize the provision of enterprises in terms of increasing the competitiveness of the latter, are calculated. This allows to form a basis for making informed decisions and, accordingly, reduces the

likelihood of making the wrong decisions and helps to choose the most optimal option to achieve the planned goal [9].

Without diminishing the role of the developed of theoretical positions on economic analysis of fixed assets, it should be noted the insufficient level of their study from the standpoint of modern management needs, in particular, regarding the analysis of recovery of the part of active assets of construction companies in the process of their operation in terms of analysis of the dynamics of fixed assets, including their active part, traffic intensity and technical condition of fixed assets for more complete and effective use. This is due to the fact, that the restoration of the active part of the rolling stock of fixed assets is essential to ensure the stable operation of enterprises of the construction industry, as it was noted in the previous two sections of the dissertation [9].

The method of analysis of fixed assets should take into account a number of principles:

- the functional usefulness of fixed assets is maintained for several years, so the costs of their purchase and operation are distributed over time;
- the moment of physical replacement of fixed assets does not coincide with the moment of their cost replacement, as a result of which there may be losses and damages, that reduce the financial results of the enterprise;
- the efficiency of the use of fixed assets is estimated differently, depending on their type, belonging, nature of participation in the production process, as well as the purpose;
- fixed assets serve not only the production sphere of the enterprise, but also social, cultural, etc., therefore, the effectiveness of their use is determined not only by economic but also social, environmental and other factors [10].

The objectives of the analysis of fixed assets are:

- assessment of the provision of the enterprise with fixed assets;
- determining the composition and structure of fixed assets, the degree of their renewal and disposal;
- analysis of the technical condition of fixed assets;
- determining the level of return on assets, its dynamics, studying the impact of changes in the size of fixed assets and return on assets on the volume of work;
- identification of reserves to increase the return of assets, improving the use of equipment;
- identification of ways to reduce the cost of maintenance and operation of machines and mechanisms;
- assessment of identified reserves and development of measures to improve the use of the active part of fixed assets [10].

A set of special systems and methods of economic analysis is used to solve problems in the process of analytical work. We can name six basic methods of analysis of fixed assets (Fig. 5).

Horizontal (temporal) analysis	→	Comparison of each reporting item, which reflects income information, with the previous period.
Vertical (structural) analysis	→	Determining the structure of different types of income from the total income of the enterprise.
Trend analysis	→	Comparison of each income with a number of previous periods and determination of the trend, that is the main trend of the dynamics of indicators, free from the influence of individual characteristics of individual periods.
Analysis of relative indicators (coefficients)	→	Calculation of relations between separate types of income and reporting indicators, determination of interrelations of indicators. Financial ratios are the starting point for the next factor analysis.
Comparative analysis		Internal economic analysis of consolidated indicators for individual indicators of income of the enterprise and its subsidiaries (branches), as well as inter-economic analysis of the indicators of this firm, compared with indicators of competitors or with industry-wide and average indicators.
Factor analysis	→	Determining the influence of individual factors on the performance indicator of deterministic (time-separated) or stochastic (not having a certain order) research methods. Herewith, factor analysis can be both direct (actual analysis), when the performance indicator is divided into separate components, as well as reverse (synthesis), when its individual elements are combined into a common performance indicator.

Source: [11]

Fig. 5. Basic techniques of analysis of fixed assets.

The need for analysis of the restoration of fixed assets in the process of their operation is due to the importance of ensuring the production process of enterprises and the corresponding impact on the financial results of their activities [9].

In support of this, some scientists [12, 13] say, that an important condition for uninterrupted normal operation of enterprises is a sufficient supply them with fixed assets. The study of issues related to the development of scientific thought shows, that the research of scientists do not fully reveal the specifics of the analysis of fixed assets of enterprises, taking into account their industry features.

At the same time, there is no single approach to the solving of this problem, as it is rightly noted by E.V.

Mnykh, who points out, that studies, conducted by scientists, suggest that there is no systematic approach to study the efficiency of fixed assets and questions of their rational structure. [14]. V.V. Kovalyova and O.N. Volkova have a similar position, which confirms, that it is a systematic approach to the analysis of fixed assets provides a more objective basis for making management decisions [15].

The author carried out systematization the views of scientists on the economic analysis of fixed assets with the selection of such areas as: analysis of the state and structure of fixed assets, technical condition of fixed assets and the efficiency of their use, which are given in table. 3.

Table 3

Systematization of views on the areas of economic analysis of fixed assets

Author	Areas of analysis of fixed assets						
	Composition and structure of fixed assets	Movement of fixed assets	Technical condition of fixed assets	Update level in fixed assets	The degree of depreciation of fixed assets	Efficiency of use of fixed assets	Efficiency of using the active part of fixed assets
L.E. Basovskiy [16]	+	+				+	+
T.B. Berdnikova [17]	+	+	+			+	
T.O. Mulyk [10]	+	+	+		+	+	
N.M. Bondar [18]	+		+			+	
O.A. Zorina [19]	+		+			+	
V.V. Kovalev [20]	+	+				+	
E.P. Kozhanova, I.P. Otenko [21]	+		+			+	
G.V. Savitska [22]	+		+			+	

N.I. Samburska [23]	+	+	+			+	
V.A. Sidun [24]	+			+	+	+	

Source: generalized by the author on the basis of literature sources [10, 16-24]

In this case, based on the generalization of the views of researchers, the author found that each of them offers a different list of indicators for the analysis of

fixed assets within the areas, which are listed in table. 4.

Table 4

Generalization of views of scientists on the application of various indicators to analyze the effectiveness of the use of fixed assets

Author	Return on fixed assets	Capital intensity of fixed assets	Profitability of fixed assets	Return on investment of fixed assets	Return on assets of the active part of fixed assets	Coefficient of extensive use of fixed assets	Coefficient of intensive use of fixed assets	An integrated indicator of the use of fixed assets
L.E. Basovskiy [16]	+	+	+		+	+	+	+
T.B. Berdnikov [17]	+	+	+					
T.O. Mulyk [10]	+	+	+		+		+	
N.M. Bondar [18]	+	+	+			+	+	+
O.A. Zorina [19]	+	+	+					
V.V. Kovalev [20]								
E.P. Kozhanova,	+	+	+			+	+	+
G.V. Savitskaya [22]	+	+	+					
N.I. Samburskaya [23]								
V.A. Sidun [24]								

Source: generalized by the author on the basis of literature sources [10, 16-24]

Considering the specifics of the object of study, namely the process of operation of fixed assets, the increase of efficiency of which is directly depended on the availability and use of the active part of fixed assets, which is represented by machinery and equipment, the author proposes to conduct an economic analysis of the restoration of the active part of fixed assets during their operation within such selected areas as: analysis of the dynamics of the active part of fixed assets and making proposals for their improvement; analysis of the intensity of movement of the active part of fixed assets and development of proposals for the speed of their renewal; analysis of the technical condition of the active part of fixed assets and providing proposals for improving their quality, as well as analysis of the operational efficiency of fixed assets.

Information support is an integral part of the subsystem of the organization of economic analysis of

fixed assets, determining, to some extent, the quality implementation of the analytical function in the management system [25].

The information base of the analysis is: financial reporting: Balance sheet; Statement of financial results (total income); Notes to the financial statements; statistical reporting: Report on the availability and movement of fixed assets, depreciation (depreciation) (f. 11-OZ), Report on the main economic indicators of the work of agricultural enterprises (f. 50 sg); primary and consolidated documents on the accounting of fixed assets; passports of certain types of equipment and other internal production documents[10].

In our previous studies, we associated the information support of the analysis of fixed assets with investments, that can be invested in fixed assets (Table 5.6).

**Information Support of the Analysis of Fixed Assets at the Stage of Planning Investments
in Fixed Assets**

Tasks of analysis	Information support
Analysis of financial results of operating activities	General ledger Statement of financial performance (Statement of comprehensive income) (form №2) Notes to the annual financial statements
Analysis of the level of operation of fixed assets	General ledger Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Notes to the annual financial statements (form №5)
Analysis of the need for real investment in fixed assets	Expert assessments
Analysis of the competitive environment	Media information, INTERNET Expert assessments Data from statistical yearbooks
Analysis of investment resources (investment sources)	Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Media information, INTERNET Expert assessments
Analysis of investment potential	General ledger Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Statement of financial results (Statement of comprehensive income) (form №2) Notes to the annual financial statements (form №5)
Analysis of investment attractiveness	General ledger Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Statement of financial results (Statement of comprehensive income) (form №2)
Analysis of investment activity	Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Notes to the annual financial statements (form №5)
Evaluation of the effectiveness of investments in fixed assets according to the criteria and methods of evaluation	Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Statement of financial results (Statement of comprehensive income) (form №2) Cash flow statement (form №3) Notes to the annual financial statements (form №5)
Analysis of the dynamics of the value of fixed assets	General ledger Balance sheet (Statement of financial position) (form №1) Notes to the annual financial statements (form №5)

Source: [25]

At the stage of investment in fixed assets it is necessary to investigate the timeliness and completeness of cash flows, that serve the investment process in terms of investment sources, to establish

their monitoring, if the process of financing of real investment is long, to assess the timeliness of posting of fixed assets as the objects of real investment (Table 6).

Table 6

Information support of the analysis of fixed assets at the stage of realization of investments in fixed assets

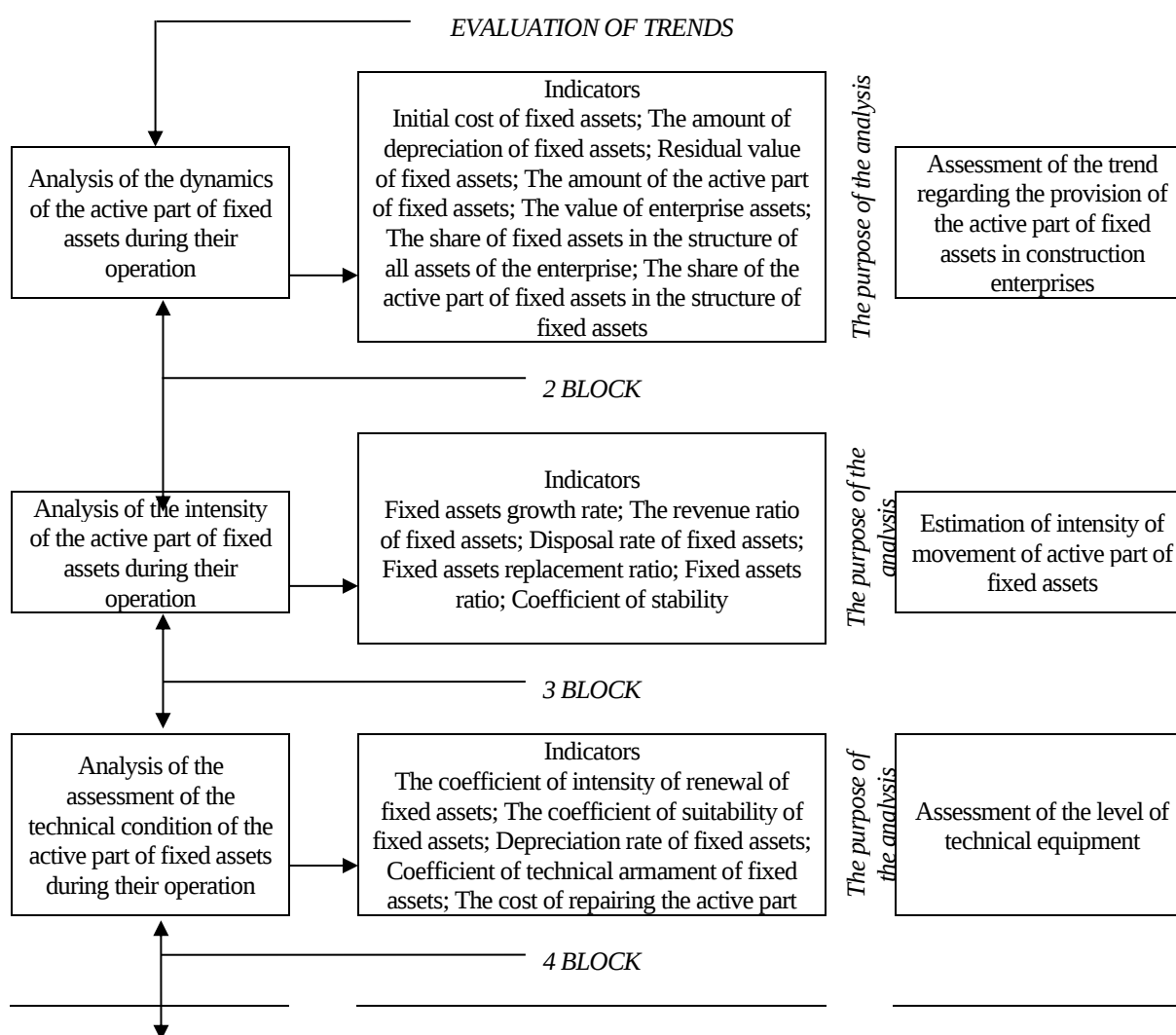
Tasks of analysis	Information support
Analysis of timeliness and completeness of cash flows of investment activities	Cash flow statement (form №3) General ledger
Analysis of fixed assets	Act of acceptance-delivery (internal transfer) of fixed assets (form № O3-1) Inventory card of fixed assets accounting (form № O3-6) Fixed assets movement card (form № O3-8) General ledger Notes to the annual financial statements (form №5)
Analysis of the completeness of the use of own funds in the implementation of domestic investments	General ledger Analysis of accounts 15 "Capital investments", 18 "Other non-current assets"

Source: [25]

Thus, taking into account the previously presented material and the research of scientists in the literature, the author proposed a model of economic analysis of fixed assets in the process of their operation, using appropriate indicators (Fig. 6.)

The analysis begins with determining the

provision of the enterprise with fixed assets. To do this, it is necessary to find out whether the enterprises have enough fixed assets, what is their dynamics, composition, structure, technical condition, what is the level of production and its organization.

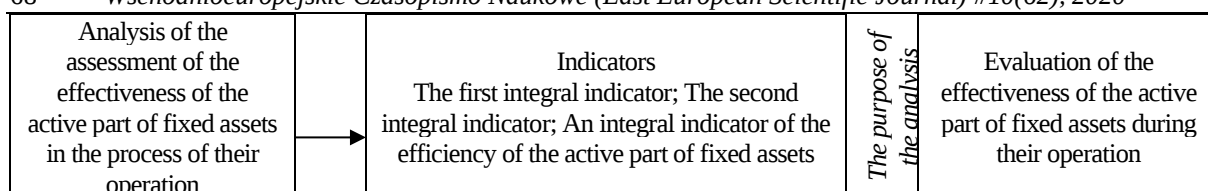

Fig. 6. Model of analysis of the active part of fixed assets of enterprises in the process of their operation

Source: generalized by the author on the basis of literature sources [1-25]

Indicators of the structure of fixed assets are of great analytical importance. By studying the change in the structure of assets in value terms, they find out what caused it - changes in the composition of buildings and structures or the composition of machinery, equipment and other groups of fixed assets.

Studying the condition of fixed assets, the provision of enterprises with them is also determined. To do this, first the capacity of the equipment and the extent to which this capacity corresponds to the production program of the enterprise is analyzed.

The fullest and most rational use of fixed assets and production capacity of the enterprise contributes to the improvement of all its technical and economic indicators: growth of labor productivity and return on assets, increase in output, cost reduction, capital investment savings.

When analyzing fixed assets, first of all it is necessary to determine their average annual value and the dynamics of change over a number of years. Herewith, it is necessary to compare the rate of their change with the dynamics of growth in the cost of production or production volumes in physical terms. The latter indicator should have a higher growth rate, compared to fixed assets. However, the economic difficulties, that occur in our country, may show the opposite trends.

The fixed assets of the enterprise are divided into production and non-production. The first includes fixed assets of the main type of activity (industry) and other sectors of the economy. The fixed assets of the main activity consist of buildings and structures, equipment, tools and other fixed assets.

Analyzing the composition of the main fixed assets, they should be divided into active and passive, determining the share of each group. It is necessary to study carefully how the ratio of these groups has changed in recent years. At the same time, the constant increase in the share of active funds in the form of working and power machines is the urgent goal of every enterprise.

In today's market conditions, it is very important to pay attention to what share of fixed assets is rented or leased, what land area is occupied by the company and how appropriate it is used.

Analyzing the condition of fixed assets, primarily on the basis of section I of the balance sheet asset, the coefficient of operation (depreciation) of fixed assets is calculated and its dynamics over a number of years is studied. As auxiliary it is possible to apply coefficients of disposal, updating of fixed assets, indicators of age structure of the equipment. Deterioration of these indicators may indicate serious problems with

equipment upgrades at the country's enterprises, lack of funds to finance these needs. In addition, triggered fixed assets lead to the use of outdated technological processes, which causes non-competitive products of most enterprises.

Conclusions. Thus, based on the results of the study, we can conclude that the main means of production of the enterprise are not used efficiently enough. Further increase in the efficiency of their use can be achieved in an intensive way, namely: - by replacing some outdated technologies with new ones, computerized technologies that will accelerate production and increase labor productivity; - reconstruction of those production sites and equipment that are "bottlenecks", ie restrain the possibility of increasing production; - organization of training and retraining of engineering and technical workers and key production workers who will be responsible for the implementation of new advanced equipment and work on it. Improving the condition of fixed assets is possible only through the renewal and implementation of technical and technological innovation modernization.

The analysis of the authors' approaches to solving the problems of economic analysis of fixed assets allowed to establish that to build a systematic approach to the analysis of the operation process of fixed assets, improving the efficiency of which directly depends on the availability and use of active assets, should take into account the specifics of the object of study, namely the process of operation of fixed assets. Based on the study, the author's approach is proposed, which provides for its implementation in terms of such areas as analysis of the dynamics of the active part of fixed assets of enterprises and development of proposals for their improvement, analysis of the intensity of the active part of fixed assets and development of suggestions on the speed of their renewal, technical condition active part of fixed assets and the allocation of proposals to improve their quality. The application of this approach allows to obtain theoretical and methodological prerequisites for the economic analysis of the operation of fixed assets in the enterprises, which allows to make management decisions on the analysis of the reproduction of the active part of fixed assets in enterprises during their operation.

References:

1. Kovalchuk N.O., Pobizhan T.A. Analysis of Fixed Assets at Enterprises of Ukraine. Young Scientist. 2017. № 10. pp. 910-914.
2. Kovalchuk I.V. Economics of the Enterprise: a textbook. K.: Knowledge, 2008. 680 p.
3. State Statistics Service: official website. URL:

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Butynets F.F. Accounting Dictionary. Zhytomyr: PE "Ruta", 2001. 224 p.
5. Pokropivny S.F. Economics of the Enterprise: a textbook / ed. S.F. Pokropivny. K.: KNEU, 2008. 528 p.
6. Shemyakina N.V. Depreciation of Fixed Assets: Problems and Solutions: a monograph. Donetsk: Inst. of Industrial Economics, 2009. 98 p.
7. Fedash G.V. Formation of the Strategy of Reproduction of Fixed Assets of the Enterprise. URL: http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Economics/19243.doc.htm
8. Mulyk T.O., Mulyk J.I. Methodical Tools for Analyzing the Financial Security of Enterprises in the System of Economic Aspects of Biofuel Production. Economy. Finances. Management: Current Issues of Science and Practice. 2016. № 9. pp. 91-101.
9. Matieshin M.M. Accounting and Analytical Support of the Process of Operation of Fixed Assets of Construction Companies [manuscript]: dis. ... For the degree of Ph.D. URL: <http://www.kneu.edu.ua>.
10. Mulyk T.O., Materinska O.A., Plonsak O.L. Analysis of Economic Activity: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2017. 288 p.
11. Mulyk T.O. Methodical Approaches to Analytical Support of Income Management. Agrosvit. 2020. № 6. S. 77-86. DOI: 10.32702 / 2306-6792.2020.6.77
12. Seredynska V.M., Zahorodna O.M., Fedorovich R.V. The Use of Heuristic Methods in the Assessment and Selection of the Best Option for Advertising. Scientific Notes: collections of scient. works of the depart. of econ. analysis of Ternopil Academy of National Economy. Ternopil: Economic Thought, 2001. Issue. 9. pp. 201-216.
13. Krupka J.D. Analysis of Capitalization of Costs for Repair and Modernization of Fixed Assets. Scientific Notes: coll. of scient. works of the depart. of econ. analysis of Ternopil Academy of National Economy - Ternopil: Economic Thought, 2001. Issue. 9. pp. 68-70.
14. Mnykh E.V. Economic Analysis of the Enterprise: a textbook. K: Kyiv. National Trade and Economy Univ., 2008. 513 p.
15. Kovalev V.V., Volkova O.N. Analysis of Economic Activity of the Enterprise: student. M.: LLC "TK Velbi", 2002. 424 p.
16. Basovsky L.E. Theory of Economic Analysis: a textbook. M.: INFRA-M, 2001. 222 p.
17. Berdnikova T.B. Analysis and Diagnosis of Financial and Economic Activities of the Enterprise: textbook M: INFRA-M, 2003. 215 p.
18. Bondar N.M. Economics of the Enterprise: textbook. K.: Publishing House A.S.K., 2004. 400 p.
19. Zorina O.A. The Essence of the Fundamental Principles of Economic Analysis. Bulletin of Khmelnytsky National University. 2011. № 1. pp. 217-223.
20. Kovalev V.V. Financial Analysis: Methods and Procedures: a textbook. M.: Finance and Statistics, 2001. 559 p.
21. Kozhanova E.P. Economic Analysis: Theory and Practice: [textbook] - 2nd ed., amended and supplemented. H. P.H. "INZHEK", 2005. 344 p.
22. Savitska G.V. Economic Analysis: student. 8th ed., reworked. M.: Novoe Izdanie, 2003. 640 p.
23. Samburska N.I. Accounting and Analysis of Fixed Assets in the Enterprises of Water Supply and Sewerage: thesis ... Cand. Economic Sciences: 08.00.09. Odesa, 2013. 294 p.
24. Sidun V.A., Ponomareva Y.V. Economics of the Enterprise: textbook. K.: Center for Educational Literature, 2006. 356 p.
25. Mulyk T.O., Tsurkan A.O. Information and Organizational Principles of Analysis of Fixed Assets in the Management of Real Investments. Scientific Bulletin of Kherson State University. Issue 29, Part 2. 2018. pp. 173-177.
26. Mulyk T., Tomchuk O., Fedoryshyna L. Analysis of Financial Stability of the Enterprise. The scientific heritage. Budapest, Hungary. 2020. No. 43. pp. 46-55.
27. Aleskerova Y., Mulyk T., Fedoryshyna L. Improving Credit Protection Analysis Methods Reports of Main Agricultural Enterprises / Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Vol. 4 № 2. P. 1-7. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-1-7>
28. Hutsalenko L., Wasilewski M., Mulyk T., Marchuk U., Mulyk Ya. Accounting Control of Capital Investment Management: realities of Ukraine and Poland / Economicannals-XXI. 2018. № 170 (3-4). P. 79-84. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V170-14>
29. Pravdiuk N.L., Mulyk T.O., Mulyk Ya.I. Management of Financial Security of Enterprises: Accounting and Analytical Aspect: monograph. Kyiv: Center for Educational Literature, 2019. 224 p.
29. Mulyk Tetiana, Mulyk Yaroslavna. (2020) Innovations in the Agricultural Business: Problems and Prospects in Ukraine. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 1 (28). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959
31. Mulyk Tetiana. Formation of Enterprises Investment Security Monitoring System. East European Scientific Journal. Warsaw, Poland. № 3 (55), 2020 part 3. p. 34-43.

STRUCTURAL-ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF EMPLOYEE MANAGEMENT OF ECONOMIC ENTITIES IN THE CONSTRUCTION BRANCH

Summary. Theoretical aspects of definition of organizational structures of employee management of economic entities in the construction branch.

Key words: *organizational structures, management, construction., personal*

Problem statement. Management of any systems as a complex socio-economic process is carried out within certain structural formations of objects of management, which form their management structure. Modern trends in management processes cause changes in organizational structures of management, causing their evolution and adaptation to the requirements of the time. Speaking of adaptive management as management, which should be considered as the activity of the control system (subject of management) in relation to the managed system (object of management), on adaptation and transformation in general on the basis of personal characteristics, abilities and characteristics to ensure mutual sustainable development through the achievement of the goals of the participants in the management process, we note that the structure that provides it must respond quickly to the challenges of the internal and external environment. Because businesses have different industry environments, different goals, strategies, types of leadership, etc., their activities will be affected by a variety of factors. These factors can be summarized and defined as those that operate within the enterprise, outside the enterprise and have a regional, sectoral or national level. Construction as a field of management has features related to the complexity of the production process, the duration of construction, high cost, environmental impact, the involvement of various resources, capital, the complexity of the relationship between the participants. Therefore, to determine the essential load of the category "organizational structure of management" in relation to economic entities in the field of construction, it is necessary not only to take into account the general theoretical achievements, but also to identify it taking into account industry specifics.

Analysis of recent research and publications. A large number of works by domestic scientists, such as: O.V. Shcherbina, V.M. Koshelnik, V. Shorokhov, S.A. Petrenko [1-4], where the stages of transformation of organizational structures were determined (hierarchical, adaptive, network - O.V. Shcherbina [2]) and periods of transformation (pre-industrial, industrial, post-industrial - V.M. Koshelnik [3]); typification of organizational management structures (vertical, horizontal, network; hierarchical and organic (adaptive); traditional and strategic); factors of influence on the choice of organizational structures of management were determined (M.V. Kamrinska-Bilobrova, V.M. Koshelnik, V. Shorokhov) [1,4].

Outlining of previously unsolved parts of the overall problem. At the same time, the change of

economic systems, styles, methods and ways of management, characteristics of personnel of both entities and objects of management, requires a renewed understanding of the organizational structures of management of economic entities, including construction.

Aim of the article. Determining the peculiarities of the formation of organizational structures of management (OSM) of economic entities in the field of construction and identification of the essentiality of organizational structures of employee management

Presentation of the main material. A study of the semantics and etymology of the word "structure" (structura) shows that it has Latin origins and means - construction, placement. According to the Academic Dictionary of the Ukrainian language, the structure is understood as "the mutual arrangement and interconnection of the constituent parts of the whole; structure; device, organization of something" [5]. Koshelnik V.M. believes that the structure "reflects the construction and internal form of the system" and "establishes the internal system order, the form of organizational relations and elements" [3].

In the domestic scientific and educational literature, which presents research on organizational structures, similar concepts are used "organizational structure" (OS), "organizational management structure", "organizational management structure" (OSM). We consider it expedient to conduct a comparative analysis of these concepts in order to establish common and different. Note that when defining this category, the question arises as to its attachment to something. Most often it is an enterprise, company, corporation or management.

At the legislative level in the Commercial Code of Ukraine, Art. 64 "Organizational structure of the enterprise" states that the enterprise may consist of production units (industries, shops, offices, sections, teams, offices, laboratories, etc.), as well as functional units of the management staff (departments, divisions, offices, services, etc.) [6]. Based on the above, the organizational structure of the enterprise is a set of production and management units. It also states that "the company independently determines its organizational structure, sets the number of employees and staffing."

The use of a dictionary approach to the analysis of the category "organizational structure", allowed the existing definitions to be presented in table. 1.

From the definitions given in table. 1 we can generalize that the organizational structure is

understood as the structure of a particular organization by structural departments, positions, which allows for the distribution of levels, functions, their interaction to achieve goals.

According to [4], "organizational structure is a structure of the enterprise with a formal or informal

expression, on the basis of which it is managed. It covers the channels of power and communication between the various administrative services and employees, as well as the flow of information transmitted through these channels.

Table 1

Definition of the category "organizational structure": vocabulary approach

Definitions	Source
The organizational structure of the company - the optimal ratio of management levels and functions performed by departments, which is achieved primarily by establishing rational relationships between employees to achieve common production and social goals.	[7]
Organizational structure is a set of production units and orderly flows of resources in the production system, as well as management bodies and their specific relationship, which ensure the achievement of strategic goals of the enterprise.	[8]
Organizational structure - the logical relationship of management levels and functional areas, organized in such a way as to ensure the effective achievement of goals.	[9]
Organizational structure of the corporation - resistant to crises and other negative phenomena, a holistic set of internal and separate units, arranged in a hierarchical sequence, due to the mission and strategic goals of the corporation, with the presence of vertical and horizontal relationships established in accordance with corporate and legal regulations which has a high level of dynamism and adaptation to possible changes in the internal and external environment of the corporation.	[10]
Organizational structure - a system of structural units of the organization, the scheme of their relationship in the process of activity.	[11]

This interpretation more broadly considers the organizational structure, taking into account the formal or informal nature, as well as talking about the OS as a basis, a prerequisite for management.

The economic encyclopedic dictionary distinguishes between the concepts of organizational structure of the company and organizational structure of management [7]. These categories are interrelated and OSM "is a system of distribution of functional rights and responsibilities between management bodies and management staff, and therefore a mechanism for implementing the interaction of the company's structure."

Therefore, in the next stage of the study, we will consider the definition related to organizational management structures. Thus, in studies [12,13] the concepts of "organizational management structure" and "organizational structure of management" are considered equally. It is stated that the OSM provides for the distribution of the management process within the structure, among managers of "all levels, categories and professional specialization." In [4] it is noted that the OSM "reflects the organizational side of management relations and ensures the unity of levels and links of management in their relationship." The orderliness of the interconnected set of services, departments, divisions and individual officials in the performance of managerial functions is emphasized in [14]. The organizational structure of management as a form of management system is mentioned in the study [15], which coincides with the opinion of Koshelnik V.V.

It also states that the OSM determines "the composition, interaction and subordination of its elements (production and management units)." Under OSM Tokhtarova I.M. proposes to understand "an element of the enterprise management system, which is

a set of orderly units of different levels of management interconnected, the purpose of which is to ensure effective management of the enterprise" [16]. This definition is interpreted by the OSM within the enterprise.

Also in scientific thought certain subsystems and certain substructures of management, for example, - personnel are separately allocated. By definition Chikurkova A.D. organizational structure of personnel management is a system of connections and relationships that arise (disappear) in the process of work, between existing and created (disappearing) parts of the personnel management system, work teams, stages of personnel management system according to the chosen strategy of general management [17]. It determines the orderliness of tasks, positions, powers and responsibilities of employees of the personnel service, based on which it carries out its management activities [17].

So, we can summarize:

- organizational structure is the internal structure of a system - management, enterprises, organizations, personnel;

- organizational structure has a composition, levels, subordination, elements that interact in the process of activities aimed at achieving a specific goal, the implementation of tasks;

- the organizational structure of the enterprise and the organizational structure of management (enterprise) are interrelated, but not identical categories;

- the organizational structure of the enterprise is decisive in relation to the organizational structure of management.

If we take into account the domestic legal field, we note the lack of clear obligation to form an organizational structure and its approval, but, according to the Ministry of Labor in letter № 162 [18] the

formation of staffing is mandatory, and its formation is based on organizational structure, number and Regulations on remuneration, which relate to the internal organizational and regulatory documents of the enterprise.

Thus, the presence of the organizational structure is the basis for the formation of the staff list, which is mandatory in the activities of economic entities, which, accordingly, requires the development and approval of the organizational structure.

We also note that the organizational structure applies to the staff list, and, consequently, employees included in the staff. According to the Instruction on Statistics of the Number of Employees [19], which applies to all legal entities, their branches, representative offices and other separate divisions, as well as to natural persons - entrepreneurs who use hired labor, in the number of full-time employees includes all employees who have entered into a written employment contract (contract) and performed permanent, temporary or seasonal work for one day or more, as well as owners of the enterprise, if, in addition to income, they received wages at this enterprise. The total number of employees, in addition to full-time employees, includes the number of part-time employees and those working under civil law contracts [19].

Thus, it makes sense to talk about OSM in terms of staffing and total number of employees. In addition, in construction, as a specific activity, the use of contractors / subcontractors is widespread, the relationship with which is formalized by the relevant agreements. This category of people involved in the construction process needs close attention and guidance, organization of cooperation, which will build a certain architecture of management processes. All the activities of the participants in the construction process are subject to a common goal - the creation of construction products - a particular building - and without the coordinated implementation of the

processes distributed by contractors and deadlines, which are formalized by various agreements, its achievement is impossible. In addition, construction has a number of other features that will affect management [20]. That is why the author believes that in the management process it is necessary to take into account all types of relationships between individuals, which are united to achieve a common goal in the process of activity. Therefore, the organizational structure of management will be understood as a system of connections and relations that arise (disappear) in the process of achieving a common goal between all participants, taking into account the rights and responsibilities in accordance with the levels of subordination.

Taking into account the regulatory context during the formation of the organizational structure of the management of the business entity in the field of construction is presented in fig. 1.

It should be noted that at the first level, the organizational structure of the entity is mandatory (highlighted in dark gray with an intermittent outline) and can, in the absence of other participants, serve as the basis of the organizational structure of management. It is at this level that we should talk about all types of organizational structures - linear, functional, linear-functional, etc., because they are carried out within one business entity. This level provides for the approval of the formal organizational structure of management within the entity and applies to personnel with whom the relationship is formalized by concluding an employment agreement (contract). Other levels take into account that in the process of joint activities to achieve the goal, may be involved persons with whom the relationship will not be employment, but their participation is necessary and, accordingly, governed by other contractual relations. This process must be coordinated, managed by all participants, which goes beyond the formal boundaries of the organization.

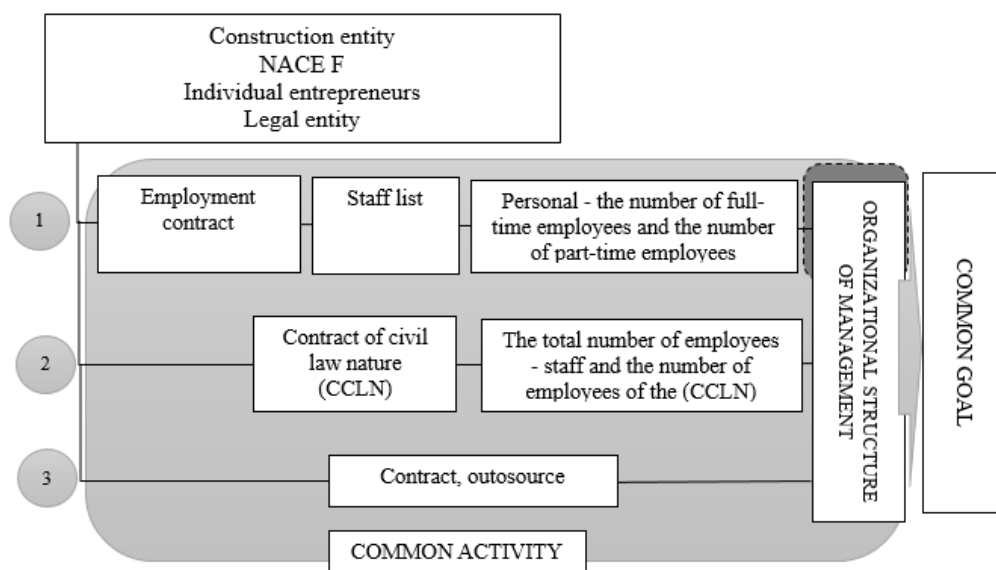

Figure 1 – Features of formation of organizational structures of management of economic entities in the field of construction (developed by the author)

However, management levels do not necessarily depend on the type of agreement between the person involved in the work process. For example, if accounting support is required, this may be through outsourcing based on a CCLN contract or a contract with a private individual, and in the management system the role of the accountant will depend on the manager and the employee responsible for collecting documents.

Thus, during the formation of the organizational structure of the management of the construction industry in relation to people involved in the economic process, it is necessary to distinguish levels where, on the first we can talk about OSM personnel of the entity, on the second - about OSM total number of employees. of the business entity, and the third - on the OSM participants involved in the business activities of the business entity.

In addition, the first level will be relatively stable, as the OSM is not reviewed from project to project or monthly, depending on the order, and is approved by management; at the second level we observe the relative instability of the OSM, and the third level arises and changes depending on the project, its size, etc.

Conclusions and suggestions. As a result of the study, approaches to understanding the organizational structure and organizational structure of management were studied, which should be distinguished. It is proposed to understand the organizational structure of management as a system of connections and relations that arise (disappear) in the process of achieving a common goal between all participants, taking into account the rights and responsibilities in accordance with the levels of subordination. Taking into account the regulatory framework for the design of relationships with persons involved in the economic process of the construction industry, the organizational structure of management of the person in the process of work will have three levels: the first can talk about OSM staff, the second - on OSM by the total number of employees of the business entity, and the third - on OSM by participants involved in the economic activity of the business entity.

Further areas of research are the analysis of organizational structures of management of business entities of the construction sector of Ukraine and their relationship with the number of employees, management style.

REFERENCES:

1. Shoroxov V. V. Osobly`vosti evolyuciyi organizacijny`x struktur upravlinnya pidpry`yemstvom. Efekty`vnist` derzhavnogo upravlinnya. - 2015. - Vy`p. 44(2). - S. 48-57.
2. Shherby`na O. V. Evolyuciya organizacijny`x struktur: sutnist`, etapy`, pry`ncy`py` URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/5849>

3. Koshel`ny`k V. M. Osobly`vosti formuvannya i rozvy`tku organizacijny`x struktur upravlinnya pidpry`yemstvom u ry`nkovy`x umovax. Formuvannya ry`nkovoyi ekonomiky`, 2009. Specz. Vy`pusk. S. 386-393

4. Karmins`ka-Byelobrova M. V. Organizacijni struktury` upravlinnya pidpry`yemstvom. Biznes Inform, 2012. # 12. S. 192-195.

5. Akademichny`j tlumachny`j slovny`k (1970—1980) URL: <http://sum.in.ua/s/struktura>

6. Gospodars`ky`j kodeks Ukrainy` URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

- 7 Ekonomichny`j ency`klopedy`chny`j slovny`k URL:<https://subject.com.ua/economic/slovník/5041.htm>

- 8 Nebava M.I., Ratushnyak O.G. Menedzhment organizacij i administruvannya URL: <https://cutt.ly/xgbJgwz>

- 19 Mishhenko A.P. Strategichne upravlinnya URL: <https://cutt.ly/YgbJvDj>

- 10 Slovny`k terminiv URL: http://megalib.com.ua/content/7262_SLOVNIK_TERMINIV.html

- 11 Ustenko A.O., Maly`nka O.Ya. Glosarij iz dy`scy`pliny` «Suchasni modeli i texnologiyi menedzhmentu» URL: <https://cutt.ly/OgbJU5e>

- 12 Shevchenko O.S. Vdoskonalennya organizacijnoyi struktury` suchasnogo pidpry`yemstva URL: <http://surl.li/gmpx>

- 13 Ocinka i diagnosty`ka finansovoyi stijkosti pidpry`yemstva : [monografiya] / [M.O. Ky`zy`m, V.A. Zabrods`ky`j, V.A. Zinchenko i dr.]. – X. : Vy`davny`chy`j Dim „INZhEK”, 2003. – 144 s.

- 14 Slovny`k terminiv URL: <https://studfile.net/preview/5080884/page:22/>

- 15 Finansovi osnovy` pidpry`yemny`chtva. URL: <https://cutt.ly/Hgm7di2>

- 16 Toxtarova I.M. Zhy`ttyevy`j cy`kl organizacijnoyi struktury` upravlinnya: pidxody` do formuvannya etapiv. Staly`j rozvy`tok ekonomiky` – 2012. –No6 (16). –S. 108–112

- 17 Chy`kurkova A.D. formuvannya organizacijnoyi struktury` upravlinnya personalom strategichnogo ty`pu URL: http://zbiiruk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/11_1.pdf

- 18 Skladayemo shtatny`j rozpy`s na pidpry`yemstvi. URL: <https://bitly.su/6iPhW>

- 19 Instrukciya zi staty`sty`ky` kil`kosti pracivny`kiv URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1442-05#Text>

- 20 Smachylo V.V., Golovko-Marchenko I.S. Faktory` konkurentospromozhnosti budivel`ny`x pidpry`yemstv. Molody`j vcheny`j. 2017.#4.4 (44.4). s. 98-103. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.4/23.pdf>

#10(62), 2020 część 4

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Ukraina, Kijów)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#10(62), 2020 part 4

East European Scientific Journal
(Ukraine, Kiev)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w Ukraina, Kijów,
Pobedy Avenu, 56/1, Biuro 115**

**Sp. z o.o."Grupa Konsultingowa
"Образование и наука"**

**Ukraina, Kijów, Pobedy Avenu, 56/1,
Biuro 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,
<http://eesa-journal.com/>**

**Reprezentacja czasopisma naukowego
w krajach afrykańskich.**

Republika Angoli.

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
Nº23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
**Igor Dziedzic (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Anthony Maverick(Bar-Ilan
University)**
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the Ukraine, Kiev, Pobedy
Avenue, 56/1, office 115**

**LLC "Consulting group
"Образование и наука"**

**Ukraine, Kiev, Pobedy Avenue, 56/1,
office 115**

**E-mail: info@eesa-journal.com,
<http://eesa-journal.com/>**

**Representation of a scientific journal in
African countries:**

Republic of Angola

ADAMSMAT_SU_LDA,

**Sede: Rio Longa_ prédio Z11 Quarteirão Z,
Nº23, Município: BELAS, província: LUANDA**

E_mail: Adamsmat@mail.ru

Contribuinte n° 5417331007

Tel:+244-929527658